ਰਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ –

ਜਮੁ ਨਹੀ ਆਵੈ ਨੇਰੇ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਅਤੇ ਜਮ ਵੀ ਉਹਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਉਹ, ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ –

ਜਾ ਕਉ ਅਪੁਨੀ ਕਰੈ ਬਖਸੀਸ ॥ ਤਾ ਕਾ ਲੇਖਾ ਨ ਗਨੈ ਜਗਦੀਸ ॥

(ਪੰਨਾ ੨੭੭)

ਜਿਹੜਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਨੇੜੇ ਜਮ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕੋਈ। ਉਹ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ –

ਜੋ ਤੇਰੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਸੁਆਮੀ

ਹੇ ਸੁਆਮੀ ! ਜਿਹੜੇ ਤੇਰੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ, ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਰੰਗੇ ਗਏ ਹਨ–

ਤਿਨ੍ ਕਾ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਖੁ ਨਾਸਾ ॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ–ਮਰਨ ਦੁੱਖ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਉਹਦਾ ਜਨਮ–ਮਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਦੇ। ਕਿਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਅੱਜ ਤੱਕ ਜਨਮ–ਮਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਤਾਂ ਭਾਈ ! ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ, ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਹੋ ਗਏ। ਬਖਸ਼ੇ ਗਏ –

ਤੇਰੀ ਬਖਸ ਨ ਮੇਟੈ ਕੋਈ

ਤੇਰੀ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਨੂੰ, ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ! ਕੋਈ ਮੇਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਹਿੰਦੇ –

ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਦਿਲਾਸਾ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਦਿਲਾਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋਈ, ਦੇਖ ਲਉ, ਨਾਨਕ ਨੇ, ਮੁਹੰਮਦ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਭਾਈ ! ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੋਗ ਨਹੀਂ ਵਿਆਪਦਾ –

ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਨਿ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਇਨਿ

ਉਹ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਤਮ–

ਇਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ –

ਆਠ ਪਹਰ ਆਰਾਧਹਿ॥

ਉਹ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਆਰਾਧਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਬਿਰਤੀ, ਸਾਡੀਆਂ ਕਾਮਨਾਂ, ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਇਤਿਆਦਿ ਸਭ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹਨ, ਮਿਥਿਆ ਹਨ ਪਰ ਸਾਡਾ ਸਰੂਪ ਸਤਿ ਹੈ –

ਸਤਿ ਸਰੂਪੁ ਰਿਦੈ ਜਿਨਿ ਮਾਨਿਆ॥ ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਤਿਨਿ ਮੂਲੁ ਪਛਾਨਿਆ॥ (ਪੰਨਾ ੨੮੫)

ਉਸ ਸਤਿ ਦੇ ਨਾਲ, ਜਦੋਂ ਇਸਦੀ ਬਿਰਤੀ ਇੱਕ ਹੋ ਗਈ, ਇਹ ਅਲੱਗ ਨਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਇਹਦੀ ਮੋਖਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਇਹਦਾ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ, ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੁਕਮ ਕਰਦੇ ਨੇ –

ਤੇਰੀ ਸਰਣਿ ਤੇਰੈ ਭਰਵਾਸੈ

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸ਼ਰਣ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਮੇਰੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇੱਕ ਤੂੰ ਹੀ ਸ਼ਰਣ ਲੈਣ ਯੋਗ ਹੈਂ।

ਜਿਤੇ ਸਰਨ ਜੈਹੈ ਤਿਤਯੋ ਰਾਖੁ ਲਏ ਹੈਂ॥ (ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ)

ਕੋਈ ਸ਼ਰਣਾਗਤੀ 'ਚੋਂ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਨਾ ਕਬੀਰ, ਨਾ ਨਾਮਦੇਵ, ਨਾ ਜੈਦੇਵ, ਨਾ ਰਵਿਦਾਸ। ਜੋ ਸ਼ਰਣ ਆਏ, ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲਏ। ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ, ਗੀਤਾ ਵਿੱਚ ਇਥੇ ਹੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਿਬੇੜ ਦਿੱਤਾ –

ਸਰਵ ਧਰਮਾਨ ਪਰਿਤਯਜਯ ਮਾਮੇਕੰ ਰਣੰ ਵ੍ਰਜ। (ਗੀਤਾ ੧੮.੬੬)

ਕਹਿੰਦੇ-ਮੱਤ ਸੋਚ ਕਰ! ਤੂੰ ਸ਼ਰਣ ਮੇਂ ਆ ਜਾ। ਉਹ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਹਦੀ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਪੈ ਜਾ। ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਮੈਂ ਜੁੰਮੇਵਾਰ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ – ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸਰਣਾਗਤੀ ਹੋਏ, ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਕਦੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਗਏ।

ਸ਼ਰਣਾਗਤੀ ਭਗਤੀ, ਅਖੀਰੀ ਹੈ।

ਤੇਰੀ ਸਰਣਿ ਤੇਰੈ ਭਰਵਾਸੈ ਪੰਚ ਦੁਸਟ ਲੈ ਸਾਧਿਹ॥

ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜ ਦੁਸ਼ਟ ਸਨ, ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਅਹੰਕਾਰ, ਉਹ ਮੈਂ ਸਾਧ ਲਏ ਹਨ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਹਨ –

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਕਿਛੁ ਕਰਮੁ ਨ ਜਾਣਾ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ॥

ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਾਖੀ ਮੇਰੀ॥

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ–ਮੈਂ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ, ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ! ਮੈਨੂੰ, ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਸਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੰਜਵੇਂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ – ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਕਲਯੁਗ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਇੱਜਤ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਹਨ –

ਹਰਿ ਜੀਉ ਨਾਮੁ ਪਰਿਓ ਰਾਮਦਾਸੁ॥ (ਪੰਨਾ ੬੧੨)

ਉਹ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਜਿਸਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇਵੇਗਾ, ਉਹਦਾ ਬੇੜਾ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਗੁਰੂ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗਿਆਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀਜ ਵੱਡੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਬਾਰੇ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਨੇ –

ਗੁਰੁ ਕੁੰਜੀ ਪਾਹੂ ਨਿਵਲੁ ਮਨੁ ਕੋਠਾ ਤਨੁ ਛਤਿ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਮਨ ਕਾ ਤਾਕੁ ਨ ਉਘੜੈ ਅਵਰ ਨ ਕੁੰਜੀ ਹਥਿ॥
(ਪੰਨਾ ੧੨੩੭)

ਗੁਰੂ, ਚੇਲੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਗਾਗਰਾਂ ਢੋਈਆਂ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨ, ਜਦ ਉਹ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗਾਗਰ ਲੈ ਕੇ ਆ ਰਹੇ ਸੀ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਯੋਗੀ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਿਸਦਾ ਯੋਗ ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਅੰਗੂਠਾ, ਹੱਡੀ ਨੂੰ ਛੂਹਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸਰਜੀਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੀ ਗੱਲ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਰੋਜ ਇੱਥੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹਾਂ। ਯੋਗੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਈਸ਼ਵਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਜਾਉ

ਆਪਣੇ ਗੁਰੂਆਂ ਕੋਲ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਊ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ। ਬਾਬੇ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਬਈ ਚੰਦਨ ਅਤੇ ਕੇਸਰ ਆਦਿ ਰਗੜ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ।ਆਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, ਹੇ ਪੁਰਖਾ! ਇਸ ਅੱਧੀ ਗਾਗਰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਤੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲੈ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੂੰ ਤਿਲਕ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦੇ ਕੇ ਬਹੁਤ ਵਰ ਦਿੱਤੇ।'ਨਿਮਾਣਿਆਂ ਦਾ ਮਾਣ, ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਦਾ ਤਾਣ, ਨਿਓਟਿਆਂ ਦੀ ਓਟ, ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਦੇ ਆਸਰੇ, ਨਿਧਿਰਿਆਂ ਦੀ ਧਿਰ', ਆਦਿ ਵਰ ਦੇ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ –

ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਤੇ ਗੁਰੁ ਹੋਇਆ ਵੇਖਹੁ ਤਿਸ ਕੀ ਰਜਾਇ॥

(ਪੰਨਾ ੪੯੦)

ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ, ਬਈ ਰੱਬ ਦੀ ਰਜਾ ਦੇਖੋ, ਮੈਂ, ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਾਂ! ਕਈ ਆਪਣੀ ਮਰਜੀ ਨਾਲ ਹੀ ਅਰਥ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। 'ਨਾਨਕ' ਪਦ ਤਾਂ ਏਥੇ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ ।

ਸਭ ਤੇ ਵਡਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਨਕੁ ਜਿਨਿ ਕਲ ਰਾਖੀ ਮੇਰੀ॥

ਪਰ ਆਮ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸੰਕੀਰਣ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਰਥ ਇੱਧਰ ਦਾ ਉੱਧਰ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ! ਪ੍ਰਸੰਗ ਦਾ ਅਰਥ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਗੁਰੂ–ਅਵਤਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਦੀ ਕਦੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਬਖਸ਼ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਸਤੇ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਈ ਆਮ ਆਦਮੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ–

ਜੋਤਿ ਰੂਪਿ ਹਰਿ ਆਪਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕੁ ਕਹਾਯਉ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੦੮)

ਉਹ '**ਜੋਤਿ ਰੂਪਿ**' ਗੁਰੂ ਬਣੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਬਖਸ਼ੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਬੋਲੋ ਸਤਿਨਾਮੁ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

❑

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

੧੨

ਫਲਗੁਣਿ ਅਨੰਦ ਉਪਾਰਜਨਾ ਹਰਿ ਸਜਣ ਪ੍ਰਗਟੇ ਆਇ॥
ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਰਾਮ ਕੇ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੀਆ ਮਿਲਾਇ॥
ਸੇਜ ਸੁਹਾਵੀ ਸਰਬ ਸੁਖ ਹੁਣਿ ਦੁਖਾ ਨਾਹੀ ਜਾਇ॥
ਇਛ ਪੁਨੀ ਵਡਭਾਗਣੀ ਵਰੁ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਰਾਇ॥
ਮਿਲਿ ਸਹੀਆ ਮੰਗਲੁ ਗਾਵਹੀ ਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ ਅਲਾਇ॥
ਹਰਿ ਜੇਹਾ ਅਵਰੁ ਨ ਦਿਸਈ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਲਵੈ ਨ ਲਾਇ॥
ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਸਵਾਰਿਓਨੁ ਨਿਹਚਲ ਦਿਤੀਅਨੁ ਜਾਇ॥
ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੇ ਰਖਿਅਨੁ ਬਹੁੜਿ ਨ ਜਨਮੈ ਧਾਇ॥
ਜਿਹਵਾ ਏਕ ਅਨੇਕ ਗੁਣ ਤਰੇ ਨਾਨਕ ਚਰਣੀ ਪਾਇ॥
ਫਲਗੁਣਿ ਨਿਤ ਸਲਾਹੀਐ ਜਿਸ ਨੋ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੬)

ਇਕ ਵਾਰ ਅੱਠਵੇਂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ, ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਸੰਗਤ ਨੇ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ, ਸਾਰੇ ਰਸਤੇ ਸਾਫ ਕੀਤੇ ਤੇ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ। ਉਥੇ ਇੱਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਪੰਡਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਦਿਆਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ। ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਂ, ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਅੱਠਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਕੀ ਹੈ? ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਾਮ ਹੈ, 'ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ'। ਪੰਡਿਤ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਗੀਤਾ ਸੁਣਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇਵ ਹੈ, ਇਹ ਨਾਲੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ

ਨਾਲੇ ਹਰੀ। ਉਹ ਗੀਤਾ ਦੇ ਅਰਥ ਸੁਣਾ ਦੇਣਗੇ? ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਆ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਜਰੂਰ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਅੱਗੇ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਉੱਚੀ ਨੀਵੀਂ ਗੱਲ ਨਾਂ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਅੱਗੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਬੜਾ ਅਭਿਮਾਨ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਓ। ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਆ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਆਦਮੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁੰਗਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਬਹਿਰਾ ਵੀ? ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਜੀ ਇੱਕ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਛੱਜੂ ਹੈ, ਝਿਉਰਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹੈ। ਅਖੇ, ਲਿਆਉ ਉਸਨੂੰ। ਉਹ ਆ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਪੰਡਿਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਂਗੇ ਬਈ ਇਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜਾਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਗੀਤਾ ਕੰਠ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਹੁਣ ਤੂੰ ਦੱਸ ਕਿ ਇਸ ਛੱਜੂ ਤੋਂ ਗੀਤਾ ਸੁਣਵਾ ਦੇਈਏ, ਅਰਥਾਂ ਸਮੇਤ? ਪੰਡਿਤ ਆਂਹਦਾ, ਜੀ ਇਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਵਿਲੱਖਣ ਬਾਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਛੱਜੂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਛੜੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਨੇ ਗੀਤਾ ਉਚਾਰੀ ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਕਿ ਸੁਣਕੇ ਉਹ ਪੰਡਿਤ ਉੱਠਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਪੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਹਰੀ ਹੋਂ –

ਜੋਤਿ ਰੂਪਿ ਹਰਿ ਆਪਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕੁ ਕਹਾਯਉ ॥
ਤਾ ਤੇ ਅੰਗਦੁ ਭਯਉ ਤਤ ਸਿਉ ਤਤੁ ਮਿਲਾਯਉ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੦੮)

ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਐਨੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇਖਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਭਰਮ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਫਿਰ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, ਜੀ ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਇਹ ਠੀਕ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ, ਪੂਰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ। ਇਹੀ ਸ਼ੱਕ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹਨ, ਇਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਉਸਨੇ ਰਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਲੈਕੇ ਜਾਣਾ

ਸੀ। ਸ਼ੱਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰਾਣੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਗੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਨਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਨਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਲਿਜਾ ਕੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਪਣੀ ਛੜੀ ਸਭ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖ ਰੱਖ ਕੇ, ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਬਤ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਹ ਰਾਣੀ ਹੈ, ਆਹ ਗੋਲੀ ਹੈ, ਆਹ ਰਾਣੀ ਹੈ, ਆਹ ਗੋਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੱਸਕੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਵਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਪੈਕੇ ਮਾਫੀ ਮੰਗੀ, ਜੀ ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ ਕਰ ਦਿਉ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਅੱਠ ਸਾਲ ਦੇ ਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਜੋਤ ਕੈਸੇ ਆ ਗਈ। ਅਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪਰਤੇ ਹਨ-ਸੰਸੇ, ਵਿਪਰਜੇ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨ, ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਵਿੱਦਿਆ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸੰਸੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਵਿਪਰਜੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਰਮ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾ ਜਾਨਣਾ, ਇਹ ਅਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ, ਚੇਤਨ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਬਾਤ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ -

ਜੋਤਿ ਰੂਪਿ ਹਰਿ ਆਪਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕੁ ਕਹਾਯਉ ॥
ਤਾ ਤੇ ਅੰਗਦੁ ਭਯਉ ਤਤ ਸਿਉ ਤਤੁ ਮਿਲਾਯਉ ॥
ਨਾਨਕ ਅੰਗਦ ਕੋ ਬਪੁ ਧਰਾ ॥ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚੁਰ ਇਸ ਜਗ ਮੋ ਕਰਾ ॥

(ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ੫.੭)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ '**ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ**' ਆਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ, ਓਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ।

ਅੰਗਦ ਅਮਰੁ ਦਾਸ ਕਹਾਇਓ ।। ਜਨ ਦੀਪਕ ਤੇ ਦੀਪ ਜਲਾਇਓ ॥

(ਦਸਮ ਗਰੰਥ)

ਸਭ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੀ ਜੋਤ ਵਰਤ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ! ਜਦ ਗੁਰੂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਧੀ ਪੰਕਤੀ ਪੜ੍ਹੋ-

ਫਲਗੁਣਿ ਅਨੰਦ ਉਪਾਰਜਨਾ

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ–ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਅਪਾਰ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਸੋਮਾ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਉਸਦਾ ਉਹ ਪੁੰਨ ਸਮਾਂ ਆਏਗਾ, ਉਦੋਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜਦ ਅੰਦਰ ਉਹ ਪੂਰਬਲਾ ਪੁੰਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏਗਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹ ਆਏਗਾ। ਕਿਉਂ ਆਏਗਾ? ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੀਤਿਆਂ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ–

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸੇ ਜਨ ਭਏ॥
ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ ਕਰੇਇ॥ (ਪੰਨਾ ੨੭੨)

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ, ਉਹ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਕਰੇਗਾ।

ਜਾ ਕਉ ਅਪੁਨੀ ਕਰੈ ਬਖਸੀਸ॥
ਤਾ ਕਾ ਲੇਖਾ ਨ ਗਨੈ ਜਗਦੀਸ॥ (ਪੰਨਾ ੨੭੭)

ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਸੌਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬੜਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੋਇਆ, ਇਕਾਗਰਤਾ ਹੋਈ। ਇਹ, ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ –

ਹਰ ਸਜਣ ਪ੍ਰਗਟੇ ਆਇ॥

ਉਹ ਹਰੀ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ '**ਸਜਣ**' ਹੈ, ਉਤਪਤੀ, ਪਾਲਣਾ ਤੇ ਲੈਅ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ। '**ਸਜਣ**' ਕੋਈ ਅਲਹਿਦਾ ਚੀਜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਚੀਨਤ ਚੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨ ਲਾਇਆ॥ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਤੌ ਅਨਭਉ ਪਾਇਆ॥
(ਪੰਨਾ ੩੨੮)

ਜਦ ਇਸਨੇ ਚੀਨ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਤਾਂ ਅਨੁਭਵ ਸ੍ਵਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ, ਆਪੇ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਹੀ ਪੜਦਾ ਦੂਰ ਹੋਇਆ, ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ –

ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਰਾਮ ਕੇ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੀਆ ਮਿਲਾਇ॥

ਉਹ ਸੰਤ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ **'ਰਾਮ'** ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਰਮਤ ਰਾਮ ਜਨਮ ਮਰਣੁ ਨਿਵਾਰੈ ॥ (ਪੰਨਾ ੮੬੫)

ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ **'ਰਾਮ'** ਹੈ, ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੇ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ, ਸੰਤ ਹੀ ਹਨ –

ਸੰਤਸੰਗਿ ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਡੀਠਾ ॥ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭੂ ਕਾ ਲਾਗਾ ਮੀਠਾ ॥
(ਪੰਨਾ ੨੯੩)

ਸੋ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਨਾਲ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ । ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਦੇਖਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਉਹੀ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੌਣ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ? ਬਈ, ਇੱਕ ਬਾਤ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਲੱਗੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਅੰਦਰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਮੁਹੰਮਦ ਕਹਿੰਦਾ ਉਹ ਖੁਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਜਿਹੜਾ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਹਿੰਦੂ, ਉਹ ਕੀ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਕੀ ਬਣਿਆ? ਉਹ ਆਦਮੀ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਗੱਲ ਤਾਂ ਉਹੀ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਦੇਖਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਾਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਹੈ, ਪਾਰਖ ਹੈ ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾਨਾ-ਬੀਨਾ ਨੇ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਦੇਖੇਗਾ ਵੀ ਅਤੇ ਜਾਣੇਗਾ ਵੀ। ਜਿਹੜਾ ਤੁਹਾਡਾ ਖਿਆਲ ਉਠਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਦੇਖਣ, ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਉਹ ਇੱਕ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਜੜ੍ਹ ਤਾਂ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸਭ ਨੂੰ। ਜੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਦੇਖਣੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਾਨਣ ਦੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ, ਸੰਕਲਪ-ਵਿਕਲਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕੌਣ ਦੇਖਦਾ ਹੈ? ਕਿਉਂਕਿ ਮਨ ਤਾਂ ਜੜ੍ਹ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਨਹੀਂ ਹੋਂ? ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਨਾ, ਕਿ ਐਵੇਂ ਝੂਠ ਹੀ ਹਾਂ, ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਂ? ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਖਿਆਲ ਇਸਦੇ ਬਣਦੇ ਅਤੇ ਬਦਲਦੇ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣੇ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਜਾਨਣੇ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਚੇਤਨ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਜਦ ਇਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ

ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਥੇ ਠਹਿਰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ਼ੰਕਰਾਚਾਰੀਆ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਵਿਗਿਆਨ ਨਾਲ ਇਸਨੂੰ ਉਸ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਅਨੁਭੂਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਖਿਆਲ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣੇ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਚੇਤਨ। ਇਸਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਐਥੋਂ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਜਦ ਲਿਖਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸ਼ੁਰਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਅਨੁਭਵ-ਕਰਤਾ ਇੱਕ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਆਪਕ ਦੀ ਅਨੁਭੂਤੀ-ਕਰਤਾ ਇੱਕ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਆਪਕ ਦੀ ਅਨੁਭੂਤੀ ਓਥੋਂ ਹੋਈ, ਹੋਰ ਕਿਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹੋਂ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਖਿਆਲ ਬਦਲਦੇ ਨੇ –

ਘਟ ਘਟ ਮੈ ਹਰਿ ਜੂ ਬਸੈ ਸੰਤਨ ਕਹਿਓ ਪੁਕਾਰਿ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੨੭)

ਈਵਰ: ਸਰਵ ਭੂਤਾਨਾਂ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਅਰਜੁਨ ਤਿਠਤਿ। (ਗੀਤਾ)

ਇਹ ਧੁਰੋਂ, ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਆਏਂਗੇ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਹ ਬਾਤ ਕਰੇਂਗੇ। ਪਰ ਜਦ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪੱਕਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਬਈ ਆਹ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਹੈ–

ਮੂਈ ਸੁਰਤਿ ਬਾਦੁ ਅਹੰਕਾਰੁ॥
ਓਹੁ ਨ ਮੂਆ ਜੋ ਦੇਖਣਹਾਰੁ॥ (ਪੰਨਾ ੧੫੨)

ਤੇ ਇਹ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਜਾਏ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਠਹਿਰਦੇ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੂੜਾ ਬਹੁਤਾ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਏਹੀ ਗਿਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਬਈ ਸਾਨੂੰ ਐਨਾ ਬਚ ਗਿਆ, ਆਹ ਹੋ ਗਿਆ, ਐਨਾ ਆਹ ਹੋ ਗਿਆ, ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਇਉਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਆਹ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਮੁੱਲ, ਜੇ ਪਹਿਲੇ ਐਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਐਨਾਂ ਵਧ ਜਾਂਦਾ, ਆਹ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਐਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਸਦਾ, ਇਹ ਝਗੜਾ ਕਦੇ ਖਤਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਉਹ ਮਨ ਹੈ, ਮਨ ਕਦੇ ਮੌਕਾ ਹੀ

ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਿਤੇ ਪਕੜ ਹੀ ਨਾ ਲਵੇ ਅਤੇ ਜਾਣ ਹੀ ਨਾ ਲਵੇ। ਪਰ ਮਨ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਚੇਤਨ ਹੈ, ਦਾਨਾ-ਬੀਨਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਜਦ ਮਨ ਕਿਧਰੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਮਨ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਮਨ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਇਸਨੂੰ ਕੋਈ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸੁਣਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਪੂਰੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ ਤੇ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਕਹਿੰਦੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਮਨ ਕਿਤੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਮਨ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਤਾਂ ਰਹੀ। ਜੇ ਮਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੰਮ ਚਲਦਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮਨ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਨਾ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਜੋ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਚੇਤਨ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਪਾਰਖ ਹੈ-

ਨਾਨਕ ਪਾਰਖੁ ਆਪਿ ਜਿਨਿ ਖੋਟਾ ਖਰਾ ਪਛਾਣਿਆ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੪)

ਮਨ ਨੂੰ ਪਰਖਣੇ ਵਾਲਾ ਵੀ ਉਹੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ, ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਪਰਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫ ਕਰ ਦਿਉ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁੱਛ ਜਾਣਦਾ ਹੈ -

ਜਾਨਿ ਬੂਝ ਕੈ ਬਾਵਰੇ ਤੈ ਕਾਜੁ ਬਿਗਾਰਿਓ॥
ਪਾਪ ਕਰਤ ਸੁਕਚਿਓ ਨਹੀ ਨਹ ਗਰਬੁ ਨਿਵਾਰਿਓ॥ (ਪੰਨਾ ੭੨੭)

ਇਸਨੇ ਗਰਬ ਤਾਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਪਾਪ ਕਰਨੋਂ ਹਟਿਆ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਮਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦੇਖੇ? ਮਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਦੇਖੇਗਾ, ਜਦ ਇਸਦਾ ਮਨ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਏਸੇ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਆਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਬਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਇਹ ਕਦੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਮਨ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਬਿਰਤੀ ਵੀ ਆਏਗੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੋ ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ ਹੈ, ਉਹ ਦਾਨਾ-ਬੀਨਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਹੋਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅੰਦਰਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਬਣੀ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਪਰ ਇਸਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਦੇਖਣੇ ਵਾਲਾ 'ਮੈਂ' ਹਾਂ। ਕੋਈ ਇਸ ਤੋਂ ਪੁਛਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਧਰੇ

ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਜੁੱਤਮ ਜੁੱਤੀ ਹੋ ਜਾਣ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ ! ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਦੇਖਣੇ ਵਾਲਾ, ਉਹ ਤਾਂ –

ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਸਾਈ ਮੈਡਾ ਨਾਨਕ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੫੨੦)

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਈਂ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਖਸ਼ੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ–ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਖਸ਼ੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਬਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਵਿਆਪਕ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਸੌਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫੇਰ ਇੱਥੇ ਜਾਕੇ ਇਸਨੂੰ ਜਾਗਦੀ–ਜੋਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸਨੂੰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਸ ਜੋਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਰਾਮ ਕੇ

ਉਸ **'ਰਾਮ'**, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਗੇ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬਣਾਉਣਗੇ–

ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਉਧਰਹਿ ਸੇ ਨਾਨਕ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਸੰਤੁ ਆਪਿ ਕਰਿਓ ਹੈ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੮੮)

ਜਦ ਪ੍ਰੇਮਾ–ਭਗਤੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਏਗੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਸੰਤ ਬਣ ਜਾਏਗਾ–

ਸੰਤਸੰਗਿ ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਡੀਠਾ ॥
ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭੂ ਕਾ ਲਾਗਾ ਮੀਠਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੯੩)

ਫਿਰ ਉਹ ਸੰਤ, ਇਹਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਇਹਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਦਿਖਾਲ ਦੇਵੇਗਾ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ, ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਤੁਹਾਡੀ ਬਿਰਤੀ ਇਹ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਨ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਆਪਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਮੁੜਨਾ ਪਊ। ਇਹ ਦੇਖੂਗਾ ਕਿ ਮਨ ਨੂੰ ਦੇਖਣੇ ਵਾਲਾ ਜੋ ਦਾਨਾ–ਬੀਨਾ ਹੈ,

ਇਹਦਾ ਆਪਾ ਹੈ। ਜਦ ਇਸਨੂੰ ਆਪੇ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਦ ਬੁੱਧੀ ਇੱਥੇ ਆ ਗਈ, ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਫੁਰਨਾ ਕੁੱਛ ਹੋਏਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਸਨੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋੜਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਸਦਾ ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮਨ ਨੂੰ ਮੋੜਨ ਦਾ। ਮਨ ਮੁੜੇਗਾ, ਨਾਮ ਦੇ ਨਾਲ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵਸਤੂ, ਮਨ ਨੂੰ ਮੋੜਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਦੇਖੋ, ਅਨੁਭਵ ਕਰੋ, ਜਦ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ, ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਦੱਸੋ, ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ ਕਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੈ?

ਏਕ ਚਿੱਤ ਜਿਹ ਇਕ ਛਿਨ ਧਿਆਇਓ ॥। ਕਾਲ ਫਾਸ ਕੇ ਬੀਚ ਨ ਆਇਓ ॥ (ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ-੧੦)

ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਦੱਸਿਓ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ, ਇੱਕ ਛਿਨ ਮਾਤਰ ਵੀ ਕਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜਿਐ? ਕਦੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਐ? ਤੁਸੀਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਕਰ ਲਵੋਂਗੇ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਵੀ ਸਿੱਖ ਲਵੋਂਗੇ ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਣੀ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮਿਲਣੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਜਰੂਰਤ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੰਤ ਸਨ, ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਤਰ ਹੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਸੀ।

ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ ॥ ਜਪੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੧)

ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਬਈ ਮੋਖਸ਼ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਹੋਏਗੀ, ਫਿਰ ਤੇਰਾ ਮਨ ਸਹੀ ਚੱਲੇਗਾ। ਉਹ ਬਾਤ ਹੈ ਵੀ ਸਹੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣੇ ਹੋ ਗਏ, ਬਿਨਾਂ ਨਾਮ ਦੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਨੇ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਨ ਨਹੀਂ ਜੁੜੇਗਾ, ਨਾਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗੀ। ਨਾਮ ਅਤੇ ਨਾਮੀ ਇੱਕ ਨੇ। ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ, ਨਾਮ ਨਾਲ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਵੀ ਕਦੇ ਜੁੜਿਆ ਹੈ? ਸਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸੋ ਜੁੜਿਐ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ? ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇਗੀ ਧੁਰੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਆਪਣੇ

ਆਪ ਤਾਂ ਹੀ ਜੁੜੇਗਾ।

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਦੀਆ ਮਿਲਾਇ॥

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰ ਲਵੋਂਗੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਫੇਰ ਕਿਉਂ ਚਿੰਤਾ ਕਰਦੇ ਹੋਂ? ਜੇ ਤੂੰ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰ ਲਵੇਂ, ਤਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਮਨ ਨੂੰ ਭੱਜਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਕਿਹੜੀ ਹੈ? ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਉਤੇ ਮਨ ਜਦੋਂ ਵੀ ਭੱਜੇਗਾ, ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਘੁੰਮਣ ਜਾਵੇਗਾ ਫਿਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸਰਕ ਜਾਵੇਗਾ। ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਮਨ ਚੰਚਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਤਨੀਆਂ ਜਿਆਦਾ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ ਚੰਚਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ, ਅੰਤਹਕਰਣ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰ, ਕਿਸੇ ਗੇੜ-ਤੇੜ ਵਿੱਚ ਨਾ ਪੈ। ਫਿਰ ਇਹਦੇ ਵਾਂਗ ਟੈਂ, ਟੈਂ ਨਾ ਕਰੀ ਜਾਈਂ, ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਜਿਆਦਾ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਅੰਤਹਕਰਣ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਨਾ, ਸਿੱਧ ਗੋਸ਼ਟ ਦਾ। ਜਦ ਭੰਗਰ ਨਾਥ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਗੋਰਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਗ੍ਹਾ ਤਾਂ ਰਹੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਤੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲੈ? ਜਦੋਂ ਭੰਗਰ ਨਾਥ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ-

ਨਾਨਕ ਆਖੇ ਭੰਗਰ ਨਾਥ ਤੇਰੀ ਮਾਊਂ ਕੁਚੱਜੀ ਆਹੀ॥
ਭਾਂਡਾ ਧੋਇ ਨਾ ਜਾਤਿਉਨ ਭਾਏਂ ਕੁਚੱਜੇ ਫੁੱਲ ਸੜਾਹੀ॥(ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ)

ਗੋਰਖ ਨਾਥ, ਭੰਗਰ ਨਾਥ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਜਵਾਬ ਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਗੋਰਖ ਹੀ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਉਸਦਾ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਭੰਗਰ ਨਾਥ ! ਤੇਰਾ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਕੁਚੱਜਾ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਤੇਰਾ ਭਾਂਡਾ ਨਹੀਂ ਧੋਇਆ, ਭਾਵ ਤੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਨਹੀਂ

ਕੀਤਾ। ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਨੇ ਭੰਗਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਦੱਸ, ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਬੇਇਜਤੀ ਹੀ ਕਰਾਉਣੀ ਸੀ ਨਾ? ਜਦ ਇਸਦੇ ਅੰਦਰ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਉਠਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮਨ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨ ਤਾਂ ਸ਼ੁੱਧ ਹੈ, ਜੇ ਪੰਜ ਚੀਜਾਂ ਸਤ, ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਧਰਮ ਅਤੇ ਸੁੱਚ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਣ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਮਤਿ ਸੰਤਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਮਨ ਤੁਹਾਡਾ ਤਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਏਗਾ, ਜਦੋਂ ਰਾਗ ਦਵੈਸ਼ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਏਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਚੀਜਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਐਉਂ ਦੱਸੋ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੀ ਉਠਦਾ ਹੈ? ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਂ ਕਿ ਇਹ ਮਾੜਾ ਹੈ, ਆਹ ਚੰਗਾ, ਉਹ ਫਲਾਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਢਿਮਕਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੁੱਛ ਨਹੀਂ ਲੱਭਣਾ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁੱਛ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਲੱਭਿਆ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਭਿਆ ਹੈ? ਨਾਲੇ ਨੋਟ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਨਿੰਦਿਆ ਕੀਤੀ।

ਸੇਜ ਸੁਹਾਵੀ ਸਰਬ ਸੁਖ

ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰ ਲਵੇਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਤੈਨੂੰ ਸਰਬ ਸੁੱਖ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ, ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਵੀ। ਪਰ ਜਦ ਤੇਰਾ ਅੰਤਹਕਰਣ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਭਰਮ ਦੂਰ ਕਰਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਤਹਕਰਣ ਭਰਮ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹੈ–

ਭਰਮੇ ਸੁਰਿ ਨਰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ॥
ਭਰਮੇ ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਬ੍ਰਹਮੇਵਾ॥
ਭਰਮਿ ਭਰਮਿ ਮਾਨੁਖ ਡਹਕਾਏ॥
ਦੁਤਰ ਮਹਾ ਬਿਖਮ ਇਹ ਮਾਏ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਮੋਹ ਮਿਟਾਇਆ॥
ਨਾਨਕ ਤੇਹ ਪਰਮ ਸੁਖ ਪਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ ੨੫੮)

ਜਦ ਇਹ ਆਪਣੇ ਭਰਮ, ਭੈਅ ਤੇ ਮੋਹ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦੇਵੇਗਾ ਆਪਣੇ

ਮਨ ਵਿੱਚੋਂ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਪਰਮ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਕੰਮ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਇੱਕੋ ਗੱਲ, ਇਹ ਮੰਨ ਲਵੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਈ ਵਾਰ ਕਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ- ਪੂਰਨ ਸੰਤ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਤੇ ਸੇਵਾ। ਇੱਕ ਸੰਤ ਸੀ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼। ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਉਸ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਨੂੰ ਕਲਿਆਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਰਗ ਦੱਸੋ? ਸੰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਲਿਆਣ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਚਾਵਲ ਕੁੱਟੀ ਜਾਹ, ਇੱਥੇ ਜੱਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਚਾਵਲ ਕੁੱਟੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਉਹ ਆਦਮੀ ਚੌਵੀ ਸਾਲ ਚਾਵਲ ਕੁੱਟੀ ਗਿਆ। ਉਹ ਸੰਤ ਵੀ ਪੂਰਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਲੱਭ ਲਵੋ, ਜਿਹੜਾ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬੈਠਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੋਵੇ। ਸੰਗਤ ਨੇ ਇੱਕ ਪਰਚਾ ਜਿਹਾ ਛਪਵਾਇਆ, ਬਈ ਆਹ ਗੁਣ ਇਉਂ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਆਹ ਇਉਂ ਹੋਵੇ। ਆਦਮੀ ਪਰਚਾ ਲੈਕੇ ਫਿਰਦਾ-ਫਿਰਦਾ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਚੌਵੀ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਹੀ ਸ਼ਖਸ ਚਾਵਲ ਕੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਆਦਮੀ ਪਰਚੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੁਣਕੇ ਹੱਸ ਪਿਆ। ਪਰਚੇ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚਾਵਲ ਕੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਹੋਂ। ਮੈਂ ਆਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਬਈ ਉਸ ਗੱਦੀ ਤੇ ਉਹ ਬੈਠੇਗਾ ਜਿਸਦੇ ਵਿੱਚ ਆਹ ਗੁਣ ਹੋਣਗੇ। ਉਹ ਗਿਆਤਾ ਹੋਵੇ। ਚਾਵਲ ਕੁੱਟਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਲਿਖ ਲੈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਉਸਨੂੰ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ? ਉਹ ਆਦਮੀ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਨਾ ਕੋਈ ਗਿਆਤਾ ਹੈ ਨਾ ਅਗਿਆਤਾ, ਨਾ ਸ਼ੁੱਧ ਹੈ, ਨਾ ਅਸ਼ੁੱਧ ਹੈ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ? ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਨੁਭਵ ਹੋਣਾ ਕੀ ਹੈ, ਜੀ, ਉਹ ਅਨੁਭਵ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਕਹਿੰਦਾ, ਬੱਸ! ਆਪਣੀ ਸੋਟੀ ਤੇ ਕਮੰਡਲ ਜਿਉਂ ਦੇ ਤਿਉਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ, ਤੇ ਆਪ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਾਈ! ਇਹ ਤਾਂ ਕੰਮ ਹਨ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ, ਤੇ ਜੇ ਤੀਸਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇੱਕ ਸਾਲ ਹੀ ਪਾਣੀ

ਢੋਅ ਕੇ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਣ ਸਕਦੇ ਜਾਂ ਦਸ ਦਿਨ ਪਾਣੀ ਢੋਅ ਕੇ ਹੀ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੋਂ ਢੁਆਓ। ਨਾ, ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਗੱਲ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗੀ, ਜਦ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਹੈ ਮੈਂ ਦੇਖਿਐ, ਇਸਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਇੱਟਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਥੇ ਇੱਕ ਰਾਤ ਕੱਟੀ। ਇਹ ਬੜੀ ਪਵਿੱਤਰ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ ਭਾਈ ! ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਥੇ ਹੀ ਪੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਜਾਗਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਬਾਰ੍ਹਵੇਂ ਸਾਲ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਦਿਨ ਜਦ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਉੱਥੇ ਆਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ। ਉਥੇ ਇੱਕ ਹੱਠ-ਯੋਗੀ ਦੀ ਹੱਡੀ ਪਈ ਸੀ, ਉਸਨੂੰ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਦਾ ਅੰਗੂਠਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਅੱਗੇ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦਿਨ ਉਹ ਯੋਗੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, ਅੱਜ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਈਸ਼ਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮੋਖਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੱਠ-ਯੋਗੀ ਸੀ, ਹੱਠ-ਯੋਗ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਐਥੇ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਛੁੱਟਿਆ ਸੀ ਤੇ ਅੱਜ ਆਪ ਦੀ ਚਰਨ ਛੋਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਨਾਲ, ਮੇਰੀ ਮੋਖਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਅੱਜ ਆਪ ਦੇ ਵਿੱਚ ਈਸ਼ਵਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜੂ। ਅੱਗੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਰਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਤੋਂ ਤਿਲਕ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਅੱਧੀ ਗਾਗਰ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਅੱਧੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗਾਗਰ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਹੇਠ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਬੇ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਤਿਲਕ ਕੀਤਾ। ਜੁਲਾਹੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦਿਆ, ਜਿਸਨੇ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਗਾਲ਼ਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਅੰਤਹਕਰਣ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਤਾਂ

ਬਾਣੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਿੱਸਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸੱਚੀ ਹੈ।

ਹੁਣਿ ਦੁਖਾ ਨਾਹੀ ਜਾਇ॥

ਹੁਣ ਦੁੱਖ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿਣਗੇ ? ਅੰਤਹਕਰਣ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ -

ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਰਹਤ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪੀ ਜਾ ਕਉ ਕਹਤ ਗੁਸਾਈ॥
ਸੋ ਤੁਮ ਹੀ ਮਹਿ ਬਸੈ ਨਿਰੰਤਰਿ ਨਾਨਕ ਦਰਪਨਿ ਨਿਆਈ॥

(ਪੰਨਾ ੬੩੨)

ਉਹ ਤਾਂ ਸੁੱਖ, ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਚੇਤਨ ਹੈ, ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਕਿੱਥੇ ਰੱਖੋਂਗੇ ਦੁੱਖ? ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦੇਖਿਆ ਹੈ? ਉਹ ਤਾਂ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹੈ, ਮੁਕਤ ਹੈ। ਜੋ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਨਿਰਧਰਮ ਹੈ, ਵਿਆਪਕ ਹੈ।

ਇਛ ਪੁਨੀ ਵਡਭਾਗਣੀ

ਵੱਡੇ ਭਾਗ ਹੋਏ, ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ, ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਕੁੱਛ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ?

ਵਰੁ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਰਾਇ॥

'ਹਰੀ' ਜੋ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਉਹ ਵਰ ਮੈਂ ਪਾ ਲਿਆ, **'ਵਰੁ'** ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਜਾਂ ਪਤੀ ਨੂੰ, ਪਰ ਇੱਥੇ **'ਵਰੁ'** ਜੋ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਰੂਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ। ਉਹ ਵਰ ਮੈਂ ਪਾ ਲਿਆ। ਉਹੀ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਮਾਲਕ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਆਸਰਾ ਹੈ।

ਮਿਲਿ ਸਹੀਆ ਮੰਗਲੁ ਗਾਵਹੀ ਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ ਅਲਾਇ॥

ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਹੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਹਨ,

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਮੰਗਲ ਗਾਵਾਂਗੇ। ਹੁਣ ਮਿਲ ਗਏ, ਗੁਰੂ ਪਦਵੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ।

ਗੀਤ ਗੋਵਿੰਦ ਅਲਾਇ॥

ਹੁਣ ਗੋਵਿੰਦ ਦੇ ਗੀਤ ਅਲਾਇਆ ਕਰਾਂਗੇ। ਉਸਦਾ ਭਜਨ ਕਰਿਆ ਕਰਾਂਗੇ, ਜਸ ਗਾਇਆ ਕਰਾਂਗੇ। ਆਹ, ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪ ਜਸ ਗਾਇਆ ਹੈ। ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ? ਹੁਣ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹੋਰ ਸਾਰਾ ਝੂਠ ਹੈ।

ਦ੍ਰਿਸਟਿਮਾਨ ਹੈ ਸਗਲ ਮਿਥੇਨਾ॥ (ਪੰਨਾ ੧੦੮੩)

ਝੂਠੇ ਅਤੇ ਮਿਥਿਆ ਦੇ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਗਾਉਣੇ। ਆਹ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਹੋਏ ਨੇ।

ਹਰਿ ਜੇਹਾ ਅਵਰੁ ਨ ਦਿਸਈ

ਮੈਨੂੰ ਹਰੀ ਜੈਸਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

ਤੈਡੀ ਬੰਦਸਿ ਮੈ ਕੋਇ ਨਾ ਡਿਠਾ ਤੂ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਭਾਣਾ॥
ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਤਿਸੁ ਮਿਤ੍ਰ ਵਿਚੋਲੇ ਜੈ ਮਿਲਿ ਕੰਤੁ ਪਛਾਣਾ॥

(ਪੰਨਾ ੯੬੪)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਜਿਸਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਮੈਂ ਕੰਤ ਪਛਾਣਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਨਮਸ਼ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਲਵੈ ਨ ਲਾਇ॥

ਉਸਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੋਈ ਸਤਿ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਤਿ ਇੱਕ ਹੈ। ਇਹ ਸਤਿ 'ਰਿਸ਼ੀਆਂ' ਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਹੈ। ਹੈ ਇੱਕ ਹੀ, ਦੂਜਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਤਿ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਦੋ ਸਤਿ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ? ਫਿਰ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਲਵੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਈਏ? ਉਹ ਸਤਿ ਇੱਕ, ਅਨੰਦ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਇਹਦਾ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਆਪਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਇਸਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਏਥੇ ਜਾ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ।

ਹਲਤੁ ਪਲਤੁ ਸਵਾਰਿਓਨੁ

ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਸਾਰੇ ਸਵਾਰੇ ਗਏ, ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਗਏ।

ਨਿਹਚਲ ਦਿਤੀਅਨੁ ਜਾਇ॥

ਉਹ ਅਟੱਲ ਹੈ, ਅਮਰ ਹੈ। ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਮੈਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ।

ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੇ ਰਖਿਅਨੁ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਹੀ ਹੈ, ਜਦ ਤੱਕ ਪੂਰਨ ਕਿਰਪਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਦੇ ਜਨਮ- ਮਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਬਹੁੜਿ ਨ ਜਨਮੈ ਧਾਇ॥

ਹੁਣ ਦੁਬਾਰਾ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਜਿਹਵਾ ਏਕ ਅਨੇਕ ਗੁਣ

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੀ ਜਿਹਬਾ ਇੱਕ ਹੈ, ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ! ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਬੇਅੰਤ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਤੂੰ ਕਿਰਪਾ ਕਰ।

ਤਰੇ ਨਾਨਕ ਚਰਨੀ ਪਾਇ॥

ਅਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਦੇਕੇ ਪਾਰ ਕਰੋ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਪਏ।

ਹਰਿ ਜੀਉ ਨਾਮੁ ਪਰਿਓ ਰਾਮਦਾਸੁ॥ (ਪੰਨਾ ੬੧੨)

ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਹਿੰਦੇ, ਹੁਣ ਹਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਮਦਾਸ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ।

ਫਲਗੁਣਿ ਨਿਤ ਸਲਾਹੀਐ ਜਿਸ ਨੋ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ॥

ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸਲਾਹਣਾ ਕਰਿਆ ਕਰੋ, ਗੁਣ ਗਾਇਆ ਕਰੋ, ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰੇ

ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ॥(ਪੰਨਾ ੨)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ, ਉਸਨੂੰ ਕਦੇ ਭੁੱਲਿਓ ਨਾ, ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਉ, ਯਾਦ ਕਰ ਲਉ।

ਬੋਲੋ ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

❑

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

੧੩

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥
ਮੇਰੈ ਹੀਅਰੈ ਰਤਨੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਬਸਿਆ ਗੁਰਿ ਹਾਥੁ ਧਰਿਓ ਮੇਰੈ ਮਾਥਾ॥
ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਦੁਖ ਉਤਰੇ ਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦੀਓ ਰਿਨੁ ਲਾਥਾ॥
ਮੇਰੇ ਮਨ ਭਜੁ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਸਭਿ ਅਰਥਾ॥
ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਜੀਵਨੁ ਬਿਰਥਾ॥ ਰਹਾਉ॥
ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਮੂੜ ਭਏ ਹੈ ਮਨਮੁਖ ਤੇ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਨਿਤ ਫਾਥਾ॥
ਤਿਨ ਸਾਧੂ ਚਰਣ ਨ ਸੇਵੇ ਕਬਹੂ ਤਿਨ ਸਭੁ ਜਨਮੁ ਅਕਾਥਾ॥
ਜਿਨ ਸਾਧੂ ਚਰਣ ਸਾਧ ਪਗ ਸੇਵੇ ਤਿਨ ਸਫਲਿਓ ਜਨਮੁ ਸਨਾਥਾ॥
ਮੋਕਉ ਕੀਜੈ ਦਾਸੁ ਦਾਸ ਦਾਸਨ ਕੋ ਹਰਿ ਦਇਆ ਧਾਰਿ ਜਗੰਨਾਥਾ॥
ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਗਿਆਨਹੀਨ ਅਗਿਆਨੀ ਕਿਉ ਚਾਲਹ ਮਾਰਗਿ ਪੰਥਾ॥
ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਕਉ ਗੁਰ ਅੰਚਲੁ ਦੀਜੈ ਜਨ ਨਾਨਕ ਚਲਹ ਮਿਲੰਥਾ॥

(ਪੰਨਾ ੬੯੬)

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥
ਮੇਰੈ ਹੀਅਰੈ ਰਤਨੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਬਸਿਆ ਗੁਰਿ ਹਾਥੁ ਧਰਿਓ ਮੇਰੈ ਮਾਥਾ॥

ਸਭ ਸੰਗਤ, ਕਿਰਪਾ, ਦਇਆ, ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਬੋਲੋ, ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਬਦ ਆਇਆ ਹੈ। ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸੋਢੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਨ। ਰਾਜ, ਬੇਦੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਬੇਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸੋਢੀਆਂ ਹੱਥ ਆਇਆ। ਸੋਢੀਆਂ ਨੇ ਬੇਦੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਕਾਲ ਦਿੱਤਾ। ਕਾਂਸ਼ੀ ਚਲੇ ਗਏ, ਚਾਰ

ਵੇਦ ਪੜ੍ਹੇ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਕਰਾਏ, ਤੇ ਬੜੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹੋਈ। ਸੋਢੀ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਲਿਆਏ, ਲਿਆ ਕੇ ਚਾਰ ਵੇਦ ਸੁਣੇ, ਚਾਰ ਵੇਦ ਸੁਣਕੇ, ਸੋਢੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੋ ਉਸ ਵਖਤ ਸੀ, ਰਾਜ ਭਾਗ ਚੜ੍ਹਾਕੇ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਬੇਦੀਆਂ ਨੇ ਬਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਚੌਥੀ ਗੱਦੀ ਤੁਹਾਡੀ ਹੋਏਗੀ, ਚਾਰ ਵੇਦ ਸੁਣਕੇ, ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਕੁੱਛ ਅਰਪਣ ਕੀਤਾ, ਚੌਥੀ ਗੱਦੀ ਤੁਹਾਡੀ ਹੋ ਗਈ।

ਜਬ ਬਰਦਾਨਿ ਸਮੈ ਵਹੁ ਆਵਾ॥
ਰਾਮਦਾਸ ਤਬ ਗੁਰੂ ਕਹਾਵਾ॥
ਤਿਹ ਬਰਦਾਨਿ ਪੁਰਾਤਨਿ ਦੀਆ॥
ਅਮਰਦਾਸਿ ਸੁਰਪਰਿ ਮਗੁ ਲੀਆ॥ (ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ)

ਭੱਲੇ ਕੁਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਹੋਏ। ਭੱਲਿਆਂ ਦੀ ਕੁਲ ਭਰਥ ਦੀ ਕੁਲ ਹੈ, ਇਹ ਭਰਥ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿੱਚ ਹੋਏ। ਬੇਦੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਕੁੱਲ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਏ, ਰਾਮ ਦੀ ਕੁਲ ਵਿਚੋਂ ਹੋਏ, ਸੂਰਜ ਵੰਸ਼ੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਸੇ। ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੋਢੀ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਚੌਥੀ, ਗੱਦੀ ਮਿਲੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰੇ ਜੋ ਵਾਕ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੁਣੋ –

ਜੈਤਸਰੀ ਮਹਲਾ ੪

ਜੈਤਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਨੇ–

ਘਰੁ ੧

ਪਹਿਲੀ ਤਾਰ ਵਿੱਚ ਗਾਉਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਸ਼ਬਦ।

ਚਉਪਦੇ

ਚਾਰ ਪਦਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹੈ।

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਇੱਕ ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ ਪਰੀਪੂਰਨ, ਉਹ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ

ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਹੀਅਰੈ ਰਤਨੁ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਬਸਿਆ

ਹਰੀ ਜੋ ਸ਼ੁੱਧ ਹੈ, ਰਤਨ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦੇ ਉੱਪਰ ਐਸਾ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਬਈ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਮੇਰਾ ਆਤਮਾ ਸਾਖਸ਼ੀ, ਚੇਤਨ ਹੈ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਆਪਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਗੁਣ ਹਨ –

ਰਜ ਗੁਣ ਤਮ ਗੁਣ ਸਤ ਗੁਣ ਕਹੀਐ ਇਹ ਤੇਰੀ ਸਭ ਮਾਇਆ॥
ਚਉਥੇ ਪਦ ਕਉ ਜੋ ਨਰੁ ਚੀਨੈ~ ਤਿਨ~ ਹੀ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੨੩)

ਉਹ ਚੌਥਾ ਪਦ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ ਸ਼ੁੱਧ, ਸਤਿ ਸਰੂਪ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਸਾਖਸ਼ਾਤਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ, ਮਨ-ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਇਹ ਜੀਵ, ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਖੀਰੀ ਜੇ ਬਹੁਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੁੱਧੀ ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੁੱਧੀ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ, ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕਲਪਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬੁੱਧੀ ਕਲਪਨਾ ਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਬੁੱਧੀ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਕਤ ਬੁੱਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਬੁੱਧੀ ਤਾਂ ਸਸ਼ੁਪਤੀ ਵਿੱਚ, ਘੋਰ ਨਿੰਦਰਾ ਵਿੱਚ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਅਗਿਆਨ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਮਨ-ਬੁੱਧੀ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਅਗਿਆਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਅੱਗੇ, ਜਦੋਂ ਇਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹਦਾ ਮਨ ਅਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨੂੰ ਕੁੱਛ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕੌਣ

ਹੈ, ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਹੋਇਐ? ਇਹਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਅਖੀਰੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਇਹਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਸਾਖਸ਼ੀ, ਦਾਨਾ-ਬੀਨਾ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਿਖਾਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਇਹਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਉਸਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ -

ਗੁਰਿ ਹਾਥੁ ਧਰਿਓ ਮੇਰੈ ਮਾਥਾ॥

ਮੇਰੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਰੱਖਿਆ, ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਤੇ ਗੁਰੂ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬੜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਕਿਲਬਿਖ ਦੁਖ ਉਤਰੇ

ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਜਨਮ-ਜਨਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਾਪ-ਪੁੰਨ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਉਹ ਸਭ ਚਲੇ ਗਏ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿੱਚ ਸੰਸਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਨਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਮਨ ਨਾ ਜੁੜੇ, ਨਾਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਦ ਤੱਕ ਇਹਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਇਹਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸਦੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕਲਪਨਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਕਲਪਨਾ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਜੀਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਗਿਆਨ-ਮਯ ਕੋਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਜੇ ਅਨੰਦਮਈ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤੇ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੀ ਜਾਣਨਾ ਸੀ? ਇਸ ਕਰਕੇ, ਮੇਰੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਪਾਪ-ਪੁੰਨ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ-ਪੁੰਨ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ ਨੇ।

ਗੁਰਿ ਨਾਮੁ ਦੀਓ ਰਿਨੁ ਲਾਥਾ॥

ਮੇਰਾ ਮਨ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਮਨ ਅਤੇ ਬਿਰਤੀ ਖਾਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਨੇ ਨਾਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਭਾਈ ! ਮਨ ਨੂੰ ਜੋੜਕੇ, ਤੈਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮੱਥੇ ਉੱਪਰ ਹੱਥ ਰੱਖਕੇ, ਮੇਰੀ ਕਲਪਨਾ ਹਟਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਰਸਤਾ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਰਸਤੇ, ਤੈਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ।

ਰਿਨੁ ਲਾਥਾ ॥

ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਰਿਣ ਸਨ, ਪਿਤਰੀ ਰਿਣ, ਰਿਸ਼ੀ ਰਿਣ, ਦੇਵ ਰਿਣ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਹਦੇ ਜ਼ੁੰਮੇ ਤਿੰਨ ਰਿਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਤਿੰਨ ਰਿਣ ਮੇਰੇ ਨਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਰਜਾਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਮੇਰਾ ਸਭ ਪਾਪ-ਪੁੰਨ ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਰਿਣ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੈਂ ਕਰਜਾਈ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਮੇਰਾ ਦੇਣਾ-ਲੈਣਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਮੇਰਾ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਮੁੱਕ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਮਨ ਭਜੁ ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਭਿ ਅਰਥਾ ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ! ਹੁਣ ਤੂੰ ਇਹ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪ

ਰਮਤ ਰਾਮ ਜਨਮ ਮਰਣੁ ਨਿਵਾਰੈ ॥ (ਪੰਨਾ ੯੬੫)

ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਜਪ, ਤੇਰੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਆਪੇ ਹੀ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਹੁਣ ਨਾਮ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਮੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਮੋਖਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਮਨ ! ਹੁਣ ਤੂੰ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ।

ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ, ਬਈ ! ਆਹ ਜਿਹੜਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਨਾਮੀ ਇਹਦੇ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਜਿਹੜਾ ਦੇਖਦੈ, ਜਾਣਦੈ, ਦਾਨਾ-ਬੀਨਾ, ਸਾਂਈ-ਮਾਲਕ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਉਸਦੇ

ਬਿਨਾਂ ਸਭ ਮਿੱਥਿਆ ਹੈ, 'ਝੂਠ' ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਮੈਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਜੀਵਨੁ ਬਿਰਥਾ॥ ਰਹਾਉ॥

ਜੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਨਾਮ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹਦਾ ਸਾਰਾ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਾਮੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਹਦਾ ਸਾਰਾ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਾਈ! ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ ਤਾਂ ਉਹ ਕੋਈ ਗੁਰੂ ਭੇਜੇਗਾ, ਉਸ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਨਾਮ ਲਵੋ। ਨਾਮ ਲੈਕੇ, ਨਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲਿਓ। ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਬਈ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਇਹਦਾ ਬੇੜਾ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਨਿਕਲਣਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਵੜਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਵੜਿਆ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹਨੂੰ ਨਾਮ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਬ ਤੱਕ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿੱਕਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਾਈ! ਜੇ ਨਾਮ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਤੇਰਾ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਮੂੜ ਭਏ ਹੈ ਮਨਮੁਖ

ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਮਗਰ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਉਹ ਮੂੜ ਹਨ ਅਤੇ ਮੂਰਖ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਨਮੁੱਖ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਫੜਿਆ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਰਸਤਾ ਕੀ ਸੀ? 'ਨਾਮ' ਗੁਰੂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਸੀ । ਉਹ ਨਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਤੁਰੇ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਮਗਰ ਚੱਲੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਮੂਰਖ ਨੇ, ਮੂੜ ਨੇ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਤੇ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਨਿਤ ਫਾਥਾ॥

ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਨਿੱਤ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਮਾਇਆ ਦਾ ਮੋਹ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਓਨਾਂ ਚਿਰ ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਜੀਵ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ ਫੱਸ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਸਨੂੰ ਕੁੱਛ ਨਹੀਂ ਲੱਭਿਆ ਹੈ।

ਤਿਨ ਸਾਧੂ ਚਰਣ ਨ ਸੇਵੇ ਕਬਹੂ

ਉਹਨੇ ਸਾਧੂਆਂ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਜਨ, ਸਾਧੂ, ਨਾਥ ਇਹ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੇ ਵਾਚਕ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਸੰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਉਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਤਾਂ ਚੇਤਨ ਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਹੈ, ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਹੀ ਵਿਹਾਰ ਹੈ। ਵਿਹਾਰ ਤਾਂ ਤੈਂ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਤਾਂ ਇਹਦਾ ਆਪਾ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਚੇਤਨ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਕਿਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਸੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਭਾਈ! ਪਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ।

ਤਿਨ ਸਭੁ ਜਨਮੁ ਅਕਾਥਾ॥

'ਅਕਾਥਾ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਵਿਅਰਥ। ਅਕਾਥਾ ਮਹਿਨੇ ਵਿਅਰਥ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਚੱਲਿਆ ਗਿਆ। ਜਿੰਨਾਂ ਜਨਮ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਨਮੁੱਖਾਂ ਦਾ, ਉਹ ਸਾਰਾ ਹੀ ਵਿਅਰਥ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਮਨ ਦੇ ਮਗਰ ਚੱਲੇ । ਇਹ ਮਨ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਵਿਚ ਫੱਸ ਗਿਆ। ਉਹ, ਇੱਥੋਂ ਨਿੱਕਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਹਦਾ ਸਾਰਾ ਜਨਮ ਵਿਅਰਥ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਿਨ ਸਾਧੂ ਚਰਣ ਸਾਧ ਪਗ ਸੇਵੇ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੂਰਨ ਪੁਰਸ਼, ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਈਸ਼ਰੀ ਸ਼ਕਤੀ

ਆਪਣੇ ਆਪ ਆਈ। ਜਿਸਨੂੰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਇਆ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਈਸ਼ਵਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਉਹ ਈਸ਼ਵਰ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੋ ਵੀ ਕੰਮ ਹੋਵੇਗਾ, ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਹਨੂੰ ਈਸ਼ਵਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜਦ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਸੇਵਾ ਦੇ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ, ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਜੋਗੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਹੱਠ-ਜੋਗੀ ਸੀ, ਉਥੇ ਉਹਦੀ ਹੱਡੀ ਪਈ ਸੀ, ਉਥੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਦਮ ਲੈਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਸ ਥਾਂਉਂ ਦਾ ਨਾਂ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਹੈ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਸ ਥਾਂ ਪਰ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਉਥੇ ਕਰੀਰ (ਇੱਕ ਪੇੜ) ਤੇ ਗਾਗਰ ਰੱਖ ਕੇ ਦਮ ਲੈਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਬੀਤ ਗਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਜੋਗੀ ਦੀ ਹੱਡੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਅਗੂੰਠਾ ਛੂਹ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਜੋਗੀ ਉੱਠਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਾਂ ਜੋਗੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਚਰਨ ਛੂਹਣ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਉਧਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਖੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ। ਜੋਗੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਖੜ੍ਹਦੇ ਹੋਂ, ਪਰ ਈਸ਼ਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤਾਂ ਅੱਜ ਆਈ ਹੈ। ਜੋਗੀ ਕਹਿੰਦਾ, ਆਪ ਦਾ ਕੋਰਸ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਈਸ਼ਵਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆਈ ਹੈ। ਜੋਗੀ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਊਗਾ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅੱਜ ਗੱਦੀ ਤਿਆਰ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਜਾਵੋਂਗੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੋਗੀ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਈਸ਼ਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹਨੂੰ ਈਸ਼ਵਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਅਤੇ ਈਸ਼ਵਰ ਦੋ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਇਹ ਇੱਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਕਤੀ ਕਦੇ ਸਕਤਾ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਉਸਨੂੰ ਈਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਗੱਦੀ

ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਸਾਧੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ।

ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਤੇ ਗੁਰੁ ਹੋਇਆ ਵੇਖਹੁ ਤਿਸ ਕੀ ਰਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੯੦)

ਤੀਜੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ, ਮੈਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਦੇਖੋ! ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਰਜਾ ਕਿੰਨੀ ਸੱਚੀ ਹੈ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਾਣਾ ਕਿੰਨਾ ਸੱਚਾ ਹੈ। ਜੀਵ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਖਾਲੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ –

ਤਿਨ ਸਫਲਿਓ ਜਨਮੁ ਸਨਾਥਾ ॥

ਇੱਕ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇੱਕ ਉਹ ਨਾਥ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਨਾਥ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਮਾਲਕ ਦਾ । ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਮਾਲਕ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਸਨ, ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਰਾਖਾ ਏਕੁ ਹਮਾਰਾ ਸੁਆਮੀ ॥

ਸਗਲ ਘਟਾ ਕਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੩੬)

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਈ! ਆਹ ਜਿਹੜਾ ਸਾਖਸ਼ੀ ਰੂਪ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਹੈ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪਾਰਖ ਰੂਪੀ, ਇਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ। ਇਹੀ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੋਕਉ ਕੀਜੈ ਦਾਸੁ ਦਾਸ ਦਾਸਨ ਕੋ ਹਰਿ ਦਇਆ ਧਾਰਿ ਜਗੰਨਾਥਾ ॥

ਮੈਨੂੰ, ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਦਾਸ ਬਣਾ ਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦਾਸ ਬਣਾ ਦੇ। ਮੈਂ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ, ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਾਸਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦਾਸ ਹਾਂ। ਹੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ! ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਦਾਸ ਹੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਕੁੱਛ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਦਾਸਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਦਾਸ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਹਾਂ।

ਹਰਿ ਦਇਆ ਧਾਰਿ ਜਗੰਨਾਥਾ॥

ਹੇ ਜਗਤ ਦੇ ਨਾਥ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ, ਮਾਲਕ! ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਦਇਆ ਧਾਰ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ। ਮੈਨੂੰ ਦਾਸ ਬਣਾ ਦੇ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੰਕਾਰ ਨਾ ਆਵੇ। ਜੇ ਹੰਕਾਰ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦਾਸ-ਪਣਾ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਨਿਰਹੰਕਾਰਤਾ ਬਣੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀਜ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ-

ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਗਿਆਨਹੀਨ ਅਗਿਆਨੀ

ਅਸੀਂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹਾਂ, ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਹੀਨ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੌਣ ਹੈ? ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਿਆਨ ਤਾਂ ਜੜ੍ਹ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਚਾਨਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਿਆਨ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਗਿਆਨ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ -

ਗਿਆਨੈ ਕਾਰਨ ਕਰਮ ਅਭਿਆਸੁ॥
ਗਿਆਨੁ ਭਇਆ ਤਹ ਕਰਮਹ ਨਾਸੁ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੬੭)

ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸਨੂੰ ਗਿਆਨ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸਨੇ ਸ਼ੁੱਭ-ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਹਨ? ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਹੈ? ਜਦੋਂ ਇਸਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਫੇਰ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਣ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਚਾਰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਨੇ ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ, ਦਾਦੂ ਨੇ ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਿਆ। ਇਹ ਸਭ ਲੋਕ ਜੋ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਗਿਆਨਹੀਨ ਅਗਿਆਨੀ

ਅਸੀਂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹਾਂ, ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਹੀਨ, ਅਗਿਆਨੀ ਹਾਂ।

ਕਿਉ ਚਾਲਹ ਮਾਰਗਿ ਪੰਥਾ॥

ਇਹ ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਕੈਸੇ ਚੱਲੇ? ਜਦ ਇਸਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਿੱਧੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਕੈਸੇ ਚੱਲੇਗਾ? ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਥਿਆਇਆ (ਲੱਭਿਆ) ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਰਸਤਾ (ਮਾਰਗ) ਨਹੀਂ ਥਿਆਇਆ ਹੈ, ਇਹਦਾ ਮਨ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਨਹੀਂ। ਜਦੋਂ ਮਨ, ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਨਾਮੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿੱਚ ਦੇਖੋ, ਇਹ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਵੇਰੇ ਉੱਠਕੇ ਬੈਠਕੇ ਦੇਖੋ, ਜੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਲਪਣਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ ਜਾਂ ਅਗਲੀ ਜਾਂ ਪਿਛਲੀ ਕਲਪਣਾ ਵਿੱਚ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਐਂ ਕਰਾਂਗੇ, ਉਹ ਹੋਏਗਾ, ਐਸਾ ਕਰਾਂਗੇ, ਐਸਾ ਹੋਏਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲਪਣਾ ਵਿੱਚ ਫਿਰਨ ਕਰਕੇ ਮਨ, ਨਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਹੀ ਫਸਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸਨੂੰ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਥਿਆਏਗਾ (ਲੱਭੇਗਾ), ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ, ਇਹਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿੱਕਲ ਸਕਦਾ–

ਹਮ ਅਧੁੰਲੇ ਕਉ ਗੁਰ ਅੰਚਲੁ ਦੀਜੈ

ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ **'ਅੰਚਲੁ'** ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪੱਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪੱਲਾ ਕੀ ਹੈ? 'ਨਾਮ ਹੈ' ਗੁਰੂ ਨੇ ਨਾਮ ਮੈਨੂੰ ਫੜਾਇਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਮੈਂ ਨਾਮ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲ ਪਿਆ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਾਮੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਊਂਗਾ।

ਜਨ ਨਾਨਕ ਚਲਹ ਮਿਲੰਥਾ॥

ਤੇ ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਚੱਲੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਨੂੰ ਨਾਮ ਰੂਪੀ ਪੱਲਾ ਗੁਰੂ ਨੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲੇਗਾ। ਹੁਣ ਇਹਦਾ ਮੇਲ ਹੋਵੇਗਾ (ਮਿਲੰਥਾ), ਹੁਣ ਇਹ ਮਿਲੇਗਾ, ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਨਾਮੀ

ਨਾਲ ਮਿਲੇਗਾ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਚੱਲਿਆ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਨ ਦਾ ਵੀ ਮੇਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਗਿਆਨਹੀਨ ਅਗਿਆਨੀ ਕਿਉ ਚਾਲਹ ਮਾਰਗਿ ਪੰਥਾ ॥

ਹਮ ਅੰਧੁਲੇ ਕਉ ਗੁਰ ਅੰਚਲੁ ਦੀਜੈ ਜਨ ਨਾਨਕ ਚਲਹ ਮਿਲੰਥਾ ॥

ਬੋਲੋ ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

❑

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

੧੪

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫॥
ਜਾ ਕਉ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਲਾਗੋ ਇਸੁ ਜੁਗ ਮਹਿ ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ॥
ਆਤਮ ਜਿਣੈ ਸਗਲ ਵਸਿ ਤਾ ਕੈ ਜਾ ਕਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ॥ ੧॥
ਠਾਕੁਰੁ ਗਾਈਐ ਆਤਮ ਰੰਗਿ॥
ਸਰਣੀ ਪਾਵਨ ਨਾਮ ਧਿਆਵਨ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵਨ ਸੰਗਿ॥ ਰਹਾਉ॥
ਜਨ ਕੇ ਚਰਨ ਵਸਹਿ ਮੇਰੈ ਹੀਅਰੈ ਸੰਗਿ ਪੁਨੀਤਾ ਦੇਹੀ॥
ਜਨ ਕੀ ਧੂਰਿ ਦੇਹੁ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ ਨਾਨਕ ਕੈ ਸੁਖੁ ਏਹੀ॥

(ਪੰਨਾ ੬੭੯-੬੮੦)

ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਕਿਰਪਾ, ਦਇਆ, ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਬੋਲੋ ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ!! ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਤੈਸੇ ਵਖਿਆਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਪੜ੍ਹ ਭਾਈ!

ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀਉ !

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫॥

ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ-

ਜਾ ਕਉ ਹਰਿ ਰੰਗੁ ਲਾਗੋ ਇਸੁ ਜੁਗ ਮਹਿ

ਇਸ ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜਿਸਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਲੱਗ

ਜਾਏ, ਜਿਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਆ ਜਾਏ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ –

ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ॥ (ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ)

ਪ੍ਰੇਮ, ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਮਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਜੁੱਗ ਦੇ ਵਿੱਚ–

ਸੋ ਕਹੀਅਤ ਹੈ ਸੂਰਾ॥

ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੂਰਮਾ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵੱਲ ਪਿੱਠ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਊਪਜੈ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਨ ਜਾਇ॥
ਸੋਹੰ ਆਪੁ ਪਛਾਣੀਐ ਸਬਦਿ ਭੇਦਿ ਪਤੀਆਇ॥ (ਪੰਨਾ ੬੦)

ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਇਸਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਮ ਇੱਕ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਵੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਇੱਕ ਐਸਾ ਪਦਾਰਥ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਇਸ ਜੁੱਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਮੇਂ ਆਪ ਹੀ ਦੇਖ ਲਉ, ਉਹ (ਹੰਕਾਰ) ਕਿੱਥੇ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?

ਬਿਨ ਗੁਰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਊਪਜੈ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਨ ਜਾਇ॥ (ਪੰਨਾ ੬੦)

ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਮੈਲ, ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ, ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਸਾਬਣ ਲਾਵੋਂਗੇ ਤਾਂ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋਏਗੀ। ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਏਗਾ ?

ਸੋਹੰ ਆਪੁ ਪਛਾਣੀਐ ਸਬਦਿ ਭੇਦਿ ਪਤੀਆਇ॥ (ਪੰਨਾ ੬੦)

ਇਹ ਸੋਹੰ ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਵਿਆਪਕ ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ –

ਘਟ ਘਟ ਮੈ ਹਰਿ ਜੂ ਬਸੈ ਸੰਤਨ ਕਹਿਓ ਪੁਕਾਰਿ ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਹ ਭਜੁ ਮਨਾ ਭਉ ਨਿਧਿ ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਿ ॥(ਪੰਨਾ ੧੪੨੭)

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਪ੍ਰਤਯਕਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੂੰ ਅੱਗੇ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈਂ। ਆਹ ਦੇਖੋ ਅਸੀਂ, ਇਸਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਕੌਣ ਦੇਖਦਾ ਹੈ? ਅੱਖਾਂ ਦੇਖਦੀਆਂ ਹਨ? ਮਨ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਜਾਂ ਬੁੱਧੀ ਦੇਖ ਰਹੀ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਜੜ੍ਹ ਨੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਦੇਖਣੇ ਵਾਲਾ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਅਨੁਭਵ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਉਹ ਚੇਤਨ ਹੈ, ਉਹ ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ ਹੈ।

ਮੂਈ ਸੁਰਤਿ ਬਾਦੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ॥
ਓਹੁ ਨ ਮੂਆ ਜੋ ਦੇਖਣਹਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੫੨)

ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ, ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ, ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੁਸੀਂ ਚੱਲੋ ਬਈ ਅੱਖਾਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਬਾਰੀਆਂ (ਖਿੜਕੀਆਂ) ਨੇ, ਮਨ ਇੱਕ ਜੜ੍ਹ ਬਿਰਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਵੀ ਜੜ੍ਹ ਬਿਰਤੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਜਾਵੋਂਗੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਉਂਗੇ। ਜਿੱਥੇ ਤੁਸੀਂ ਬੈਠੇ ਹੋਂ, ਇਹ ਅੰਤਰ-ਮੁਖਤਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਬੁੱਧੀ ਦੁਆਰਾ, ਮਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਜੋਗ ਕਰਕੇ ਅੱਖਾਂ ਦੁਆਰੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤਯਕਸ਼ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ, ਚੇਤਨ ਹੀ ਹੋਏਗਾ। ਜੜ੍ਹ ਕਦੇ ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ ਅੱਜ ਤੱਕ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਗਿਆਤਾ, ਚੇਤਨ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਤਾ, ਕਦੇ ਹੋਰ ਵਸਤੂ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਚੇਤਨ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ, ਇਹੀ ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਕੇ ਉੱਥੋਂ ਚੱਲੇ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਏਗਾ ਬਈ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਬੈਠਾ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਜੜ੍ਹ ਹੈ -

ਆਪਿ ਉਪਦੇਸੈ ਸਮਝੈ ਆਪਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੭੯)

ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮਝਦਾ ਵੀ ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪ ਹੀ ਹੈ।

ਆਪੇ ਰਚਿਆ ਸਭ ਕੈ ਸਾਥਿ॥ (ਪੰਨਾ ੨੭੯)

ਇਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਥ, ਆਪ ਹੀ ਰਚਿਆ ਹੈ, ਇਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋਈ–

ਕਾਹੇ ਰੇ ਬਨ ਖੋਜਨ ਜਾਈ॥
ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਸਦਾ ਅਲੇਪਾ ਤੋਹੀ ਸੰਗਿ ਸਮਾਈ॥ ਰਹਾਉ॥
ਪੁਹਪ ਮਧਿ ਜਿਉ ਬਾਸੁ ਬਸਤੁ ਹੈ ਮੁਕਰ ਮਾਹਿ ਜੈਸੇ ਛਾਈ॥
ਤੈਸੇ ਹੀ ਹਰਿ ਬਸੇ ਨਿਰੰਤਰਿ ਘਟ ਹੀ ਖੋਜਹੁ ਭਾਈ॥
ਬਾਹਰਿ ਭੀਤਰਿ ਏਕੋ ਜਾਨਹੁ ਇਹੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਬਤਾਈ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਆਪਾ ਚੀਨੈ ਮਿਟੈ ਨ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਕਾਈ॥ (ਪੰਨਾ ੬੮੪)

ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਤੁਸੀਂ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣੋਂਗੇ, ਓਨਾਂ ਚਿਰ ਤੁਹਾਡੇ ਭਰਮਾਂ ਦੀ ਕਾਈ (ਪੜਦਾ) ਨਹੀਂ ਮਿਟੇਗੀ, ਭਰਮ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਜਦੀਕ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨਾਲ ਮਨ, ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਜਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਨਾਮ–ਨਾਮੀ ਦਾ ਤਾਂ ਅਭੇਦ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਾਮ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਸਤੂ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਸਤੂ ਹੈ –

ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ॥ (ਪੰਨਾ ੨੮੪)

ਨਾਮ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਉਹ ਨਾਮ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਉਹ 'ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ' ਬਣਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਹੈ –

ਨਹੀਂ ਦ੍ਰਸ਼ਟੂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨ ਲਿਪਯਤੇ । (ਗੀਤਾ)

ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਦੇ ਲੋਪ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਉਹ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਦੱਸੋ? ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਖਿਆਲ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਖਿਆਲ ਛੱਡਦੇ ਹੋਂ, ਦੂਜਾ ਫੜ ਲੈਂਦੇ ਹੋਂ, ਫਿਰ ਤੀਜਾ ਖਿਆਲ ਫੜ ਲੈਂਦੇ ਹੋਂ। ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਤੁਹਾਡਾ ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਦੇ ਨਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਹ ਦੱਸੀ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸੋਚੀ ਵੀ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਬਈ ਉਹ ਖਿਆਲ ਗਲਤ ਸੀ, ਆਹ ਖਿਆਲ ਸਹੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਹ ਆਖੇਗਾ, ਇਹ ਖਿਆਲ ਵੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ, ਆਹ ਖਿਆਲ ਸਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਹ 'ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ' ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਾ ਹੈ। ਸ਼ੰਕਰਾਚਾਰੀਆ ਨੇ ਉਦੋਂ ਬੜਾ ਹੀ ਆਸਾਨ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, ਗਿਆਨ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਅਪਰੋਕਸ਼ ਗਿਆਨ (ਆਪਾ) ਤੇ ਇੱਕ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਤੱਕਸ਼ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੈ ਪਰੋਕਸ਼ ਗਿਆਨ, ਜਿਹੜਾ ਅਨੁਮਾਨ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਗਿਆਨ ਸਾਨੂੰ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਪ੍ਰਤਕਸ਼ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਜਾਈਏ ਪਰੋਕਸ਼ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਉਹਨੇ ਕਦੇ ਪਰੋਕਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਅਪਰੋਕਸ਼ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ? ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰ ਵਕਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਕੋਈ ਐਸਾ ਵਖਤ ਨਹੀਂ ਜਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਤੋਲ (ਵਿਚਾਰ) ਲਵੋ, ਜਿੰਨਾਂ ਸੰਸਾਰ ਹੈ, ਮਿਥਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਸਤਿ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਾ ਵੀ ਸਤਿ ਹੈ। ਉਹ ਕਦੇ ਅਸਤਿ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਹਦਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ-

ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ॥
ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੧)
ਯਤਿ ਸਾਖਿਆਤ ਅਪਰੋਕਸ਼ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ॥ (ਉਪਨਿਸ਼ਦ)

ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਸਾਫ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਇਹੀ ਗਿਆਨ ਤੇਰਾ ਆਪਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਤੈਨੂੰ ਉਸਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ, ਤੈਨੂੰ ਭੁੱਲ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇਂਗਾ, ਉਹ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਆਤਮ ਜਿਣੈ ਸਗਲ ਵਸਿ ਤਾ ਕੈ ਜਾ ਕਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ॥

'ਆਤਮ' ਇੱਥੇ ਮਨ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਉਹਨੂੰ ਜਿੱਤਣੇ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੰਮਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਤਾਂ ਨਿੱਤ ਹੈ, ਸਤਿ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ -

ਆਤਮ ਜਿਣੈ ਸਗਲ ਵਸਿ ਤਾ ਕੈ

ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਵੇਗਾ, ਸਭ ਕੁੱਛ ਉਹਦੇ ਵੱਸ ਹੋਜੇਗਾ। ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲਵੇਂਗਾ, ਤੇਰਾ ਮਨ ਜਿੱਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਤੇਰੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੇਰੀਆਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇਰੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਬਣਾਉਟੀ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਉਹ ਤੇਰਾ ਆਪਾ ਸਤਿ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਵੇਂਗਾ ਤਾਂ ਸਭ ਤੇਰੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

ਜਾ ਕਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ॥

ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਚੀਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏਗੀ –

ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ॥ (ਪੰਨਾ ੮)

ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ? ਘਾਹੀ ਨੇ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਚੜ੍ਹਾਏ, ਉਹਨੇ ਰੋਟੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖਾਧੀ। ਫੇਰ ਉਹ ਘਾਹੀ, ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ (ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ) ਨੇ ਸਲਾਹ ਕਰ ਲਈ ਕਿ ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਆਵੇ ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਤੰਬੂ ਪੁੱਛੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਉਹ (ਘਾਹੀ) ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੇ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਗਿਆ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ, ਅੱਗੇ ਦੋ ਪੈਸੇ ਰੱਖਕੇ, ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ? ਘਾਹੀ ਕਹਿੰਦਾ–ਮੁਕਤੀ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਹਿੰਦਾ–ਮੁਕਤੀ ਵਾਲੇ ਦਾ ਤੰਬੂ ਤਾਂ ਉਹ ਪਰੇ ਹੈ, ਮੈਂ ਮੁਕਤੀ ਵਾਲਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਚੀਜ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮੰਗ ਲੈ, ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਲੈ ਲੈ। ਘਾਹੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਨਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੁਕਤੀ ਲੈਣ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਐਥੇ ਆਏ ਹਨ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਸਾਫ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਤੰਬੂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਹੈ। ਘਾਹੀ ਨੇ ਉਹ ਪੰਜ ਪੈਸੇ ਚੱਕ ਲਏ ਤੇ

ਚੱਲ ਪਿਆ। ਉਹੀ ਕ੍ਰਿਆ ਉਸਨੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਕੀਤੀ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਚੱਲ ਪਏ। ਛੇਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ-ਹਾਂ ਬਈ ਸਿੱਖਾ! ਕੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ? ਉਹ ਘਾਹੀ ਕਹਿੰਦਾ- ਜੀ ਮੁਕਤੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸਾਡੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਅੱਖ ਮਿਲਾ। ਜਦੋਂ ਮਿਲਾਈ, ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ- ਨਿਹਾਲ! ਨਿਹਾਲ!! ਉਹ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, ਇੱਕ ਬਾਤ ਮੈਂ ਪੁੱਛਾਂ? ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈਂ? ਜਹਾਂਗੀਰ ਕਹਿੰਦਾ-ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਬੜੀ ਸਸਤੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਦੋ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ, ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਘਾਹੀ ਨੂੰ ਕੀ ਦਿੰਦਾ ਸੀ? ਜਹਾਂਗੀਰ ਕਹਿੰਦਾ- ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੁੱਛ ਦੇ ਚੁੱਕਿਆ। ਇਹ ਤਾਂ ਮੰਨਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਘਾਹੀ ਨੇ ਕਿਹਾ-ਮੈਂ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਮੁਕਤੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੁਕਤੀ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਦਿੰਦੇ ਉਸਨੂੰ ਹਨ, ਜਿਹੜਾ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇ। ਜਿਸਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਬੈਰਾਗ ਨਾਲ ਹਿਰਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਉਸਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ -

ਠਾਕੁਰੁ ਗਾਈਐ ਆਤਮ ਰੰਗਿ॥

ਆਪਣੀ ਜੀਭ ਦੇ ਨਾਲ, ਮਨ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਠਾਕੁਰ ਨੂੰ ਗਾਵੋਗੇਂ। ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ, ਫੇਰ ਤੁਹਾਡੀ ਬਿਰਤੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।

ਜਿਨੀ ਆਤਮੁ ਚੀਨਿਆ ਪਰਮਾਤਮੁ ਸੋਈ॥
ਏਕੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਰਖੁ ਹੈ ਫਲੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ ੪੨੧)

ਉਹ ਇੱਕੋ ਹੀ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਇਹ ਅਸਲੀ 'ਖੁਦਾ ਸਨਾਸ਼ੀ' ਹੈ, ਜੇ 'ਖੁਦ ਸਨਾਸ਼ੀ' ਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ 'ਖੁਦਾ ਸਨਾਸ਼ੀ' ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ। ਇਹ ਸੂਫੀਆਂ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ 'ਖੁਦ ਸਨਾਸ਼ੀ' ਕਰੋ ।ਖੁਦਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੋਂ ਹੀ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਚੇਤਨ ਹੋਂ, ਜੜ੍ਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੋਂ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਤੇ ਆਨੰਦ ਹੋਂ, ਜੜ੍ਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ

ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣੇ ਹਨ –

ਸਰਣੀ ਪਾਵਨ ਨਾਮ ਧਿਆਵਨ ਸਹਜਿ ਸਮਾਵਨ ਸੰਗਿ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਜੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਾਮ ਧਿਆਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਪੈ ਜਾ–

ਸਰਵ ਧਰਮਾਨ ਪਰਿਤਯਜਯ ਮਾਮੇਕੰ ਰਣੰ ਵ੍ਰਜ। (ਗੀਤਾ)
ਅਹੰ ਤਵਾ ਸਰਵ ਪਾਪੇਭਯੋ ਮੋਖਯ ਯਿਾਮਿ ਮਾ੍ ਚਃ।।

ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇ, ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਅਰੰਭੇ ਹੋਏ ਹਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ। ਇਹ ਪਾਗਲਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇ ਸੁੱਟ ਦੇ। 'ਆਪਣੇ ਆਪ' ਵਿੱਚ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਜਾ। ਬਿਲਕੁਲ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪ੍ਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਤੂੰ ਚੇਤਨ ਹੈਂ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਧ ਮਿਲਿਆ ਜੋ ਨਾਲ ਦੇ (ਸਾਥੀ) ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ–ਤੈਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ, ਚੇਤਨ ਸਰੂਪ ਤਾਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜਾ ਗਿਆਨ ਦੇਵੋਂਗੇ? ਤੁਸੀਂ ਇਹਨੂੰ ਭੁਲਾਉਂਦੇ ਕਿਉਂ ਹੋ? ਇਹ ਤਾਂ ਆਪ ਚੇਤਨ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਕਹਿ ਬਈ ਤੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਚੇਤਨ ਹੈਂ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਅੰਦਰ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਖਣੇ ਵਾਲਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਆਪ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਹੈ, ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭੁੱਲੇ ਨਾ ਕਦੀ –

ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨਾ ਜਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ ੨)

ਉਹ ਗਿਆਨ ਹੈ ਭਾਈ ! ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ।

ਸਹਜਿ ਸਮਾਵਨ ਸੰਗਿ ॥

ਜੇ ਤੇਰਾ ਸੰਗ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ –

ਨਾਮੁ ਸੰਗੀ ਸੋ ਮਨਿ ਨ ਬਸਾਇਓ ॥
ਛੋਡਿ ਜਾਹਿ ਵਾਹੂ ਚਿਤੁ ਲਾਇਓ ॥ (ਪੰਨਾ ੭੧੫)

ਜੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸੰਗੀ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਗਏ, ਤਾਂ ਸਹਜ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਜਾਵੋਂਗੇ।

ਚਉਥੇ ਪਦ ਮਹਿ ਸਹਜੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਲੈ ਪਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੮)

'ਸਹਜੁ', ਗਿਆਨ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। **'ਚਉਥੇ ਪਦ'** ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸਹਜ (ਗਿਆਨ) ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਏਕਮ ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰਾਲਾ॥
ਅਮਰੁ ਅਜੋਨੀ ਜਾਤਿ ਨ ਜਾਲਾ॥
ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖਿਆ॥
ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਘਟਿ ਘਟਿ ਦੇਖਿਆ॥ (ਪੰਨਾ ੬੩੮)

ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਖੋਜਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ 'ਏਕਾ' ਦੇਖ ਲਿਆ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦਵੈਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਭਾਈ ਘਨੱਈਆ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਏਕਾ ਦੇਖਿਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਇਆ, ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਏਕਾ ਦੇਖ ਲਉ, ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਜੇ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕ ਦੇਖੋਂਗੇ ਤਾਂ ਭੁੱਲ 'ਚ ਜਾਵੋਂਗੇ। ਜੇ ਅਨੇਕ ਵਿੱਚ ਏਕ ਦੇਖੋਂਗੇ ਤਾਂ ਸਹੀ ਹੋ ਜਾਵੋਂਗੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਹ ਸਹਜ ਅਵਸਥਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਜਨ ਕੇ ਚਰਨ ਵਸਹਿ ਮੇਰੈ ਹੀਅਰੈ

ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ **'ਚਰਨ'** ਵਸਦੇ ਨੇ। **'ਚਰਨ'** ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਾਮ ਦਾ ਵਾਚਕ ਵੀ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ, ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਘਟ ਘਟ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ।

ਘਟ ਘਟ ਮੈ ਹਰਿ ਜੂ ਬਸੈ ਸੰਤਨ ਕਹਿਓ ਪੁਕਾਰਿ॥(ਪੰਨਾ ੧੪੨੭)

ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਵਸਦਾ ਹੈ 'ਚੇਤਨ' ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਚਰਨ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਉੱਪਰ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ –

ਸੰਗਿ ਪੁਨੀਤਾ ਦੇਹੀ॥

ਸਾਥ ਹੀ ਮੇਰੀ ਇਹ ਦੇਹੀ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਈ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਨਾਮ-ਨਾਮੀ ਦਾ ਤਾਂ ਅਭੇਦ ਹੈ।

ਜਨ ਕੀ ਧੂਰਿ ਦੇਹੁ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ ਨਾਨਕ ਕੈ ਸੁਖੁ ਏਹੀ॥

ਮੈਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਦੇ ਦੇ, ਬੱਸ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕੁੱਛ ਮੰਗਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਧੂੜ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਏਗਾ ਜਦ ਭਾਈ ਅਦਲੀ ਨੇ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨੇ ਜਾਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਖਿਆ-ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਾ ਲਵੋ। ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ! ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਆਟਾ ਗੁੰਨ੍ਹਿਆ ਕਰ। ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਬਹੁਤ ਤਕੜਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਆਟਾ ਗੁੰਨ੍ਹਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਕਹਿੰਦੀ ਬਈ ਸਾਡੇ ਭਾਂਡੇ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ਹਟ ਜਾਣਗੇ। ਇੱਕ ਰੇਖਾ ਹੈ, ਭਗਤ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ, ਉਹ ਮੇਟ ਦਿਆਂਗੇ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ, ਸੈਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਹਰ ਗਏ ਤੇ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਆਇਆ। ਉਸਨੇ ਹੱਥ ਪਿੱਛੇ ਕਰ ਲਏ, ਆਟਾ ਗੁੰਨ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਉੱਪਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਲੱਗ ਗਈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਆਖਣ ਲੱਗੇ, ਨੀਵਾਂ ਹੋ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੱਥੇ ਦੀ ਰੇਖਾ ਤੇ ਅੰਗੂਠਾ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਜਾਹ, ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਭਾਈ! ਉਹ ਧੂੜ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਲੱਗੀ, ਉਹਦੀ ਰੇਖਾ ਹੀ ਮਿਟ ਗਈ, ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਜਦ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰਨ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਮਿਲ ਗਈ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਹਿਰਦਾ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਰੀਰ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹੋਏ ਹਨ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹਨ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ-

ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ॥

ਤਿਸ ਦੈ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ॥
ਗੁਰ ਸਾਖੀ ਜੋਤਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩)

ਜੋਤ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਵੀ ਤਾਂ ਜੋਤ ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਹੋਂ। ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਉਸੇ ਜੋਤ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਜੋਤ ਉਹੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜੋਤ ਮੰਨਦੇ ਹੋਂ, ਬਾਕੀ, ਹੈ ਜੋਤ ਇੱਕੋ ਹੀ। ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਘੋਰ ਨਿੰਦਰਾ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦੇ ਹੋਂ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ – ਉੱਥੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਂ-ਅਸੀਂ ਸੁੱਖ ਤੇ ਸੋਏ, ਕੁੱਛ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸੀ, ਉਹ ਸਸ਼ੁਪਤੀ (ਗੂੜ੍ਹ ਨਿੰਦ੍ਰਾ) ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਨਾਲੇ ਜਾਣਿਆ ਵੀ। ਫੇਰ ਆ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਦਸਦੇ ਹੋਂ, ਬੜੇ ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਸੁੱਤੇ ਸੀ ਪਰ ਫੇਰ ਕੁੱਛ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਅਗਿਆਨ ਸੀ, ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਬਈ ਜਦੋਂ ਉਥੇ ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੀਆਂ, ਉਹ ਲੀਨ ਹੋਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਮਨ ਬੁੱਧੀ ਵੀ ਲੀਨ ਹੋਏ ਹੋਏ ਸੀ। ਉਸ ਸਸ਼ੁਪਤੀ ਨੂੰ, ਤੁਸੀਂ ਕਾਹਦੇ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ, ਬਿਨਾਂ ਗਿਆਨ ਤੋਂ? ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਇਕ ਜੋਤ ਸੀ, ਉਹ ਜੋਤ ਈਸ਼ਰੀ ਜੋਤ ਸੀ, ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਜੋਤ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਸਸ਼ੁਪਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਸੋਏ ਅਤੇ ਕੁੱਛ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸੀ। ਉਹ ਜੋਤ ਸਰੂਪ ਚੇਤਨ ਹੈ, ਉਹ ਈਸ਼ਰੀ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਪ੍ਰੋਕਸ਼ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਉਂ? ਇੰਦਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਉਥੇ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਗਿਆਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਤਾਂ ਲੀਨ ਹਨ। ਮਨ ਉਥੇ ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਲੀਨ ਹੋਇਆ-ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬੁੱਧੀ ਤੁਹਾਡੀ ਉਥੇ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਲੀਨ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸ ਸਸ਼ੁਪਤੀ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਆਏ, ਨਾਲੇ ਦਸਦੇ ਹੋਂ, ਉਹ ਕਾਹਦੇ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ? ਉਸੇ ਜੋਤ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ, ਉਹ ਈਸ਼ਰੀ ਜੋਤ ਹੈ, ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ ਹੈ, ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਹੈ। ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ, ਅਸੀਂ ਸੁਣਿਆਂ ਸੀ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਨੇ। ਉਹ ਇਹ ਬਾਤ ਜਪਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੇ – 'ਜਪੋ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਸਾਰੇ, ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ' ਤੇ ਇੱਕ ਸਵੱਯਾ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ।

ਜਾਗਤ ਜੋਤਿ ਜਪੈ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ
ਏਕ ਬਿਨਾ ਮਨ ਨੈਕ ਨ ਆਨੈ॥

ਇਹ ਸਵੱਯਾ ਪੜ੍ਹਕੇ ਧਾਰਨਾ ਲਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੇ, ਪਿੱਛੋਂ ਇੱਕ ਬਾਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੇ– ਖਾਲਸਾ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹੋਂ, ਤੇ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਂ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਜੇ ਆਪਾ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਾ ਫੇਰ ਕੀ ਹੈ? ਫੇਰ ਉੱਥੇ, ਇੰਦਰੀਆਂ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮਨ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਬੁੱਧੀ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਾਹਦੇ ਨਾਲ? ਤੇ ਜਾਨਿਆ ਕਾਹਦੇ ਨਾਲ? ਉਹੀ ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ, '**ਜਾਗ੍ਰਤ**' ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਹੀ '**ਸੁਪਨ**' ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਹੀ '**ਸਸ਼ੁਪਤੀ**' ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, '**ਵਿਆਪਕ ਜੋਤ**' ਤੁਹਾਡਾ '**ਆਪਾ**' ਹੈ। ਉਸ ਈਸ਼ਵਰੀ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਪੱਕਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਲਵੋ। ਈਸ਼ਰੀ ਗਿਆਨ, ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗ੍ਰੰਥਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹੀ ਬਾਤ ਸਿੱਧ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, '**ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ**' ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹੋ ਜਾਵੋ। ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ, ਉਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰੋ। ਚੱਲ ਭਾਈ–

ਜਨ ਕੀ ਧੂਰਿ ਦੇਹੁ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਿ

ਹੇ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ! ਮੈਨੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਧੂੜ ਦੇ ਦੇ।

ਨਾਨਕ ਕੈ ਸੁਖੁ ਏਹੀ॥

ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਏਹੀ ਸੁੱਖ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਧੂੜ ਮਿਲ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੁਆਰਾ ਨਾਮ ਜਪਕੇ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਏਹੀ ਘਰ ਹੈ।

ਬੋਲੋ ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ❑

੧ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

੧੫

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯
ਮਾਈ ਮੈ ਕਿਹਿ ਬਿਧਿ ਲਖਉ ਗੁਸਾਈ॥
ਮਹਾ ਮੋਹ ਅਗਿਆਨਿ ਤਿਮਰਿ ਮੋ ਮਨੁ ਰਹਿਓ ਉਰਝਾਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਸਗਲ ਜਨਮ ਭਰਮ ਹੀ ਭਰਮ ਖੋਇਓ ਨਹ ਅਸਥਿਰੁ ਮਤਿ ਪਾਈ॥
ਬਿਖਿਆਸਕਤ ਰਹਿਓ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਨਹ ਛੂਟੀ ਅਧਮਾਈ॥
ਸਾਧਸੰਗੁ ਕਬਹੂ ਨਹੀ ਕੀਨਾ ਨਹ ਕੀਰਤਿ ਪ੍ਰਭ ਗਾਈ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਮੈ ਨਾਹਿ ਕੋਊ ਗੁਨੁ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਸਰਨਾਈ॥ (ਪੰਨਾ ੬੩੨)

ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਕਿਰਪਾ, ਦਇਆ, ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਬੋਲੋ, ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ!! ਇਹ ਸ਼ਬਦ, ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੁਆਰੇ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਆਇਆ ਹੈਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋਵੋਂਗੇ –

ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭ ਤਾਕਾ॥ ਕੀਨੋ ਬਡੋ ਕਲੂ ਮਹਿ ਸਾਕਾ॥
ਸਾਧਨਿ ਹੇਤਿ ਇਤੀ ਜਿਨੀ ਕਰੀ॥ ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰ ਸੀ ਉਚਰੀ।੧੩।
(ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ੫.੧੩)

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਓਸ ਗੁਰੂ ਬਾਰੇ ਹੈ, ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਲਿਖਦੇ ਨੇ। ਉਹ ਕੌਣ ਸੀਗਾ? ਕਹਿੰਦੇ – ਜੀਹਨੇ ਤਿਲਕ ਤੇ ਜੰਜੂ ਦੀ ਰਖਸ਼ਾ ਕੀਤੀ, ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਦਿੱਤਾ। ਉੱਥੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਸੰਤ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਗਾਲਾਂ ਜਹੀਆਂ ਕੱਢਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, ਓਏ! ਅਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਕੇ ਲਹੂ ਡੋਲ੍ਹਿਆ, ਅਖੇ ਆਹ ਲਹੂ ਪੀਣ ਆਲੇ ਜੰਮ ਪਏ ਹੁਣ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ – ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਜਾਕੇ ਲਹੂ ਡੋਲ੍ਹਿਆ ਸੀ

ਸਾਡੇ ਗੁਰੂਆਂ ਨੇ, ਹੁਣ ਜੰਮ ਪਏ ਲਹੂ ਪੀਣ ਆਲੇ, ਕਹਿੰਦਾ, ਦੱਸੋ ਕੀ ਕਰੋਂਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੁਸੀਂ? ਅਸਲ ਗੱਲ ਏਹੀ ਹੈਗੀ। ਓਸ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਇਸਦੀ ਉਥਾਨਕਾ ਹੈ।

ਸਭ ਸੇ ਨਜਦੀਕ ਮਨ ਹੈ। ਜਦ ਥੋਨੂੰ ਅਪਣਾ ਮਨ ਦਿਸ ਜਾਵੇ, ਫੇਰ ਥੋਡਾ ਕੰਮ ਬਣ ਜੂ। ਮਨ ਦੋ ਚੀਜਾਂ ਦਾ ਬਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇੱਕ ਤਾਂ ਓਥੇ ਹੈ **'ਚੇਤਨ'**, ਇੱਕ ਹੈ **'ਜੜ੍ਹ ਬਿਰਤੀ'**, ਉਹ ਬਿਰਤੀ ਤਾਂ ਜੜ੍ਹ ਹੈ, ਬਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਆਲਾ –

ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੪੧)

ਮਨ **'ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ'**, ਪਰ ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਬਿਰਤੀ ਹੈ, ਉਹਦੀ ਸੱਤਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਪਰ ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਉਹਦੀ ਪੂਰੀ ਸੱਤਾ ਬਣ ਗਈ। ਏਸ ਕਰਕੇ, ਥੋਡੇ ਮਨ ਦਾ ਥੋਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਹੈਗਾ। ਇਹ ਚਿੱਤ ਤੇ ਜੜ੍ਹ ਦੀ ਇਕ ਗ੍ੰਥੀ (ਗੰਢ) ਪੈ ਗਈ। ਦੋਨੋਂ ਚੀਜਾਂ ਮਿਲ ਗਈਆਂ ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ, ਮਨ ਦੀ ਜਦ ਗ੍ੰਥੀ ਖੁੱਲੇਗੀ ਤਾਂ ਥੋਡੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹੇਗੀ। ਅੱਖ ਜਿਸ ਵਕਤ ਖੁੱਲ੍ਹੇਗੀ, ਜੜ੍ਹ ਪਰੇ ਹੋਜੂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਚੇਤਨ ਹੋਂ –

ਹੈ ਕੋਊ ਐਸਾ ਮੀਤੁ ਜਿ ਤੋਰੈ ਬਿਖਮ ਗਾਂਠਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੬੩)

ਜਦ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਸੰਤ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਬਾਤ ਕਰੇ, ਉਹ ਬਾਤ ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਨਾ ਆਵੇ। ਜਦ ਮੈਂ ਗਿਆ ਬਾਤ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਆਖਿਆ, ਉਹ ਈਸ਼ਵਰ ਕੁਟੀ ਮੇਂ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਬੋਲੀ ਸੀ ਮਦਰਾਸ ਦੀ, 'ਕੁਟੀ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ **'ਕੋਟੀ'**, ਤੇ ਉਹ ਬਾਤ ਕਰੇ ਅਖੇ ਫਲਾਣਾ ਈਸ਼ਵਰ ਕੁਟੀ ਮੇਂ ਸੀ, ਉਹ ਜੀਵ ਕੁਟੀ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੀਵ ਕੁਟੀ ਦਾ ਜੀਵ ਅਲਪੱਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਈਸ਼ਵਰ ਕੁਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਸਰਬੱਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਹੋਏ –

ਜੋਤਿ ਰੂਪਿ ਹਰਿ ਆਪਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਹਾਯਉ ॥
ਤਾ ਤੇ ਅੰਗਦੁ ਭਯਉ ਤਤ ਸਿਉ ਤਤੁ ਮਿਲਾਯਉ ॥(ਪੰਨਾ ੧੪੦੮)

ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈਗਾ–

ਜੋਤਿ ਓਹਾ ਜੁਗਤਿ ਸਾਇ ਸਹਿ ਕਾਇਆ ਫੇਰਿ ਪਲਟੀਐ॥

(ਪੰਨਾ ੯੬੬)

ਇਹ ਤਾਂ ਇੱਕ ਜੋਤ ਹੈ, ਉਹ ਜੋਤ ਕੀ ਹੈ? ਉਸਨੂੰ 'ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ' ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ।

ਜਾਗਤਿ ਜੋਤਿ ਜਪੈ ਨਿਸ ਬਾਸਰ ਏਕ ਬਿਨਾ ਮਨ ਨੈਕ ਨਾ ਆਨੈ॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ॥ ਤਿਸ ਦੈ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ॥

ਗੁਰ ਸਾਖੀ ਜੋਤਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩)

ਤੇ ਇਹ ਜੋਤ ਤਾਂ ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਪਰ –

ਗੁਰਸਾਖੀ ਜੋਤਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ॥

ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਪਹਿਲੇ ਲਹਿਣਾ ਸੀ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਦੇਵੀ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਨ, ਜੇ ਉਹ ਜੀਵ ਕੋਟੀ ਦੇ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਦੇਵੀ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਨਾ ਹੁੰਦੇ। ਜੇ ਜੀਵ ਕੋਟੀ ਦੇ ਨਾ ਹੁੰਦੇ, ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਨਾ ਹੁੰਦੇ। ਪਰ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪਾਰਸ ਲੱਗਿਆ, ਉਹ ਜੋਤ ਆਈ, ਤਾਂ ਉਹ ਈਸ਼ਵਰ ਕੋਟੀ ਮੇਂ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਏਸ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਧੁਰੋਂ ਹੀ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਈਸ਼ਵਰ ਕੋਟੀ ਦੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹਕੇ ਦੇਖ ਲਉ ਸਾਰੇ ਵੇਦਾਂਤ ਦੇ ਤੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਥੋਨੂੰ ਇੱਛਾ ਹੋਣੀ ਹੈ ਤੇ ਇੱਛਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਸੀਂ ਤੁਰਨਾ ਹੈਗਾ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ਵਾਸ਼ਨਾ ਬਣ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਥੋੜੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਾਸ਼ਨਾ ਬਣ ਜਾਣਾ ਹੈ। 'ਵਾਸ਼ਨਾ' ਉਸ ਚੀਜ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਵਸਦੀ ਰਹੇ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ। ਫੇਰ ਜਦ ਉਹ ਵਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਥੋਡੇ ਹਿਰਦੇ 'ਚ ਵਸਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਬਜਾ ਕਰਨਗੀਆਂ –

ਵਾਸਨਾ ਬਧਾ ਆਵੈ ਜਾਏ॥ (ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ)

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ – ਕਿ ਇਹ ਜੀਵ, ਵਾਸ਼ਨਾ ਦਾ ਬੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਸ ਕਰਕੇ, ਜੋ ਈਸ਼ਵਰ ਕੋਟੀ ਮੇਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼, ਆਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈਗਾ, ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ, ਉਹਦੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਦਾ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈਗਾ। ਉਹ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਕਰਮ ਭੁਗਤਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਗੀਤਾ ਪੜ੍ਹੋ, ਚਾਹੇ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੋ, ਚਾਹੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ –

ਮੈ ਆਪਨਾ ਸੁਤ ਤੋਹਿ ਨਿਵਾਜਾ ॥ ਪੰਥੁ ਪ੍ਰਚੁਰ ਕਰਬੇ ਕਉ ਸਾਜਾ ॥
ਜਹਾਂ ਕਹਾਂ ਤੁਮ ਧਰਮ ਬਿਥਾਰੋ ॥ ਦੁਸਟ ਦੋਖੀਅਨ ਪਕਰ ਪਛਾਰੋ ॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

ਅਖੀਰ ਇੱਥੇ ਗੱਲ ਮੁਕਾਊ ਬਈ ਮੈਂ ਥੋਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰ, ਅਤਿਅੰਤ ਪਿਆਰਾ ਬਣਾਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ’ਚ ਭੇਜਦਾ ਹਾਂ –

ਮੈ ਅਪਨਾ ਸੁਤ ਤੋਹਿ ਨਿਵਾਜਾ ॥
ਪੰਥ ਪ੍ਰਚੁਰ ਕਰਬੇ ਕਉ ਸਾਜਾ ॥ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

ਤੁਸੀਂ, ਇੱਕ ਧਰਮ ਦਾ ਪੰਥ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਠਾਢ ਭਯੋ ਮੈ ਜੋਰਿ ਕਰਿ ਬਚਨ ਕਹਾ ਸਿਰ ਨਯਾਇ ॥
ਪੰਥ ਚਲੈ ਤਬ ਜਗਤ ਮੈ ਜਬ ਤੁਮ ਕਰਹੁ ਸਹਾਇ ॥ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

ਕੋਈ ਹੈ ਈਸ਼ਵਰ, ਉਹ ਜਿਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਕੇ ਉਹਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਜਿਸਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ– ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋਂਗੇ ! ਇਹ ਸੰਬੋਧਨ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਏਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰ ਸਕੂੰਗਾ, ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ –

ਹਮ ਇਹ ਕਾਜ ਜਗਤ ਮੋ ਆਏ ॥ ਧਰਮ ਹੇਤ ਗੁਰਦੇਵ ਪਠਾਏ ॥
ਜਹਾਂ ਕਹਾਂ ਤੁਮ ਧਰਮ ਬਿਥਾਰੋ ॥ ਦੁਸ਼ਟ ਦੋਖੀਅਨ ਪਕਰ ਪਛਾਰੋ ॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

ਤੁਸੀਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਧਰਮ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ –

ਸਰਬ ਧਰਮ ਮਹਿ ਸ੍ਰੇਸਟ ਧਰਮੁ ॥
ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੬੬)

ਇਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜਪਣਾ ਤੇ ਇੱਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ। ਇਹ ਸ਼ੁੱਭ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਕਦੇ ਛੱਡਣਾ ਨਹੀਂ-

ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ ੨)

ਜੀਵ ਨੇ, ਕਦੇ ਤਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਨਾਲ ਮਿਲਣਾ ਹੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੈ –

ਦ੍ਵੈ ਤੇ ਏਕ ਰੂਪਿ ਹੋਇ ਗਇਓ ॥ (ਬਚਿੱਤਰ ਨਾਟਕ)

ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਥੇ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਦੂਜਾ ਕੌਣ ਸੀ? ਦੂਜਾ ਮਾਇਆ ਦਾ ਆਛਾਦਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਜੀਵ ਸੀ –

ਆਪੀਨ੍ਹੈ ਆਪੁ ਸਾਜਿਓ ਆਪੀਨ੍ਹੈ ਰਚਿਓ ਨਾਉ ॥
ਦੁਯੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜੀਐ ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਡਿਠੋ ਚਾਉ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੬੩)

ਉਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਜੀਵ ਦਾ ਅੰਤਹਕਰਣ ਐਸਾ ਜੁੜਿਆ, ਇਹ ਵਾਸ਼ਨਾ, ਕਾਮਨਾ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਆਦਿ ਦਾ ਐਸਾ ਰੋਗ ਲੱਗਿਆ-

ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗੁ ਹੈ ਦਾਰੂ ਭੀ ਇਸੁ ਮਾਹਿ ॥
ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਜੇ ਆਪਣੀ ਤਾ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਕਮਾਹਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੬੬)
ਏਹ ਤਿਸਨਾ ਵਡਾ ਰੋਗੁ ਲਗਾ ਮਰਣੁ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ॥
(ਪੰਨਾ ੯੧੯)

ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਦਵਾਈ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹੀ ਦੱਸੀ –

ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦੁ ਨਾਮੁ ॥
ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ ਮੰਗਲ ਗੁਣ ਗਾਮ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੭੪)
ਸਚੁ ਸਭਨਾ ਹੋਇ ਦਾਰੂ ਪਾਪ ਕਢੈ ਧੋਇ ॥
ਨਾਨਕੁ ਵਖਾਣੈ ਬੇਨਤੀ ਜਿਨ ਸਚੁ ਪਲੈ ਹੋਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੬੮)

ਸੱਚ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ।

ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ ॥
ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੧)

ਸਤਿਅਮ ਗਿਆਨ ਅਨੰਤਮ ਬ੍ਰਹਮ॥ (ਉਪਨਿਸ਼ਦ)

ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਨੇ ਜਦ ਸਰੂਪ ਲਕਸ਼ਣ ਕੀਤਾ, ਉਹਨੇ ਆਖਿਆ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ? ਉਹਨੇ ਆਖਿਆ –

ਸਤਿਅਮ ਗਿਆਨ ਅਨੰਤਮ ਬ੍ਰਹਮ॥ (ਉਪਨਿਸ਼ਦ)

ਉਹ ਸਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਹ ਅਨੰਤ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਹ ਸੁੱਖ, ਅਨੰਦ ਸਰੂਪ ਹੈ। ਉਹ ਐਸਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਤੈਂ ਲਿਵ ਜੋੜਨੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਵੀ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ–

ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਨਾਮੁ ਬਾਰੰ ਬਾਰ॥
ਨਾਨਕ ਜੀਅ ਕਾ ਇਹੈ ਅਧਾਰ॥ (ਪੰਨਾ ੨੯੫)
ਜਾ ਕੈ ਰਿਦੈ ਬਿਸ੍ਵਾਸੁ ਪ੍ਰਭ ਆਇਆ॥
ਤਤੁ ਗਿਆਨੁ ਤਿਸੁ ਮਨਿ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ ੨੮੫)

ਜਦ ਤੱਕ ਇਸਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ, ਤਦ ਤੱਕ ਇਹਦਾ ਮਨ ਜੁੜੇਗਾ ਨਹੀਂ। ਜਬ ਤੱਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਮੇਂ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ, ਤਬ ਤੱਕ ਇਸਦੇ ਸਾਰੇ ਬੰਧਨ ਕੱਟੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ। ਥੋਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਜਿਹੜੇ ਬੜੇ ਮੌਲਵੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਮਾਜ ਨਾ ਪੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਨਮਾਜ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ, ਹਿੰਦੂ ਝੂਠੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਕਲ੍ਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਨਮਾਜ ਪੜ੍ਹਾਂਗੇ, ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਖਿਆ, ਕੀਹਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ? ਅਖੇ ਜੀ! ਸਾਡੇ ਨਾਲ। ਗੂਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਬਛੇਰੀ ਦੀ ਨਮਾਜ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ? ਦੌਲਤ ਖਾਂ ਪਠਾਣ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ। ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਅਖੇ ਜੀ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁੱਛੋ। ਤਾਂ ਇੱਕ ਕਹਿੰਦਾ, ਜੀ ਮੈਂ ਗਾਧੀ ਹੱਕਦਾ ਆਇਆ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਫਿਕਰ ਸੀ ਬਈ ਮੇਰਾ ਪਾਣੀ ਨਾ ਟੁੱਟ ਜਾਏ। ਜਿਉਂ ਲੱਗੇ ਕਰਨ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ, ਦੱਸ ਬਈ? ਤੈਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਖੁਦਾ ਦੀ ਨਮਾਜ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਤੇ ਤੇਰੀ ਇਹ ਗੈਰ ਹਾਜਰੀ ਦੀ ਨਮਾਜ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਪੜ੍ਹੀਏ? ਤੇਰੀ ਹਜ਼ੂਰੀ

ਦੀ ਨਮਾਜ ਹੁੰਦੀ, ਪਰ ਹੁੰਦੀ ਖੁਦਾ ਦੀ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਹੀ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਹਨ –

ਏਕਮ ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰਾਲਾ॥
ਅਮਰੁ ਅਜੋਨੀ ਜਾਤਿ ਨ ਜਾਲਾ॥
ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖਿਆ॥
ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਘਟਿ ਘਟਿ ਦੇਖਿਆ॥ (ਪੰਨਾ ੮੩੮)

ਉਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ, ਸਾਰਿਆਂ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਸ਼ੇਰ ਮੇਂ, ਸੱਪ ਮੇਂ ਸਾਰਿਆਂ 'ਚ ਇੱਕ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, ਸਰਪ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹੈ? ਅਖੇ ਹਾਂ ਹੈ, ਕਾਫੀ ਸਿਆਣਾ ਆਦਮੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਫੇਰ ਡਰਦਾ ਕਿਉਂ ਹੈਂ? ਕਹਿੰਦਾ, ਨਿਰਵੈਰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਤਾਂ ਹਾਂ, ਪਰ ਨਿਰਵੈਰਤਾ ਆਈ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਾਤ ਕਿੰਨੀ ਸੱਚੀ ਕਰਤੀ। ਕਹਿੰਦਾ, ਨਿਰਭਉ, ਨਿਰਵੈਰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਤਾਂ ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਈ ਹੈਗੀ। ਜੇ ਆਈ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਡਰਦਾ? ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਬੱਸ ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਜਵਾਬ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈਗਾ। ਏਸ ਕਰਕੇ, ਐਂ ਜਬ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਤਬ ਤੱਕ ਨਿਰਵੈਰਤਾ, ਨਿਰਭੈਤਾ ਕੈਸੇ ਆਏਗੀ? ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਖੋਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਜਾਂ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਹੋਈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਈਸ਼ਵਰ ਕੋਟੀ 'ਚ ਕਦੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਈ ਨਹੀਂ। ਜਦ ਇੱਥੇ ਤੱਕ ਹੋ ਗਿਆ –

ਸੁਖੁ ਦੁਖੁ ਰਹਤ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪੀ ਜਾ ਕਉ ਕਹਤ ਗੁਸਾਈ॥
ਸੋ ਤੁਮ ਹੀ ਮਹਿ ਬਸੈ ਨਿਰੰਤਰਿ ਨਾਨਕ ਦਰਪਨਿ ਨਿਆਈ॥

(ਪੰਨਾ ੬੩੨)

ਜਿਹੜਾ ਥੋਡੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਉਹ ਵੀ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਤੇ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਮੇਂ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਕਿੱਥੋਂ ਆਏਗਾ? ਚੇਤਨ ਤਾਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਸ਼ੁੱਧ ਹੈ –

ਸਰਬ ਭੂਤ ਆਪਿ ਵਰਤਾਰਾ॥ ਸਰਬ ਨੈਨ ਆਪਿ ਪੇਖਨਹਾਰਾ॥

ਸਗਲ ਸਮਗ੍ਰੀ ਜਾ ਕਾ ਤਨਾ॥ ਆਪਨ ਜਸੁ ਆਪ ਹੀ ਸੁਨਾ॥
ਆਵਨ ਜਾਨੁ ਇਕੁ ਖੇਲੁ ਬਨਾਇਆ॥ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕੀਨੀ ਮਾਇਆ॥
ਸਭ ਕੈ ਮਧਿ ਅਲਿਪਤੋ ਰਹੈ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਹਣਾ ਸੁ ਆਪੇ ਕਹੈ॥
(ਪੰਨਾ ੨੯੪)

ਉਹ ਤਾਂ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ। ਹੁਕਮ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਆਉਂਦੇ ਨੇ, ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਹੁਕਮ 'ਚ ਹੈ। ਪਰ ਈਸ਼ਵਰ ਕੋਟੀ ਵਾਲੇ, ਜੀਵ ਤਾਂ ਨਹੀਂ? ਉਹ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ 'ਚ ਨੇ। ਥੋਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ? ਜਦ ਲਹੌਰੀਏ ਆਕੇ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਤਲਾਅ ਦੇ ਉਰਲੇ ਪਾਸੇ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਠਹਿਰ ਗਏ। ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ– ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ? ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ– ਜੀ! ਅਸੀਂ ਥੋਡੀ ਸੁਲ੍ਹਾ ਕਰਾਉਣ ਆਏ ਹਾਂ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ– ਸਾਡੀ ਸੁਲ੍ਹਾ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਰਾਉਣੀ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਤਾਂ ਕਰ ਲਉ, ਜੇ ਸਾਡੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸੁਲ੍ਹਾ ਕਰਾਉਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹੁਕਮ 'ਚ ਤੁਰੇ ਜਾਨੇ ਹਾਂ। ਅਖੀਰ, ਅਖੇ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰੋਂਗੇ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ – ਜੋ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਏਗਾ, ਓਹੀ ਅਸੀਂ ਕਰਾਂਗੇ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨੋ । ਜੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆ ਜਾਉ । ਜੇ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਾ ਤਾਂ ਚਲੇ ਜਾਉ । ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ 'ਚ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਥੋਡੀ ਬਾਤ ਤੇ ਕੋਈ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਹੈਗਾ। ਜਦ ਇੱਕ ਆਦਮੀ, ਦੂਸਰੇ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰਦੈ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਓਨਾ ਹੀ ਫਰਕ ਆਜੂ ਜਿੰਨਾਂ ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਹੋਏਗਾ। ਜੇ ਨਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਏਗਾ ਤਾਂ ਮਨ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋਏਗਾ –

ਸਭ ਕੈ ਮਧਿ ਅਲਿਪਤੋ ਰਹੈ॥
ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਹਣਾ ਸੁ ਆਪੇ ਕਹੈ॥ (ਪੰਨਾ ੨੯੪)

ਕਹਿੰਦਾ ਵੀ ਹੈ –

ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਸਾਈ ਮੈਡਾ ਨਾਨਕ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ॥ (ਪੰਨਾ ੫੨੦)

ਦੱਸੋ, ਥੋਡੇ ਕਿਹੜੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਟਾਈਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਉਹ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ, ਉਹ ਬੀਨਾ? ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਖਿਆਲ

ਨੂੰ ਉਹ ਦਾਨਾ, ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ? ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈ, ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ ਹੈ, ਸਾਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਜੋ ਕੁੱਛ ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਦੇਖਦਾ ਹੈ –

ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਸੁਣਦਾ ਵੇਖਦਾ ਕਿਉ ਮੁਕਰਿ ਪਇਆ ਜਾਇ ॥ (ਪੰਨਾ ੩੬)

ਜਦ ਉਹ ਸਭ ਕੁੱਛ ਸੁਣਦਾ ਤੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਮੁੱਕਰ ਕੈਸੇ ਜਾਵੋਂਗੇ ਤੁਸੀਂ? ਉਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤੱਕਸ਼ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਥੋਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਤੱਕਸ਼ ਹੋਏਗਾ ਨਿਰਲੇਪ, ਚੇਤਨ, ਆਪਣਾ ਆਪ । ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਦੇਖੋਂਗੇ ਕਿ ਮੇਰੀ ਬੁੱਧੀ, ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹੈ ਐਸ ਵਕਤ, ਤੇ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਥੋਡੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ, ਕਾਮਨਾਂ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾਂ ਵੀ ਭਰੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਤੇ ਫੇਰ ਦੇਖੋਂਗੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਵੋਂਗੇ, ਬੁੱਧੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੈ –

ਦ੍ਰਿਸਟਿਮਾਨ ਹੈ ਸਗਲ ਮਿਥੇਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੦੮੩)

ਪਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਮਿਥਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਦੇ ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ ਬਾਰੇ ਵੀ 'ਮਿਥਿਆ' ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ? ਕਿਸੇ ਗ੍ਰੰਥ 'ਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਅੱਜ ਤੱਕ? ਉਹ ਸੁਰਤੀ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੈ –

ਮੂਈ ਸੁਰਤਿ ਬਾਦੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ॥ ਓਹੁ ਨ ਮੂਆ ਜੋ ਦੇਖਣਹਾਰੁ ॥
ਜੈ ਕਾਰਣਿ ਤਟਿ ਤੀਰਥ ਜਾਹੀ ॥ ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਘਟ ਹੀ ਮਾਹੀ ॥
ਪੜਿ ਪੜਿ ਪੰਡਿਤੁ ਬਾਦੁ ਵਖਾਣੈ ॥ ਭੀਤਰਿ ਹੋਦੀ ਵਸਤੁ ਨ ਜਾਣੈ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੫੨)

ਐਥੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿੱਚ। ਜਦ ਸਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਥੇ ਗਿਆਨੀ ਸਰੋਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਉਹ ਨਾਲ–ਨਾਲ ਸਵਾਲ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸਵਾਲ ਕਰਕੇ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਏਸ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਪੰਡਿਤ ਕਹਿੰਦਾ, ਮੇਰੇ ਲੜਕੇ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੋਕ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਰੀਰ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਸੀ, ਉਹਦੀ ਬੁੱਧੀ ਸੀ, ਐਸਾ ਸੀ, ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਮਿਥਿਆ ਹੈ, ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ ਸੱਤ ਹੈ, ਸਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਮਰੋਂਗੇ? ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ

–

ਹਉ ਨ ਮੂਆ ਮੇਰੀ ਮੁਈ ਬਲਾਇ ॥ ਓਹੁ ਨ ਮੂਆ ਜੋ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥ ਮਰਤਾ ਜਾਤਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਇਆ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੫੨)

ਚਾਰੇ ਖਾਣੀਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਦੀ ਗੁਫਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਬੈਠਾ ਹੈਗਾ, ਉਸਨੂੰ ਕੈਸੇ ਤੁਸੀਂ ਛੁਪਾ ਸਕਦੇ ਹੋਂ? ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ, ਉਹ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਜੋਤ ਸਰੂਪ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ, ਦਸੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ, ਕਬੀਰ, ਦਾਦੂ ਤੇ ਈਸਾ। ਇਹ ਕੋਈ ਜੀਵ ਕੋਟੀ ਦੇ ਪੁਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਇਹ ਈਸ਼ਵਰ ਕੋਟੀ ਦੇ ਨੇ। ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਬੈਠੇ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੇ ਸਾਡਾ ਇਹੀ ਫਰਕ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁੱਛ ਆਦਮੀ ਐਸੇ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗ-ਭ੍ਰਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਹੈਗਾ। ਬਾਲਮੀਕ, ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੈਸੇ ਕਿਤਨੇ ਲੋਕ ਗਲਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਤੇ ਇਕ ਦਮ ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਮੇਂ ਜੁੜ ਗਏ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਮ ਲਿਆ। ਜਬ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਤਬ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰੀਰ ਉਤੇ ਸਿਉਂਕ (ਦੀਮਕ) ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖੀ। ਉਹ ਵੀ ਈਸ਼ਵਰ ਕੋਟੀ ਮੇਂ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ । ਏਸ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਥੇ। ਉਹ ਈਸ਼ਵਰ ਕੋਟੀ ਕੇ ਥੇ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਥੇ।

ਚੱਲ ਬਈ ਪੜ੍ਹ –

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯

ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਸੁਣ ਲਓ। ਇਹ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ, ਮੈਂ ਸੁਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਕਥਨ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਹੈ –

ਮਾਈ ਮੈ ਕਿਹਿ ਬਿਧਿ ਲਖਉ ਗੁਸਾਈ ॥

ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ। ਹੇ ਭਾਈ ! ਹੇ ਬਾਬਾ ! ਹੇ ਪਿਆਰੇ ! ਮੈਂ ਉਸ ਮਾਲਕ

ਨੂੰ ਕੈਸੇ ਲਖਾਂ ? ਗੋਸਾਈਂ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ **'ਗੋ'** ਦਾ ਸਾਈਂ (ਮਾਲਕ) ਹੋਵੇ, **'ਗੋ'** ਨਾਮ ਹੈ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ, ਗਊਆਂ ਦਾ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜਾਂ ਦਾ । ਜਿਹੜਾ ਸਭ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਗੋਸਾਈਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਮੈਂ, ਉਸ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਲਖਾਂ ? ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਵਿਧੀ ਦੱਸੋ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਲਖ ਲਵਾਂ? ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਲਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈਗਾ, ਬਈ ਆ ਜਿਹੜਾ ਮੇਰੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਸੱਤਾ-ਸਫੁਰਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਮੇਰੀ ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ, ਮੇਰੀ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਇਹੀ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ। ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਸੰਕਲਪ ਚਿਤਵਦੇ ਹੋਂ ਤਾਂ ਖਿਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈਗੀ? ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਅੱਛਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਂ, ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ? ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਥੋਡੀ ਬੁੱਧੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਹੈ? **"ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਸਾਂਈ"** ਉਹੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ, ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਹੈ, **"ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ"**, ਇਹ ਬਹੁਤ ਅੱਛੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਵਾੜੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਇੱਥੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹੋਂ ਤਾਂ ਫਾਟਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਟਪਦੀ ਹੈਗੀ । ਜੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਉਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਹੈ। ਕਹੋਂਗੇ ਜਰੂਰ **"ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਸਰਬੱਤ ਦਾ ਭਲਾ"** ਪਰ ਜੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਾਥ ਰੱਖੋਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਦੋਸ਼ ਹੀ ਕੋਈ ਨਾ ਆਵੇ । ਜਦ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈਗਾ, ਫੇਰ ਸਾਡਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕੌਣ ਹੈ?

ਨਾ ਕੋ ਬੈਰੀ ਨਹੀ ਬਿਗਾਨਾ ਸਗਲ ਸੰਗਿ ਹਮ ਕਉ ਬਨਿ ਆਈ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੯੯)

ਫੇਰ ਤਾਂ ਇਹ ਬਾਤ ਹੈ ਬਈ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਗੱਲ ਦੱਸੋ ? ਮੈਂ ਉਸ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਕਿਸ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਦੇਖ ਲਵਾਂ, ਜਾਣ ਲਵਾਂ?

ਮਹਾ ਮੋਹ ਅਗਿਆਨਿ ਤਿਮਰਿ ਮੋ ਮਨੁ ਰਹਿਓ ਉਰਝਾਈ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਆਹ ਜਿਹੜਾ ਮੋਹ ਹੈਗਾ, ਇਹ ਅਤਿਅੰਤ ਬੜਾ **'ਤਿਮਰਿ'** ਹੈ, ਜੰਗਲ ਹੈ ਸੰਘਣਾ, ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਮਨ ਉਲਝ ਚੁੱਕਿਐ, ਫਸ

ਚੁੱਕਿਆ ਹੈਗਾ । ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਆਪੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਜੱਜ ਬਣਕੇ ਦੇਖਿਉ ਕਿ ਜਿੱਥੇ-ਜਿੱਥੇ ਥੋੜਾ ਮਨ ਲੱਗਿਆ ਹੋਊਗਾ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ। ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਤਾਂ ਉਈਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਬਈ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਬੜਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ, ਬਈ ਮੈਨੂੰ ਇਸਤਰੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ, ਬਈ ਮੈਨੂੰ ਫਲਾਣਾ ਪਿਆਰਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਬੜਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੋਹ ਹੈ, ਇਸ ਮੋਹ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪ੍ਰੇਮ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ । ਇਉਂ ਸਾਰੇ ਭੁੱਲ ਗਏ, ਇਹ ਤਾਂ ਮੋਹ ਹੈਗਾ, ਉਹ ਵੀ ਸੁਆਰਥ ਵਾਲਾ ਮੋਹ ਹੈਗਾ। ਜੇ ਪਰਮਾਰਥ ਵਾਲਾ ਮੋਹ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਕੁੱਛ ਚੰਗਾ ਰਹੇ। ਇਹ ਸੁਆਰਥ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਮੋਹ ਹੈ, ਇਹ ਤਾਂ ਬੜਾ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਮੋਹ ਵਿੱਚ, ਅਗਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਮੇਰਾ ਮਨ ਫਸ ਚੁੱਕਿਐ। ਫੇਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਾਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ -

ਮਹਾ ਮੋਹ ਅਗਿਆਨਿ ਤਿਮਰਿ ਮੋ ਮਨੁ ਰਹਿਓ ਉਰਝਾਈ॥

ਮੇਰਾ ਮਨ, ਇਸ ਮੋਹ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਲਝ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਨੇ । ਅਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਰਕੇ ਕਹੇ, ਉਹ ਉਪਦੇਸ਼, ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਦੁਆਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮਨ, ਐਥੇ ਉਲਝ ਗਿਆ। ਭਾਈ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਿਉ ! ਆਪ ਹੀ ਖਿਆਲ ਕਰਨਾ, ਮੇਰਾ ਮਨ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਐਥੇ ਉਲਝਿਐ, ਕਹਿੰਦੇ ਸਾਨੂੰ ਨੇ, ਪਰ ਅਪਣੇ ਮਨ ਪ੍ਰਤੀ ਕਹਿ ਕੇ, ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ।

ਰਹਾਉ॥

'**ਰਹਾਉ**' ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਰਾਗੀਆਂ ਵਾਸਤੇ, ਬਈ ਇਹ ਪੰਕਤੀ ਦੋ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹੋ।

ਸਗਲ ਜਨਮ ਭਰਮ ਹੀ ਭਰਮ ਖੋਇਓ

ਸਾਰਾ ਜਨਮ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭਰਮ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਖੋ ਦਿੱਤਾ ।

ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਵੇਦਾਂਤ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹੋਂਗੇ, ਤੀਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ। ਇੱਕ ਯਥਾਰਥ ਗਿਆਨ, ਇੱਕ ਭਰਮ ਗਿਆਨ, ਤੀਸਰਾ ਤਾਂ ਗਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੋਈ। ਭਰਮ ਗਿਆਨ ਕੀ ਹੈ? ਥੋਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਰੱਸੀ 'ਚ ਸਰਪ ਦਿਸ ਪਿਆ। ਭਰਮ ਗਿਆਨ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਭੱਜ ਪਵੋਂਗੇ, ਕਹੋਂਗੇ, ਲਿਆ ਉਏ ਸੋਟੀ ! ਫਲਾਣਾ, ਧਿਮਕਾ, ਭੱਜੋ ਫਿਰੋਂਗੇ। ਜੇ ਬਹੁਤਾ ਡਰ ਜਾਉਂਗੇ ਤਾਂ ਡਿੱਗ ਪਵੋਂਗੇ। ਇਹ ਭਰਮ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਲਾਲਟੈਣ ਜਾਂ ਦੀਵਾ ਲੈ ਆਂਦਾ, ਰੱਸੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰੱਸੀ ਦੇਖ ਲਿਆ, ਇਹ ਯਥਾਰਥ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਕੋਈ ਇਹਦੇ 'ਚ ਹਰਜਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੂਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਅਰਥ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਐਂ ਦੱਸੋ, ਥੋਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਤਮਾ ਦੇ ਵਿੱਚ ਭਰਮ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ? ਰੱਸੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਰਪ ਦਾ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖ ਲੈਂਦੇ ਹੋਂ। ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੀ ਆਖੇ ਸਰਪ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਂ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਨਾ, ਆਜੋ, ਆਜੋ । ਮੈਂ ਵਿਚਾਰ ਸਾਗਰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਦਸਦਾ ਹਾਂ, ਜਦ ਮੈਂ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੱਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਚਲੋ ਚੰਗਾ। ਇੱਕ ਨਹਿਰ ਚਲਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਇਹੀ ਜਿਹੀ ਲੱਕੜੀ ਲੈ ਲੀ ਜਿਸਦਾ ਸਿਰ ਬੜਾ ਸੀ, ਉਹ ਪੁਲ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਰੱਖ 'ਤੀ। ਉਹੀ ਤਿੰਨ ਜਣੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਆਉਂਦੇ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦ ਕੋਲ ਆਏ ਤਾਂ ਭੱਜੇ ਸਾਰੇ, ਅਖੇ, ਜੀ ਸਰਪ ਬੈਠਾ ਹੈ ਪੁਲ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਆਜੋ ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਉਸ ਲਕੜੀ ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਲਿਆ, ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਹੱਸ ਪਏ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਕਿਉਂ? ਕਹਿੰਦੇ, ਹਾਂ ਜੀ ਠੀਕ ਹੈ। ਭਰਮ ਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਜੀਵ ਐਸਾ ਫਸਿਐ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਤਮਾ ਦਾ ਯਥਾਰਥ ਗਿਆਨ ਹੋਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਨਾਲੇ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ –

ਰਿਦੈ ਗਿਆਨਨ ਨ ਮੁਕਤੀ
ਗਿਆਨਸਤੂ ਕੇਵਲੰ
ਨਾ ਅਨਿਐ ਪੰਥਾ ਜਗਤੇਨ

ਹੋਰ ਕੋਈ ਪੰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੋਖਸ਼ ਦਾ, ਬਿਨਾਂ ਗਿਆਨ ਤੇ। ਪਹਿਲੇ

ਸਾਧਨ ਨੇ, ਪਹਿਲੇ ਯੱਗ ਆਦਿ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸਾਧਨ ਨੇ, ਫਿਰ ਬੈਰਾਗ ਆਦਿ ਸਾਧਨ ਨੇ, ਫੇਰ ਸ੍ਰਵਣ, ਮੰਨਣ, ਨਿਧਿਆਸਣ ਆਦਿ ਨੇ –

ਸੁਣਿਆ ਮੰਨਿਆ ਮਨਿ ਕੀਤਾ ਭਾਉ॥
ਅੰਤਰਗਤਿ ਤੀਰਥਿ ਮਲਿ ਨਾਉ॥ (ਪੰਨਾ ੪)

ਉਸ ਤੀਰਥ ਦੇ ਵਿੱਚ ਥੋਡੇ ਮਨ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਉਦੋਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਥੋਡੀ ਲਿਵ ਲੱਗ ਜਾਊਗੀ, ਜਦ ਥੋਡੀ ਬਿਰਤੀ ਬ੍ਰਹਮਾਕਾਰ ਹੋਊਗੀ। ਨਾਰਦ ਨੇ ਤਾਂ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਸ਼ਾਸਤਰ ਕੰਠ ਕੀਤੇ ਬੜੇ, ਸਭ ਕੁੱਛ ਕੀਤਾ ਪਰ ਸ਼ੋਕ ਨਾ ਗਿਆ। ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਸਨਕ, ਸਨੰਦਨ ਦੇ ਪਾਸ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਖਿਆ ਕੈਸੇ ਹੋ? ਤੂੰ ਤਾਂ ਦੇਵ ਰਿਸ਼ੀ ਹੈਂ। ਕਹਿੰਦਾ, ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੋਕ ਵਿਆਪਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਜੋ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਸਾਰਾ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਚੌਦਾਂ ਵਿੱਦਿਆਂ ਵੀ ਮੂੰਹ ਜੁਬਾਨੀ। ਉਸਨੇ ਆਖਿਆ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ, ਤੇਰੀ ਬਿਰਤੀ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜੀ ? ਜਿਸਨੂੰ ਅਸੀਂ ਲਿਵ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਉਸ ਲਿਵ ਤੋਂ ਅਬਿਨਾਸ਼ੀ ਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਤੇਰਾ ਮਨ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਐ? ਤਾਂ ਨਾਰਦ ਕਹਿੰਦਾ, ਨਾ ਜੀ! ਫੇਰ ਅਖੇ ਸ਼ੋਕ ਕੈਸੇ ਜਾਏਗਾ? ਹੁਣ ਤੂੰ ਇੱਕ ਕੰਮ ਕਰ, ਅਖੇ ਜੀ! ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਉ? ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੂਮਾ ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। 'ਭੂਮਾ' ਵਿਆਪਕ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ! ਜਿਹੜਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਬਿਨਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੰਸਕਾਰ ਨਾ ਪਾਈਂ, ਤੇ ਉਸ ਵਿਆਪਕ ਦੇ ਉਤੇ ਠੀਕ ਨਿਸ਼ਚਾ ਰੱਖੀਂ –

ਸਾਚਿ ਨਾਮਿ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲਾਗਾ ॥
ਲੋਗਨ ਸਿਉ ਮੇਰਾ ਠਾਠਾ ਬਾਗਾ॥ (ਪੰਨਾ ੩੮੪)

ਤੂੰ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜ ਮਨ ਨੂੰ, ਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਕਰੀਂ **'ਠਾਠਾ ਬਾਗਾ'** ਜਦ ਤੇਰੀ ਲਿਵ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇਗੀ ਤਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਛੁੱਟੇਗੀ, ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਹਰਖ, ਸੋਗ ਸਾਰੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਜਦ ਉਸਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮਨ ਜੁੜਿਆ ਤਾਂ ਸੋਗ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਫਿਰ

ਉਸੇ ਨਾਰਦ ਨੇ ਆਕੇ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਿਆਸ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਦ ਤੱਕ ਇਹ ਜੀਵ, ਯਥਾਰਥ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਲਏਗਾ ਕਿ ਯਥਾਰਥ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਚੀਜ ਹੈ, ਹੋਰ ਤਾਂ ਯਥਾਰਥ ਕੱਖ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਏਕਾ ਤਾਂ ਸੰਕੇਤ ਹੈ, ਇਹ ਏਕਾ ਜੋ ਹੈਗਾ –

ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਏਕੋ ਹੈ॥ ਏਕੋ ਹੈ ਭਾਈ ਏਕੋ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ ੩੫੦)

ਬੱਸ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਪੱਕਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਭਾਈ! ਮੇਰਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਇੱਕ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਆਪਕ ਹੈ –

ਘਟ ਘਟ ਮੈ ਹਰਿ ਜੂ ਬਸੈ ਸੰਤਨ ਕਹਿਓ ਪੁਕਾਰਿ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਹ ਭਜੁ ਮਨਾ ਭਉ ਨਿਧਿ ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਿ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੨੭)

ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਵਿਧੀ ਦੱਸੋ? ਹੁਣ ਉਹ ਵਿਧੀ ਦਸਦੇ ਨੇ –

ਸਗਲ ਜਨਮ ਭਰਮ ਹੀ ਭਰਮ ਖੋਇਓ ਨਹ ਅਸਥਿਰੁ ਮਤਿ ਪਾਈ॥

ਸਾਰਾ ਜਨਮ ਭਰਮ ਦੇ ਵਿੱਚ ਖੋ ਗਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਯਥਾਰਥ ਗਿਆਨ, ਆਤਮਾ ਦਾ, ਜਾਗਦੀ-ਜੋਤ ਦਾ ਨਾਂ ਹੋਇਆ। ਸਾਥ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੰਤ ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆਂ। ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਾਰਨਾ ਲਾਈ "ਜਪੋ ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਸਾਰੇ ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ ਨੂੰ।" ਫੇਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ ਜਿਹੜੀ ਤੁਸੀਂ ਜਪਣੀ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਜਾਗਦੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਕਾਹਦੇ ਨਾਲ ਵੇਖੋਂਗੇ? ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਕਾਹਦੇ ਨਾਲ ਦੇਖੋਂਗੇ ? ਉਹ ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ ਹੀ ਯਥਾਰਥ ਹੈ –

ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੇ ਰਹਤ ਨਾਰਾਇਣ॥

ਉਹ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਰਾਇਣ ਹੈਗਾ। ਉਹ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਵਿਧੀ ਦੱਸੋ ?

ਨਹ ਅਸਥਿਰੁ ਮਤਿ ਪਾਈ॥

“**ਅਸਥਿਰੁ ਮਤਿ**” ਕਦੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਜਦ ਇਹ ਇੱਕ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹੋ ਜਾਏ। ‘੧ਓ’ ਇੱਕ ਦੇ ਆਕਾਰ ਬਿਰਤੀ ਹੋ ਜਾਏ। ਮਨ, ਇੱਕ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਮਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾਂ ਹੋਈ ਜਿਹੜੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਆਪਣਾ ਆਪ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ‘**ਅਸਥਿਰੁ ਮਤਿ**’ ਨਹੀਂ ਪਾਈ। ਨੌਂਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਈ ! ਜਦ ਤੱਕ ਸਾਡੀ ਮਤਿ ਇਸਥਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਤਦ ਤੱਕ ਸਾਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੇਖੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਕਿੰਨੇ ਖਿਆਲ ਚਲਦੇ ਨੇ। ਜਦ ਤੱਕ ਥੋਡੀ ਬੁੱਧੀ ਇਸਥਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਕਾਹਦਾ ਪਵੇਗਾ? ਚਲਦੇ ਜਲ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਨਹੀਂ ਪਏਗਾ? ਇਸ ਕਰਕੇ, ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਸਥਿਰ ਬੁੱਧੀ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ। ਜੇ ਤੇਰੀ ਬੁੱਧੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਇਸਥਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, ਫੇਰ ਕਦੇ ਚੰਚਲ ਨਾਂ ਹੁੰਦੀ।

ਬਿਖਿਆਸਕਤ ਰਹਿਓ ਨਿਸੁ ਬਾਸੁਰ ਨਹ ਛੂਟੀ ਅਧਮਾਈ॥

ਮਨ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਸ਼ਕਤ ਹੋਇਆ ਰਿਹਾ, ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗਿਆ ਰਿਹਾ, ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਉਸਨੇ ਭੀਸ਼ਮ ਨੂੰ ਜਦ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕਿਉਂ ਜੀ ! ਇਹ ਪਦਾਰਥ ਅੱਛੇ ਨੇ ? ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਅੱਛਾ ਹੈ? ਇਹ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ, ਫੇਰ ਇਹ ਮਾਇਆ ਅੱਛੀ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕ ਕੱਠੀ ਕਰਦੇ ਨੇ? ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਭਾਈ ! ਇੱਕੋ ਹੀ ਬਾਤ ਹੈ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਜੁੜੋਂਗੇ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜੋਂਗੇ ਜਾਂ ਮੋਹ ਨਾਲ ਜੁੜੋਂਗੇ, ਤਾਂ ਰੋਣਾ ਥੋਨੂੰ ਪਏਗਾ । ਜੇ ਧਨ ਥੋਡੇ ਹੁੰਦੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਰੋਣਾ ਹੈ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਛੱਡਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਰੋਂਦੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਰੋਣਾ ਥੋਡੇ ਜਿੰਮੇ ਪੈਣਾ ਹੈ, ਥੋਡੇ ਪੱਲੇ ਇੱਕ ਚੀਜ ਰਹਿਣੀ ਹੈ। ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹ ਕਰੋਂਗੇ, ਉਹ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਰੋਵੋਂਗੇ । ਜੇ ਮੋਹ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਜਾਵੋਂਗੇ ਤਾਂ ਰੋਂਦੇ ਜਾਉਂਗੇ ਤੇ ਜਿਸਦਾ ਮਨ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ, ਉਹ ਤਾਂ ਫਿਰ –

ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਨਾਮੁ ਬਾਰੰ ਬਾਰ ॥

ਨਾਨਕ ਜੀਅ ਕਾ ਇਹੈ ਅਧਾਰ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੯੫)

ਮਨ, ਆਪਣੀ ਨੀਚਤਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ਉਸ ਉੱਪਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਯਤਨ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਨਾ ਰਵਿਦਾਸ ਦਾ, ਨਾ ਨਾਮਦੇਵ ਦਾ, ਨਾ ਧੰਨੇ ਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਜੈ ਦੇਵ ਦਾ। ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਵੀ ਈਸ਼ਵਰ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਕੇ ਯਤਨ ਕੀਤਾ, ਸਭ ਪਾ ਗਏ। ਇੱਕ ਸਾਡੇ ਮਹੰਤ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ, ਮੈਂ ਐਨਾ ਕੀਤਾ, ਐਨਾ ਆਹ ਕੀਤਾ, ਐਨਾ ਔਹ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਸਾਰਾ ਕਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਤੈਂ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਕੀ ਕੀਤਾ? ਤਦ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਅਖੇ ਤੈਂ ਆਪਣੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਿਆ? ਅਖੇ ਜੀ ! ਉਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ। ਫੇਰ ਕੀ ਕੀਤਾ ਤੂੰ ? ਕੀਤਾ ਸੁਆਹ। ਤੈਂ ਤਾਂ –

ਪਹਿਲੇ ਮਨੁ ਪ੍ਰਬੋਧਹਿ ਆਪਣਾ ਪਾਛੈ ਅਵਰ ਰੀਝਾਵੈ ॥

ਪਹਿਲੇ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪਰਬੋਧਣਾ ਹੈ ਫਿਰ ਜਨਕ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਜਨਕ ਜੈਸੇ ਨਿਰਲੇਪ ਰਿਹਾ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਬੈਠੇ ਉੱਥੇ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣਾ ਹੈਗਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪਰਬੋਧਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੈਨੂੰ, ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸਾਖਸ਼ਾਤ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। 'ਆਤਮਾ' ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਹੈ –

ਜਿਨੀ ਆਤਮੁ ਚੀਨਿਆ ਪਰਮਾਤਮੁ ਸੋਈ ॥
ਏਕੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਿਰਖੁ ਹੈ ਫਲੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਹੋਈ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੨੧)

ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣੇ, ਨਾ ਮਨ ਇਸਦਾ ਆਪਾ ਹੈ, ਨਾ ਬੁੱਧੀ ਆਪਾ ਹੈ, ਇੰਦਰੀਆਂ ਤੇ ਸਰੀਰ ਵੀ ਇਸਦਾ ਆਪਾ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਇਸ ਦਾ ਆਪਾ ਨਹੀਂ। ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਹਦਾ ਆਪਾ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਜਦ ਇਹਨੇ ਬੁੱਝ ਲਿਆ, ਫੇਰ ਮਨ ਇਸਨੂੰ ਕੁੱਛ ਨਹੀਂ ਕਹੇਗਾ, ਫੇਰ ਮਨ ਇਹਦਾ ਦਾਸ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਅਤੇ ਬੁੱਧੀ ਇਸਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਇਸਨੇ ਕਰਨਾ ਹੈ –

ਭਈ ਪਰਾਪਤਿ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹੁਰੀਆ ॥
ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਣ ਕੀ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਰੀਆ ॥
ਅਵਰਿ ਕਾਜ ਤੇਰੈ ਕਿਤੈ ਨ ਕਾਮ ॥
ਮਿਲੁ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭਜੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ॥
ਸਰੰਜਾਮਿ ਲਾਗੁ ਭਵਜਲ ਤਰਨ ਕੈ ॥
ਜਨਮੁ ਬ੍ਰਿਥਾ ਜਾਤਿ ਰੰਗਿ ਮਾਇਆ ਕੈ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੨)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮੋਹ ਦੇ ਰੰਗ ਨੇ ਖਿੱਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਨ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸਨੇ ਬਿਰਤੀ ਨਾ ਜੋੜੀ। ਉਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾ ਜੋੜਿਆ –

ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭਿ ਪਾਇਓ ॥ (ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ)
ਸਾਧਸੰਗੁ ਕਬਹੂ ਨਹੀ ਕੀਨਾ ਨਹ ਕੀਰਤਿ ਪ੍ਰਭ ਗਾਈ ॥

ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈਗੀ। ਸੰਤ ਤਾਂ ਇੱਕ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਚੀਜ ਹੈ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਜੈਸੀ ਉੱਚੀ ਚੀਜ ਨਹੀਂ । ਕਿਉਂ ?

ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਗੁਰਿ ਦੀਆ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰ ਬਿਨਾਸੁ ॥
ਹਰਿ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਸੰਤ ਭੇਟਿਆ ਨਾਨਕ ਮਨਿ ਪਰਗਾਸੁ ॥(ਪੰਨਾ ੨੯੩)

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਜਦ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸੰਤ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਮਿਲਿਆ –

ਹਰਿ ਜੀਉ ਨਾਮੁ ਪਰਿਓ ਰਾਮਦਾਸੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੧੨)

ਹਰੀ, ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਹੁਣ ਰਾਮਦਾਸ ਪੈ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਇਆ?

ਸੰਤਸੰਗਿ ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਡੀਠਾ ॥
ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭੂ ਕਾ ਲਾਗਾ ਮੀਠਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੯੩)

ਮੈਂ, ਉਸ ਸੰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇਖਿਆ। ਦੱਸੋ,

ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਮੰਨਾਂਗੇ ਪਰ ਉਹ ਸੰਤ, ਜਿਹੜਾ ਨਾਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਰਤ ਲਾ ਲਉ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿ ਉਸ ਸੰਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ। ਸੰਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਬਾਤ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋਂ –

ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋਈ ਸੰਤੁ ਦਿਖਾਇਆ॥
ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਤਰਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੪੮)

ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਜਣਿਆਂ ਨੇ ਬਾਂਗਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ’ਚ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਚੁਬਾਰੇ ’ਚ ਤਿੰਨ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤੇ । ਇੱਕ ਪੰਡਿਤ ਬਚਿੱਤਰ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਇੱਕ ਮੈਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੀ, ਬਈ ਆਪਸ ਮੇਂ ਦੇਖੇਂ, ਨਾਲੇ ਸ਼ੁੱਧ ਜਾਣ ਲਵਾਂਗੇ। ਤਿੰਨ ਜੋ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਤਿੰਨਾਂ ਦਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਜਦ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਇਆ ਕਿ ਅਪਦਾ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਸਾਧ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਐਂ (ਟੇਢੀ ਅੱਖ ਨਾਲ) ਦੇਖਿਆ। ਦੱਸ ਬਈ? ਮੈਂ ਚੁੱਪ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਜਦ ਆਹ ਪੰਕਤੀ ਆਈ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ, ਜੀ ਹੁਣ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ, ਰਹਿ ਗਈ ।

ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋਈ ਸੰਤੁ ਦਿਖਾਇਆ॥
ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਤਰਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੪੮)

ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, ਰਹਿ ਗਈ ਬਾਤ, ਹੁਣ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਰਹਿ ਤਾਂ ਗਈ। ਕੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਸਈ, ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਏਨਾ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਬਈ ਸੰਤ ਹੈ। ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਸਭ ਸਮਾਨ ਰਹੇਗਾ, ਅਵਤਾਰ ਵੀ ਰਹਿਣਗੇ, ਕਾਰਕ ਵੀ ਰਹੇਂਗੇ, ਜੀਵ ਵੀ ਰਹੇਂਗੇ। ਐਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਰੱਬ ਸੰਸਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਕਿਤੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ, ਉਹ ਤਾਂ –

ਘਟ ਘਟ ਮੈ ਹਰਿ ਜੂ ਬਸੈ (ਪੰਨਾ ੧੪੨੭)

ਪ੍ਰਭੂ ਸੰਸਾਰ ਬਣਾ ਕੇ, ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਡੇਰਾ ਲਾਕੇ ਬੈਠਾ ਹੈਗਾ, ਪਰ ਉਹ ਬੁਰਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦਾ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ

ਹੈ, ਬਈ ਬੁਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਜਾਂ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ 'ਚ ਹੋ ਗਿਆ, ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ? ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ, ਚੇਤਨ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈਗਾ, ਜੇ ਸਾਧ ਸੰਗ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ?

ਸੰਤਸੰਗਿ ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਡੀਠਾ॥
ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭੂ ਕਾ ਲਾਗਾ ਮੀਠਾ॥ (ਪੰਨਾ ੨੯੩)

ਫੇਰ ਤਾਂ ਇਹ ਰੱਬ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲੈਂਦਾ, ਪਰ ਇਸਨੇ ਸੰਤ ਦਾ ਤਾਂ ਸੰਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਸਨੂੰ ਸੰਤ ਕੋਈ ਪਸੰਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਇਹ ਤਾਂ ਜਿੱਦਾਂ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੈ ਡੰਗਰ, ਐਂ ਦੇਖਦੈ ਸੰਤ ਨੂੰ। ਦੱਸੋ ਭਲਾ, ਤੂੰ ਸੰਤ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇਖੇਂਗਾ?

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਗਤਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਜਾਨੈ॥(ਪੰਨਾ ੨੭੩)

ਸੰਤ ਦੀ ਮਹਿਮਾ, ਸੰਤ ਜਾਣਦਾ ਹੈਗਾ। ਸੰਤ ਤੇਰੇ ਪਸੰਦ ਕੀਤੇ ਤੇ, ਤੇਰੇ ਭਾਲਣੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ, ਗੁਰੂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਭਾਲਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਗੁਰੂ-ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਭਾਲਿਆਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਡ਼ੰਡਾਬਾਢੀ ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸ ਵਿੱਚ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀ ਜਿੰਦਗੀ ਚਲੀ ਗਈ ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਾਹ, ਰੋਟੀ ਖਾ ਆ। ਉਸਦੇ ਬਹਾਨੇ ਡ਼ੰਡਾਬਾਢੀ ਆ ਗਿਆ। ਜਦ ਉਹ ਬਹਿ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ - ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਲੈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, ਛਕਾ ਕੇ ਛਕਾਂਗਾ। ਅਖੀਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਕਿਉਂ ਅਫਸੋਸ 'ਚ ਪਿਆ ਹੈਂ? ਕੀਹਦਾ ਫਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ? ਉਹ ਤਾਂ ਫਿਕਰ ਦੇ ਯੋਗ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਡ਼ੰਡੇ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਬਾਤ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰ ਕੁੱਝ ਵਿਖਸ਼ੇਪ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, ਕਿ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵਿਖਸ਼ੇਪ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਹੈ? ਜਿਹੜੀ ਦਸਦੀ ਹੈ। ਕਹਿੰਦਾ, ਹੈ ਤਾਂ ਸਹੀ। ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ? ਕਹਿੰਦੇ, ਉਹ ਦਾਨਾ-ਬੀਨਾ ਸਾਈਂ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਜਾਨਣ ਵਾਲਾ ਆਤਮਾ ਹੈ ਪਰ ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਚੀਨਿਆ ਨਹੀਂ? ਫੇਰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨਹੀਂ? ਅਖੇ ਜੀ ਹੈ।

ਤਾਂ ਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਉਸ ਸਤਿ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਕਾਗਰ ਕਰ, ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਨਿਹਾਰ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਪਰ –

ਸਸਾ ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਤਿ ਸੋਊ ॥
ਸਤਿ ਪੁਰਖ ਤੇ ਭਿੰਨ ਨ ਕੋਊ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੫੦)

ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਸਤਿ–ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਮਾ ਲੈਣਾ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਮਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਕੱਢਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਊਗਾ–

ਦਾਵਾ ਅਗਨਿ ਬਹੁਤੁ ਤ੍ਰਿਣ ਜਾਲੇ ਕੋਈ ਹਰਿਆ ਬੂਟੁ ਰਹਿਓ ਰੀ ॥
(ਪੰਨਾ ੩੮੪)

ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਅਗਨੀ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤੇ, ਕੋਈ–ਕੋਈ ਹਰਿਆ ਬੂਟਾ ਕਬੀਰ, ਜੈਦੇਵ, ਨਾਮਾ, ਧੰਨਾ, ਇਹ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਗਨੀ ਤੋਂ ਬਚੇ ਹਨ। ਜਦ ਨਾਮਦੇਵ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਹੁਣ ਲੋਭੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈਂ, ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਲੋਭ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈਂ ਅਤੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ, ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ –

ਹਾਥ ਪਾਉ ਕਰਿ ਕਾਮੁ ਸਭੁ ਚੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ ॥(ਪੰਨਾ ੧੩੭੬)

ਕੰਮ ਮੈਂ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਚਿੱਤ ਮੇਰਾ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪੇ ਦੀ ਲੱਖਤਾ, ਸੰਤ ਦੇ ਸੰਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। 'ਸੰਤ' ਰੱਬ ਦੇ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ, 'ਸੰਤ' ਕਿਸੇ ਜਾਨਵਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਪੰਛੀ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਦਾ ਨਾਉਂ ਹੈ –

ਜਾ ਕਉ ਅਪੁਨੀ ਕਰੈ ਬਖਸੀਸ ॥
ਤਾ ਕਾ ਲੇਖਾ ਨ ਗਨੈ ਜਗਦੀਸ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੭੭)

ਸੰਤ ਤਾਂ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈਗਾ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਬਖਸ਼ੇ ਗਏ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਸੰਤ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦੇਵ ਜੀ ਪੂਰਨ ਸੰਤ ਹੋ ਗਏ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਪੂਰਨ ਸੰਤ ਹੋ ਗਏ। ਬੱਸ

ਬਖਸ਼ੇ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਅੱਗੇ ਬਖਸ਼ੇ, ਸੰਤ ਹੋ ਗਏ। ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਕਿੰਨੇ ਦੀਵੇ ਜਲੇ, ਹੋਰ ਵੀ ਕਿੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਬੱਸ ਫੇਰ ਭਾਈ! ਪਰਮੇਸ਼ਰ, ਬਿਨਾਂ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੰਤ ਦੇ ਸੰਗ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਊਗਾ। 'ਕੋਟਿ ਮਧੇ' ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੀ ਸੰਤ ਹੈ ਜੋ ਰੱਬ ਦਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਥੋਡਾ ਜਦ ਪੁੰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਊਗਾ, ਪੁੰਨ ਪੁੰਜ ਜਦ ਪੂਰਨ ਹੋਜੇਗਾ, ਉਹ ਸੰਤ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਦੇਵੇਗਾ –

ਨਹ ਕੀਰਤਿ ਪ੍ਰਭ ਗਾਈ॥

ਫਿਰ ਇੱਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਗਾਉਣੀ ਹੈ।

ਉਸਤਤਿ ਮਨ ਮਹਿ ਕਰਿ ਨਿਰੰਕਾਰ॥
ਕਰਿ ਮਨ ਮੇਰੇ ਸਤਿ ਬਿਉਹਾਰ॥ (ਪੰਨਾ ੨੮੧)

ਮੈਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਗਾਉਣੀ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਓਸ ਇੱਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਇੱਕ ਦਾ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਇੱਕ ਦਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਕਰਨਾ ਸੀ –

ਏਕੋ ਜਪਿ ਏਕੋ ਸਾਲਾਹਿ॥ ਏਕੁ ਸਿਮਰਿ ਏਕੋ ਮਨ ਆਹਿ ॥
ਏਕਸ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਉ ਅਨੰਤ॥ ਮਨਿ ਤਨਿ ਜਾਪਿ ਏਕ ਭਗਵੰਤ॥
ਏਕੋ ਏਕੁ ਏਕੁ ਹਰਿ ਆਪਿ॥ ਪੂਰਨ ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਪ੍ਰਭੁ ਬਿਆਪਿ॥
ਅਨਿਕ ਬਿਸਥਾਰ ਏਕ ਤੇ ਭਏ॥ ਏਕੁ ਅਰਾਧਿ ਪਰਾਛਤ ਗਏ।
ਮਨ ਤਨ ਅੰਤਰਿ ਏਕੁ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਤਾ॥ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ਇਕੁ ਜਾਤਾ॥ (ਪੰਨਾ ੨੮੯)

ਏਥੇ ਮੁਕਾਈ ਗੱਲ, ਚੱਲੀਏ –

ਜਨ ਨਾਨਕ ਮੈ ਨਾਹਿ ਕੋਊ ਗੁਨੁ ਰਾਖਿ ਲੇਹੁ ਸਰਨਾਈ॥

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਡੂੰਘਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜਾ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈਗਾ। ਬਈ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗੁਣ ਨਹੀਂ। ਗੁਣ ਥੋਡੇ 'ਚ ਕੋਈ ਹੁੰਦਾ ਈ ਨਹੀਂ। ਚੇਤਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਨਿਰਗੁਣ ਹੈਗਾ। ਗੁਣ–

ਔਗੁਣ ਤਾਂ ਥੋਡੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਚੀਜ ਨਾ ਰੱਖੋ –

ਮਨ ਅਪੁਨੇ ਤੇ ਬੁਰਾ ਮਿਟਾਨਾ ॥ ਪੇਖੈ ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਾਜਨਾ ॥

(ਪੰਨਾ ੨੬੬)

ਪਰ ਕਾ ਬੁਰਾ ਨ ਰਾਖਹੁ ਚੀਤ ॥ ਤੁਮ ਕਉ ਦੁਖੁ ਨਹੀ ਭਾਈ ਮੀਤ ॥

(ਪੰਨਾ ੩੮੬)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਇਹ ਨਾ ਕਹੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੁਣ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ, ਮੇਰਾ ਮਜ੍ਹਬ, ਫਲਾਣਾ, ਧਿਮਕਾ। ਜਦ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰਸਤੇ ਤੇ ਪਵੋ ਤਾਂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਾ ਫੜੋ –

ਵਡਾ ਸਾਹਿਬੁ ਊਚਾ ਥਾਉ ॥ ਊਚੇ ਉਪਰਿ ਊਚਾ ਨਾਉ ॥
ਏਵਡੁ ਊਚਾ ਹੋਵੈ ਕੋਇ ॥ ਤਿਸੁ ਊਚੇ ਕਉ ਜਾਣੈ ਸੋਇ ॥
ਜੇਵਡੁ ਆਪਿ ਜਾਣੈ ਆਪਿ ਆਪਿ ॥ ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਕਰਮੀ ਦਾਤਿ ॥

(ਪੰਨਾ ੫)

ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਬੜਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਾਮ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾਮੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਗੰਗਾ ਮਿਲੇਗੀ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸਮੁੰਦਰ ਗੰਗਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਈ, ਉਹ ਨਾਮ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਨਾਮੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਹੋਰ ਇਸਤੋਂ ਵੱਧ ਕੋਈ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਬਾਤ ਦਾ ਬੋਧ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੁਆਰਾ ਹੋਵੇਗਾ –

ਜੋ ਸਰਣਿ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਕੰਠਿ ਲਾਵੈ ਇਹੁ ਬਿਰਦੁ ਸੁਆਮੀ ਸੰਦਾ ॥

(ਪੰਨਾ ੫੪੪)

ਸਰਣ ਆਇਆਂ ਦੀ ਰਖਦਾ ਹੈ ਬੱਸ –

ਸਰਵ ਧਰਮਾਨ ਪਰਿਤਯਜਯ ਮਾਮੇਕੰ ਰਣੰ ਵ੍ਰਜ। (ਗੀਤਾ)

ਸਾਰੀ ਗੀਤਾ ਦਾ ਨਿਬੇੜਾ, ਇੱਥੇ ਕਰ'ਤਾ (ਕਰ ਦਿੱਤਾ) ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ

ਨੇ। ਸ਼ਰਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸ਼ਰਣ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਕੱਟ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਣ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਜਦ ਸੱਜਣ ਠੱਗ ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਉਸਨੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਜਲ ਨਾਲ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ ਚਰਣ ਧੋ ਦਿੱਤੇ। ਸ਼ਰਣ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੱਚਾ ਸੱਜਣ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਾਈ ! ਸ਼ਰਣ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਜਨ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਾ ਕਉ ਅਪੁਨੀ ਕਰੈ ਬਖਸੀਸ ॥
ਤਾ ਕਾ ਲੇਖਾ ਨ ਗਨੈ ਜਗਦੀਸ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੭੭)

ਬੋਲੋ ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

❑

੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ।।

੧੬

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥
ਮਾਈ ਮਨੁ ਮੇਰੋ ਬਸਿ ਨਾਹਿ ॥
ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਬਿਖਿਅਨ ਕਉ ਧਾਵਤ ਕਿਹਿ ਬਿਧਿ ਰੋਕਉ ਤਾਹਿ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਕੇ ਮਤ ਸੁਨਿ ਨਿਮਖ ਨ ਹੀਏ ਬਸਾਵੈ ॥
ਪਰ ਧਨ ਪਰ ਦਾਰਾ ਸਿਉ ਰਚਿਓ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਸਿਰਾਵੈ ॥ ੧ ॥
ਮਦਿ ਮਾਇਆ ਕੈ ਭਇਓ ਬਾਵਰੋ ਸੂਝਤ ਨਹ ਕਛੁ ਗਿਆਨਾ ॥
ਘਟ ਹੀ ਭੀਤਰਿ ਬਸਤ ਨਿਰੰਜਨੁ ਤਾ ਕੋ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਨਾ ॥ ੨ ॥
ਜਬ ਹੀ ਸਰਨਿ ਸਾਧ ਕੀ ਆਇਓ ਦੁਰਮਤਿ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੀ ॥
ਤਬ ਨਾਨਕ ਚੇਤਿਓ ਚਿੰਤਾਮਨਿ ਕਾਟੀ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸੀ ॥ ੩ ॥ ੧ ॥

(ਪੰਨਾ ੬੩੨-੬੩੩)

ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਕਿਰਪਾ, ਦਇਆ, ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਬੋਲੋ ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ!!

ਮਾਈ ਮਨੁ ਮੇਰੋ ਬਸਿ ਨਾਹਿ ॥

ਹੇ ਮਾਈ! ਮਨ ਮੇਰਾ, ਮੇਰੇ ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ –

ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਬਿਖਿਅਨ ਕਉ ਧਾਵਤ

ਦਿਨੇ ਰਾਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਭੱਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹੈ। ਰਾਤ ਦਿਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਤ ਕੋਈ ਦੱਸਣੇ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵੱਲ ਭੱਜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ

ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜਾਂ ਨੂੰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਹਿ ਬਿਧਿ ਰੋਕਉ ਤਾਹਿ ॥ ੧ ॥

ਦੱਸੋ ! ਕਿਹੜੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਇਸ ਮਨ ਨੂੰ ਰੋਕਾਂ? ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ –ਕਿਹੜੀ ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਰੋਕਾਂ ਮਨ ਨੂੰ? ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਵਿਚਾਰ ਲਉ।

ਬੇਦ ਪੁਰਾਨ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਕੇ ਮਤ ਸੁਨਿ ਨਿਮਖ ਨ ਹੀਏ ਬਸਾਵੈ ॥

ਬੇਦਾਂ, ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਤੇ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੇ ਮਤ ਸੁਣ ਲਏ ਪਰ ਇੱਕ ਛਿਨ ਮਾਤਰ ਵੀ ਹਿਰਦੇ 'ਚ ਨਹੀਂ ਵਸਾਏ। ਇਉਂ ਨ ਸਮਝਿਓ ਬਈ ਕੁੱਛ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਐਨੇ ਅਣਜਾਣ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਸਭ ਕੁੱਛ ਸੁਣ ਬੈਠੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਕਦੇ ਛਿਨ ਮਾਤਰ ਵੀ ਇਕਾਗਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਜੇ ਮਨ ਛਿਨ ਮਾਤਰ ਵੀ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ, ਬਚ ਜਾਂਦੇ –

ਏਕ ਚਿੱਤ ਜਿਹ ਇਕ ਛਿਨ ਧਿਆਇਓ ॥
ਕਾਲ ਫਾਸ ਕੇ ਬੀਚ ਨ ਆਇਓ ॥ (ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ)

ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਦੇਖੋ ! ਇਕਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਦੇ? ਸੁਬਾਹ ਨਹਾਕੇ ਬੈਠੋ ਤੇ ਕਰਕੇ ਦੇਖ ਲਓ। ਜੇ ਤਾਂ ਮਨ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਫਤਹਿ ਹੈ। ਜੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਜਾਈ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਕਾਹਦੀ ਫਤਹਿ ਹੈ? ਭਾਈ ! ਇਸ ਕਰਕੇ, ਮਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰੁਕਦਾ ਨਹੀਂ –

ਪਰ ਧਨ ਪਰ ਦਾਰਾ ਸਿਉ ਰਚਿਓ

ਕਹਿੰਦੇ, ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਲਖੀ ਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ? ਜੜ੍ਹ ਮਾਇਆ ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਮਾਇਆ ਦੋ ਹਨ। ਚੇਤਨ ਮਾਇਆ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਸਾਰੀ ਜੜ੍ਹ ਮਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਜੜ੍ਹ ਜਾਂ ਚੇਤਨ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੱਸੋ ! ਹੁਣ ਇਹਦਾ ਕੀ ਇਲਾਜ ਕਰਿਆ ਜਾਵੇ? ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਅਤੇ ਪਰਾਈਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਤੇ ਲੁਭਾਇਮਾਨ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ–

ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਸਿਰਾਵੈ ॥

ਫਿਰ ਇਸ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਆਕੇ, ਕੀ ਪਾਇਆ? ਇਹ ਮਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲੇ ਜਨਮ ਦਾ ਹੀ ਨਿਬੇੜਾ ਹੈ। ਇਸ ਜਨਮ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ? ਬੀਮਾਰੀ ਤਾਂ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਪਹਿਲੇ ਸੀ, ਉਹੀ ਜਿਹੀ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਫਿਰ ਉਹੀ ਚੁਰਾਸੀ ਦਾ ਗੇੜ ਬੱਝ ਗਿਆ –

ਮਦਿ ਮਾਇਆ ਕੈ ਭਇਓ ਬਾਵਰੋ

ਇੱਕ ਬੀਮਾਰੀ ਹੋਰ ਲੱਗ ਗਈ ਮਨ ਨੂੰ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਦ ਵਿੱਚ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਾਇਆ ਮਿਲ ਜਾਏ ਤਾਂ –

ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਅਤਿ ਅੰਨਾ ਬੋਲਾ॥
ਸਬਦੁ ਨ ਸੁਣਈ ਬਹੁ ਰੋਲ ਘਚੋਲਾ॥ (ਪੰਨਾ ੩੧੩)

ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਨੂੰ ਜੇ ਕੋਈ ਅਕਲ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸੋਂਗੇ, ਜਾਂ ਨਾਮ ਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਹੇਗਾ, ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਮੰਗਤੇ ਬਥੇਰੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਦ ਵਿੱਚ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਦੀਵਾਨਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸੂਝਤ ਨਹ ਕਛੁ ਗਿਆਨਾ॥

ਗਿਆਨ ਦੀ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਸੂਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਦਾਨਾ-ਬੀਨਾ ਅੰਦਰ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਸਾਖਸ਼ੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਸਾਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੈ, ਉਹ ਕਦੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿਸੇ ਨੇ? ਜਿਹੜਾ ਸਭ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਖਸ਼ੀ ਹੈ, ਉਹੀ ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹੋਂ? ਇਸ ਕਰਕੇ, ਇਸਨੂੰ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ –

ਘਟ ਹੀ ਭੀਤਰਿ ਬਸਤ ਨਿਰੰਜਨੁ ਤਾ ਕੋ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਨਾ॥

ਕਹਿੰਦੇ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਨਿਰਾਕਾਰ ਹੈ, ਇਹ ਥੋਡੇ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਭਾਲਣ ਨਾ ਜਾਇਓ –

ਕਾਹੇ ਰੇ ਬਨ ਖੋਜਨ ਜਾਈ॥
ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਸਦਾ ਅਲੇਪਾ ਤੋਹੀ ਸੰਗਿ ਸਮਾਈ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ॥
ਪੁਹਪ ਮਧਿ ਜਿਉ ਬਾਸੁ ਬਸਤੁ ਹੈ ਮੁਕਰ ਮਾਹਿ ਜੈਸੇ ਛਾਈ॥

ਤੈਸੇ ਹੀ ਹਰਿ ਬਸੇ ਨਿਰੰਤਰਿ ਘਟ ਹੀ ਖੋਜਹੁ ਭਾਈ॥
ਬਾਹਰਿ ਭੀਤਰਿ ਏਕੋ ਜਾਨਹੁ ਇਹੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਬਤਾਈ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਆਪਾ ਚੀਨੈ ਮਿਟੈ ਨ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਕਾਈ॥

(ਪੰਨਾ ੬੮੪)

ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਹਿੰਦੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ ਨਿਰੰਜਨ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਖੋਜਿਆ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਮੁੱਖ, ਉੱਧਰ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਬੁੱਧੀ ਪਿੱਛੇ ਰੱਖੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਵੱਲ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ ਬੁੱਧੀਆਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵੱਲ ਹੈ, ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਉਲਟੀ ਬਾਤ ਹੈ? ਮਨ ਦੀ ਵੀ ਪਿੱਠ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਮਨ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਸ ਵੱਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸੇ ਦਿਨ ਨਿਬੇੜਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ –

ਤਾ ਕੋ ਮਰਮੁ ਨ ਜਾਨਾ॥

ਉਸਦਾ ਮਰਮ ਨਾ ਜਾਣਿਆਂ। ਉਹ ਅਸਲੀ ਤੱਤ ਤਾਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤੱਤ ਨਾ ਜਾਣਿਆਂ ਬਈ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਾਰਾਇਣ ਹੈ। ਇਹ ਕਦੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਪਰੀਪੂਰਣ ਹੈ–

ਘਟ ਘਟ ਮੈ ਹਰਿ ਜੂ ਬਸੈ (ਪੰਨਾ ੧੪੨)

ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਆਤਮਾ ਹੈ ਅਮਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ! ਇਹ ਤੱਤ ਨਾ ਜਾਣਿਆ ਬਈ ਇਹ ਮੇਰਾ ਆਪਾ, ਅਸੰਗ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਜੇ ਛਿਨ ਮਾਤਰ ਵੀ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕੰਮ ਚੱਲ ਜਾਏ –

ਜਬ ਹੀ ਸਰਨਿ ਸਾਧ ਕੀ ਆਇਓ ਦੁਰਮਤਿ ਸਗਲ ਬਿਨਾਸੀ॥

ਜਦ ਸਾਧ ਦਾ ਸੰਗ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਸਾਰੀ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਗਈ। ਭਲਾ! ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜੂ? ਖਿਆਲਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਜੂ? ਕਬੀਰ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਫ ਦੱਸਿਆ ਹੈ –

ਪੰਡਿਤ ਮੁਲਾਂ ਜੋ ਲਿਖਿ ਦੀਆ॥ ਛਾਡਿ ਚਲੇ ਹਮ ਕਛੂ ਨਾ ਲੀਆ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੫੯)

ਹਮਰਾ ਝਗਰਾ ਰਹਾ ਨ ਕੋਊ ॥ ਪੰਡਿਤ ਮੁਲਾਂ ਛਾਡੇ ਦੋਊ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੫੮-੫੯)

ਕਹਿੰਦਾ, ਇਹਨਾਂ ਚੀਜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਮ ਕਾਂਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ 'ਚੋਂ, ਮੈਂ ਕੋਈ ਚੀਜ ਨਹੀਂ ਲੈਕੇ ਜਾਂਦਾ। ਇਹਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖਿਓ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ, ਉਏ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਮਰਮ ਨਾ ਜਾਣਿਆ, ਅਸਲੀ ਤੱਤ ਨ ਜਾਣਿਆ। ਉਹ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਹੈ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਸਰੂਪ ਤੇਰਾ ਆਪਾ ਹੈ।

ਤਬ ਨਾਨਕ ਚੇਤਿਓ ਚਿੰਤਾਮਨਿ

ਫਿਰ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਹਾਰ ਕੇ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ। ਜੈਸੇ ਬਾਲਮੀਕ ਦਾ ਮਨ ਲੱਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸ਼ਰੀਰ ਉਤੇ ਬਰਮੀ (ਦੀਮਕ ਦਾ ਘਰ) ਜੰਮ ਨਹੀਂ ਗਈ, ਜਦ ਤੱਕ ਉਸਨੇ ਰਾਮ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਉਹ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗਿਆ ਰਿਹਾ। ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਜੋੜਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਨਾਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਮਰਮ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਜੋੜ ਲਉ, ਨਾਮੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਥੋਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਜੇ ਮਨ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗੈਰ ਹਾਜਰੀ ਦੀ ਨਮਾਜ ਵੀ ਮਨਜੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਤਾਂ ਭਜਨ ਕੈਸੇ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਭਾਈ? ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੈਰ ਹਾਜਰੀ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਹਨ -

ਕਾਟੀ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸੀ॥

ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਜਮਾਂ ਦੀ ਫਾਸੀ ਕੱਟ ਗਈ। ਜਦ ਸੰਤ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਮਰਮ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ। ਜਨਮ ਮਰਨ ਚੇਤਨ ਦਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਹੈ। ਬਸ ਦੋ ਹੀ ਚੀਜਾਂ ਹਨ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤੇ ਇੱਕ ਚੇਤਨ। ਇਹ

ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਜੋ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਚੇਤਨ ਤਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਮਿਥਿਆ ਹੈ।

ਦ੍ਰਿਸਟਿਮਾਨ ਹੈ ਸਗਲ ਮਿਥੇਨਾ॥ (ਪੰਨਾ ੧੦੮੩)

ਇਹ ਸਭ ਝੂਠ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਈ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਜਨਮ, ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ? ਅੱਗੇ ਥੋਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਜਨਮ ਮਿਲੇ ਹਨ? ਇਸ ਕਰਕੇ–

ਕਈ ਜਨਮ ਭਏ ਕੀਟ ਪਤੰਗਾ॥
ਕਈ ਜਨਮ ਗਜ ਮੀਨ ਕੁਰੰਗਾ॥ (ਪੰਨਾ ੧੭੬)

ਕੋਈ ਇਹ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਸਾਡਾ ਮਨ ਚੇਤਨ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਏਗਾ, ਪਰਾ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਤਾਂ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕੱਟਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਬੋਲੋ –

ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

❑

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

੧੭

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ ॥
ਮਨ ਰੇ ਕਉਨੁ ਕੁਮਤਿ ਤੈ ਲੀਨੀ ॥
ਪਰ ਦਾਰਾ ਨਿੰਦਿਆ ਰਸ ਰਚਿਓ ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਨਹਿ ਕੀਨੀ ॥ ਰਹਾਉ ॥
ਮੁਕਤਿ ਪੰਥੁ ਜਾਨਿਓ ਤੈ ਨਾਹਨਿ ਧਨ ਜੋਰਨ ਕਉ ਧਾਇਆ ॥
ਅੰਤਿ ਸੰਗ ਕਾਹੂ ਨਹੀ ਦੀਨਾ ਬਿਰਥਾ ਆਪੁ ਬੰਧਾਇਆ ॥ ੧ ॥
ਨਾ ਹਰਿ ਭਜਿਓ ਨ ਗੁਰ ਜਨੁ ਸੇਵਿਓ ਨਹਿ ਉਪਜਿਓ ਕਛੁ ਗਿਆਨਾ ॥
ਘਟ ਹੀ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਤੇਰੈ ਤੈ ਖੋਜਤ ਉਦਿਆਨਾ ॥ ੨ ॥
ਬਹੁਤੁ ਜਨਮ ਭਰਮਤ ਤੈ ਹਾਰਿਓ ਅਸਥਿਰ ਮਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ ॥
ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਪਾਇ ਪਦ ਹਰਿ ਭਜੁ ਨਾਨਕ ਬਾਤ ਬਤਾਈ ॥ ੩ ॥

(ਪੰਨਾ ੬੩੧-੩੨)

ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਕਿਰਪਾ, ਦਇਆ, ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਬੋਲੋ ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ! ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ!! ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ!!!

ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭ ਤਾਕਾ ॥ ਕੀਨੋ ਬਡੋ ਕਲੂ ਮਹਿ ਸਾਕਾ ॥
ਸਾਧਨ ਹੇਤਿ ਇਤੀ ਜਿਨਿ ਕਰੀ ॥ ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰ ਸੀ ਨਾ ਉਚਰੀ॥ (ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ)

ਇਹ ਪੰਗਤੀਆਂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਬਤ ਉਚਾਰੀਆਂ ਹਨ। ਕਹਿੰਦੇ, ਉਹ ਕੌਣ ਸੀਗਾ ਜਿਸਨੇ ਤਿਲਕ ਜੰਞੂ ਦੀ ਰਖਸ਼ਾ ਕੀਤੀ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਦਿੱਤਾ? ਉੱਥੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਸੰਤ ਆਇਆ, ਉਹ ਗਾਲਾਂ ਬੜੀਆਂ ਕੱਢਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, ਦਿੱਲੀ ਲਹੂ ਡੋਲ੍ਹਿਆ ਓਏ ! ਅਸੀਂ ਜਾਕੇ,

ਅਖੇ ! ਹੁਣ ਲਹੂ ਪੀਣ ਆਲੇ ਜੰਮ ਪਏ ਨੇ। ਦੱਸੋ ਕੀ ਕਰੋਂਗੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੁਸੀਂ? ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਨੌਂਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਮਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਨਜਦੀਕ ਮਨ ਹੈ। ਮਨ ਦੋ ਚੀਜਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਚੇਤਨ ਤੇ ਇੱਕ ਹੈ ਜੜ੍ਹ ਬਿਰਤੀ। ਬਿਰਤੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਵਾਲਾ ਚੇਤਨ ਹੈ। ਜਦ ਇਹ ਮਨ, ਬਿਰਤੀ ਥੋਨੂੰ ਦਿਸ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਬਣ ਜੂ–

ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੪੪੧)

ਮਨ ਜੋਤ ਸਰੂਪ ਹੈ ਤੇ ਬਿਰਤੀ ਦੀ ਸੱਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਅਗਿਆਨ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਪੂਰੀ ਸੱਤਾ ਭਾਸਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਨ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਅਜੇ। ਇਹ ਚਿੱਤ ਤੇ ਜੜ੍ਹ ਦੀ ਗਰੰਥੀ (ਗੰਢ) ਪੈ ਗਈ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਮਨ ਦੀ ਗਰੰਥੀ ਜਦ ਖੁਲ੍ਹੇਗੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਅੱਖ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਏਗੀ। ਜੜ੍ਹ ਪਰੇ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਔਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਚੇਤਨ ਹੋਂ ਹੀ –

ਹੈ ਕਊ ਐਸਾ ਮੀਤੁ ਜਿ ਤੋਰੈ ਬਿਖਮ ਗਾਂਠਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੬੩)

ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ਸੱਚਾ ਮਿੱਤਰ! ਜੋ ਚਿੱਤ–ਜੜ੍ਹ ਦੀ ਗਰੰਥੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਵੇ?

ਨਾਨਕ ਇਕੁ ਸ੍ਰੀਧਰ ਨਾਥੁ ਜਿ ਟੂਟੇ ਲੇਇ ਸਾਂਠਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੬੨)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ– ਇੱਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਦਿਸ ਪਵੇ ਬਈ –

ਦ੍ਰਿਸਟਿਮਾਨ ਹੈ ਸਗਲ ਮਿਥੇਨਾ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੦੮੩)

ਜੋ ਵੀ ਦੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਝੂਠ ਹੈ, ਮਿਥਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ ਤਾਂ ਮਿਥਿਆ ਨਹੀਂ –

ਮੁਈ ਸੁਰਤਿ ਬਾਦੁ ਅਹੰਕਾਰੁ ॥
ਓਹੁ ਨ ਮੂਆ ਜੋ ਦੇਖਣਹਾਰੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੫੨)

ਉਹ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ, ਜੰਮਣ–ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹ ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਹੈ। ਬਿਰਤੀ ਤੇਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੈ ਤੇ ਤੂੰ ਇਸਦਾ ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ ਹੈਂ।

ਜਦ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਦੀ ਸੁਰਤ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣੇਗਾ। ਮਨ ਦੀ ਗੱਠ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ। ਜੜ੍ਹ, ਜੜ੍ਹ ਹੀ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਚੇਤਨ, ਚੇਤਨ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਦ੍ਰਿਸ਼, ਸਦਾ ਗੇਅ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਗਿਆਤਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ 'ਸਤਿ' ਅਤੇ ਦਿਸਣ ਵਾਲਾ 'ਝੂਠ'। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ! ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਨ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ –

ਮਨ ਰੇ ਕਉਨੁ ਕੁਮਤਿ ਤੈ ਲੀਨੀ॥

ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਕਿਹੜੀ ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਫੜ ਲਈ ਹੈ? ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਖੋਟੀ ਬੁੱਧੀ ਹੈ ?

ਪਰ ਦਾਰਾ ਨਿੰਦਿਆ ਰਸ ਰਚਿਓ ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਨਹਿ ਕੀਨੀ॥

ਤੂੰ ਐਥੇ ਤੱਕ ਹੀ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈਂ, ਪਰਾਈਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ, ਪਰਾਏ ਧਨ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣਾ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਬੁਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ। ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਅੱਗੇ ਕੌਣ ਸੀ? ਅੱਗੇ ਸੀ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ।

ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਉਧਰਹਿ ਸੇ ਨਾਨਕ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਸੰਤੁ ਆਪਿ ਕਰਿਓ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੮੮)

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸੰਤ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਾਹਦੇ ਨਾਲ? ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਮਸਾਲਾ ਹੈ? ਉਹ ਮਸਾਲਾ ਹੈ 'ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ'। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਥੋਡੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ, ਓਨਾ ਚਿਰ ਤੁਸੀਂ ਸੰਤ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ। ਸੰਤ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੁਸੀਂ ਸੰਤ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ।

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸੇ ਜਨ ਭਏ॥

ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ ਕਰੇਇ॥ (ਪੰਨਾ ੨੭੨)

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਉਹ ਬਣੇਗਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਕਰੇਗਾ। ਜਦ ਤੱਕ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਐਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਬਿਰਤੀ ਉਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜਦੀ, ਥੋਡਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਬਣੇਗਾ। ਆਹ ਹੈ ਧਰਮ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ, ਕਿ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ, ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੋੜ

ਦਿਉ। ਫੇਰ ਕੀ ਹੋਇਆ –

ਨਾਮ ਸੰਗਿ ਜਿਸ ਕਾ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ॥
ਨਾਨਕ ਤਿਨਹਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਜਾਨਿਆ॥ (ਪੰਨਾ ੨੮੧)

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨ, ਨਾਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੁੜਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਾ ਸੋਚਿਓ ਬਈ ਸਾਡੀ ਮੋਖਸ਼ ਹੋਜੂਗੀ, ਐਵੇਂ ਕਮਲ਼ ਨਾ ਕੁੱਟੋ।

ਨਾਮੁ ਸੰਗੀ ਸੋ ਮਨਿ ਨ ਬਸਾਇਓ॥
ਛੋਡਿ ਜਾਹਿ ਵਾਹੂ ਚਿਤੁ ਲਾਇਓ॥
ਸੋ ਸੰਚਿਓ ਜਿਤੁ ਭੂਖ ਤਿਸਾਇਓ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮੁ ਤੋਸਾ ਨਹੀ ਪਾਇਓ॥ (ਪੰਨਾ ੭੧੫)

ਮਨ ਨੂੰ ਨਾਮ ਨੇ ਹੀ ਨਾਮੀ ਨਾਲ ਜੋੜਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾਮੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਗੱਲ ਤਾਂ ਐਨੀ ਹੈ ਕੁੱਲ, ਇਸਤੋਂ ਵੱਧ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਦੱਸ ਦਿਉ? ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ, ਥੋੜਾ ਮਨ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ? ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵਾਧੂ ਗੱਲ ਹੈ, ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਲੱਗੇ ਕਿਥੇ

ਸੋ ਸੰਚਿਓ ਜਿਤੁ ਭੂਖ ਤਿਸਾਇਓ॥ (ਪੰਨਾ ੭੧੫)

ਜਿਹੜੀ ਮਾਇਆ ਭੁੱਖ ਅਤੇ ਤੇਹ ਨੂੰ ਵਧਾਵੇ, ਉਹ ਮਾਇਆ ਤੁਸੀਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੁਆਰੇ ਸੰਚੀ (ਇੱਕਠੀ ਕੀਤੀ) ਤੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਮਗਰ ਭੱਜੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋਂ –

ਸਹਸ ਖਟੇ ਲਖ ਕਉ ਉਠਿ ਧਾਵੈ॥
ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਆਵੈ ਮਾਇਆ ਪਾਛੈ ਪਾਵੈ॥ (ਪੰਨਾ ੨੭੮-੭੯)

ਬੈਂਕ ਵਿੱਚ ਐਨੇ ਪੈਸੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ, ਐਨੀ ਸਾਲੀਂ ਐਨੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਇਹਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਸਹੁਰਿਆ! ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਜੇ ਤੂੰ ਮਰ ਜਾਵੇਂ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਕੀ ਕਰੇਂਗਾ? ਸਾਰੇ ਬੇਵਕੂਫ ਕੱਠੇ ਹੋਏ-ਹੋਏ ਨੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਫ ਦੱਸਿਆ ਹੈ –

ਦਾਵਾ ਅਗਨਿ ਬਹੁਤੁ ਤ੍ਰਿਣ ਜਾਲੇ ਕੋਈ ਹਰਿਆ ਬੂਟੁ ਰਹਿਓ ਰੀ॥ (ਪੰਨਾ ੩੮੪)

ਇਸ ਮਾਇਆ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਝੁਲਸ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ। ਤੁਸੀਂ ਗੀਟੀਆਂ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਗਿਣਦੇ ਹਰ ਵਕਤ? ਦੱਸੋ ਤਾਂ? ਤੇ ਕਦੇ ਕਬੀਰ ਨੇ ਵੀ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਗੀਟੀਆਂ ਗਿਣੀਆਂ? ਉਸਨੇ ਸਾਫ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ-

ਸਰਪਨੀ ਤੇ ਊਪਰਿ ਨਹੀ ਬਲੀਆ॥
ਜਿਨਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹਾਦੇਉ ਛਲੀਆ॥ (ਪੰਨਾ ੪੮੦)

ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਸਰਪਣੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਬਲਵਾਨ ਨਹੀਂ। ਇਸਨੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਮਹਾਂਦੇਉ ਨੂੰ ਵੀ ਛਲਿਆ। ਪੁਰਾਣ ਪੜ੍ਹਕੇ ਦੇਖ ਲਓ ਕਿ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦਾ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਕਿੱਧਰ ਭੱਜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਸੀ? ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਕੀਹਦੇ ਵਿਚਾਰੇ ਹੋਂ? ਫੇਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰੋਂਗੇ, ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ-

ਸ੍ਰਪਨੀ ਸ੍ਰਪਨੀ ਕਿਆ ਕਹਹੁ ਭਾਈ॥
ਜਿਨਿ ਸਾਚੁ ਪਛਾਨਿਆ ਤਿਨਿ ਸ੍ਰਪਨੀ ਖਾਈ॥ (ਪੰਨਾ ੪੮੦)

ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹਦਾ ਅਭਾਵ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਮਾਇਆ ਦਾ, ਤੇ ਇਹਨੂੰ ਸਮਝ ਗਏ ਹਾਂ। ਸੱਚ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਉਹ ਸੱਚ ਕੀ ਹੈ ?

ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ॥ ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ॥ (ਪੰਨਾ ੧)

ਉਹ ਤਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਸ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੱਚ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚ ਕੀ ਹੈ? ਇਹਦਾ ਲਖਸ਼ਣ ਇਹੀ ਸੀਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਤਿੰਨਾਂ ਕਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਸ ਰਹੇ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੇਖੋ, ਥੋਡਾ ਆਤਮਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ। ਹੁਣ ਆਹ ਸੰਕਲਪ ਹੋਊ, ਫਿਰ ਦੂਜਾ ਹੋਊ, ਫਿਰ

ਤੀਜਾ ਆ ਜੂ। ਤੁਸੀਂ ਦੱਸ ਵੀ ਦਿਉਂਗੇ ਕਿ ਅੱਜ ਮੇਰਾ ਕੀ ਸੰਕਲਪ ਹੈ, ਕਲ੍ਹ ਕੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਦੇਖਣੇ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ। ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਾ ਤਾਂ ਅਬਦਲ ਹੈ ਪਰ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਤਾਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਦੇਖਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਥੋਡੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ, ਥੋਡੀ ਕਾਮਨਾਂ ਨੂੰ ਭੀ ਦੇਖਣੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਭੀ ਦੇਖਦਾ ਹੈ –

ਵਾਸਨਾ ਬਧਾ ਆਵੈ ਜਾਇ॥ (ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ)

ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਹੱਥਕੜੀ ਹੈ, ਜੇ ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਫੱਸ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੰਮੇਗਾ ਤੇ ਮਰੇਗਾ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਐਨੇ ਰੁਪਏ ਅੱਠੀਂ ਸਾਲੀਂ ਦੂਣੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਮਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੀ ਕਰੇਂਗਾ? ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, ਐਂ ਤਾਂ ਕੁੱਛ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਵਿੱਚ ਲੱਗਿਆ ਹੋਵੇਂਗਾ। ਆਹ ਜਿਹੜੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਨੇ ਲੋਭੀ ਜਿਹੇ, ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪ ਤਾਂ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਨੇ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਵਿਗਾੜ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ! ਭਲਾ ਕੰਮ ਕਰਿਆ ਕਰੋ –

ਪਰ ਦਾਰਾ ਨਿੰਦਿਆ ਰਸ ਰਚਿਓ ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਨਹਿ ਕੀਨੀ॥

ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਚਿਆ, ਪਰਾਈਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪਰਾਏ ਧਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾ ਮਨ ਰਚ ਗਿਆ। ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਹਿੰਦੇ ਬਈ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੇਮਾ-ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਭਾਲ (ਲੱਭ) –

ਮੁਕਤਿ ਪੰਥੁ ਜਾਨਿਓ ਤੈ ਨਾਹਨਿ

ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਤਾਂ ਤੈਂ ਜਾਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਭਾਈ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਵਿੱਚ ਭੱਜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ। ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਗੀਟੀਆਂ ਗਿਣਦਾ ਹੈਂ। ਤੇਰਾ ਮਨ ਕਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਫੋਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਮਾਇਆ 'ਚ ਹੀ ਮਸਤ ਹੋ ਗਿਆ –

ਧਨ ਜੋਰਨ ਕਉ ਧਾਇਆ॥

ਰਾਤ ਦਿਨ ਧਨ ਕੱਠਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਭੱਜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਨੇ ਕੋਠੀ ਪਾ ਲਈ ਤੇ ਆਪਾਂ ਵੀ ਪਾ ਲਈਏ ਭਾਵੇਂ ਠੱਗੀ ਮਾਰੋ। ਇੱਕ ਸਾਧ ਦਾ, ਇੱਕ ਚੇਲਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਦੇ ਹਾਂ। ਚੇਲੇ ਨੇ ਕੋਠੀ ਪਾ ਲਈ ਅਤੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਲੈ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਉਹ ਸਾਧ ਮੈਨੂੰ ਆਕੇ ਆਖੇ ਕਿ ਕਲ੍ਹ ਤੱਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ, ਦੋ ਆਨੇ ਦੇ ਦੋ ਕੇਲੇ, ਦੋ ਆਨੇ ਦੇ ਦੋ ਕੇਲੇ, ਤੇ ਅੱਜ ਕੋਠੀ ਪਾ ਲਈ। ਫੇਰ ਓਸ ਸਾਧ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੇਰੇ ਘਰ ਦੁੱਧ, ਘਿਓ ਹੈ? ਕਹਿੰਦਾ, ਜੀ ਨਹੀਂ। ਸਾਧ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਇੱਟ ਪੱਟ ਕੇ ਖਾ ਲਿਆ ਕਰ ਰੋਜ। ਉਹ ਸਾਧ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸੀ। ਭਾਈ! ਇਸ ਕਰਕੇ, ਤੁਸੀਂ ਐਂ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਪਬਲਿਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਸੀ? ਪਰ ਕੈਸੇ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਜਨ ਜਨਾਰਦਨ ਹੈ। ਆਹ, ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸੰਤ ਆਉਣਗੇ ਨਾ, ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਲਫ਼ਜ ਬੋਲਣਗੇ, ਕਿ ਜਨ ਜਨਾਰਦਨ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ, ਆਹ ਜਿਹੜੇ ਜਨ ਨੇ, ਇਹ ਰੱਬ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸਮਝ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰੋ। ਸੇਵਾ ਦਾ ਫਲ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਦੇ? ਤੁਹਾਡਾ ਤਲਾਅ ਬਣਾ ਗਏ ਨੇ, ਜਿਲ੍ਹੇ ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਗਏ ਹੋਂ ਉੱਥੇ? ਆਹ ਥੋਨੂੰ ਬਣਾਕੇ ਦੇ ਗਏ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ? ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇੱਕ ਥੂਹੀ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਸੀ, ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ, ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬੜੇ ਖਚਰੇ ਆਦਮੀ ਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸਾਹ ਨਾ ਕਰਿਓ ਕਦੇ। ਭਾਈ! ਤੁਸੀਂ ਐ ਦੱਸੋ, ਥੋਡਾ ਸੇਵਾ ਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ? ਤੁਸੀਂ ਢੱਠਿਆਂ ਵਰਗੇ ਆਦਮੀ ਬੈਠੇ ਹੋਂ ਘਰੀਂ, ਥੋਡਾ ਸੇਵਾ ਦਾ ਵੀ ਹੱਕ ਹੈ, ਭਾਈ! ਮਨ, ਤਨ ਅਤੇ ਧਨ ਦੁਆਰਾ ਸੇਵਾ ਕਰੋ, ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਕੰਮ ਬਣ ਜੂ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਰ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਥੋਡਾ ਕੀ ਬਣੂੰਗਾ। ਜੇ ਕਰਨਾਲ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਥੋਡਾ ਕੀ ਬਣੂੰਗਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ, ਕੁੱਛ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਕਰੋ –

ਧਨ ਜੋਰਨ ਕਉ ਧਾਇਆ॥

ਇਹ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਨੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰੋਂਗੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਬੜੇ ਰੁਪੱਈਏ ਕਮਾ ਲਏ ਨੇ। ਇਹ ਸਾਧ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਲਤ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਸਹੁਰਿਓ ਮਨ ਤਨ ਕਰਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰੋ ਜੇ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਬੱਸ ਰਾਤ ਦਿਨ ਧਨ ਜੋੜਨ ਨੂੰ ਭੱਜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਕੋਠੀ ਬਣਾ ਲਏਗਾ, ਹੋਰ ਕਰ ਲਵੇਗਾ। ਆਹ ਪਬਲਿਕ ਦਾ ਤੂੰ ਭਲਾ ਕਰ, ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂਹਾਂ ਚੱਕ। ਇੱਥੇ ਪਰਸੋਂ ਚੌਥੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ, ਉਏ! ਜਿਹੜਾ ਪੰਜ ਚਾਰ ਕਿੱਲੇ ਜਮੀਨ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਬੈਠੇ ਵੀ ਹੋਣਗੇ, ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਹਾਲ ਹੈ? ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਗੁਜਾਰਾ ਹੈ ਵਿਚਾਰੇ ਦਾ? ਉਹਦੇ ਨਿਆਣੇ ਨੰਗੇ ਫਿਰਦੇ ਨੇ, ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਕੱਪੜੇ ਸਿਲਾ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਨੇ? ਸਾਰੇ ਹੀ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਏ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਉੱਤੇ ਚੱਕ ਦਿੰਦੇ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਜੱਟ ਕੋਲ ਜਮੀਨ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਟਾਈ ਤੇ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਜਾਂ ਕੁੱਛ ਹੋਰ ਕਰਦੇ। ਕੁੱਛ ਤਾਂ ਕਰੋ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਹੀ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪਏ ਹੋਂ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਭਾਈ! ਗਲਤ ਚੱਲ ਪਏ ਹੋਂ, ਥੋਡਾ ਤਾਂ ਰਸਤਾ ਹੀ ਖਰਾਬ ਹੈ –

ਅੰਤਿ ਸੰਗ ਕਾਹੂ ਨਹੀ ਦੀਨਾ

ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਸ ਧਨ ਨੇ, ਥੋਡਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਮੈਨੂੰ, ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਮਗੜ੍ਹ (ਕਰਨਾਲ) ਵਾਲਾ ਸਰਦਾਰ ਜਦੋਂ ਮਰਨ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਤਿੰਨੇ ਲੜਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਜੀ ਦਸਖ਼ਤ ਕਰੋ, ਦਸਖ਼ਤ ਕਰੋ, ਐਥੇ ਕਰੋ। ਸਰਦਾਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ ਸਾਲ਼ਿਓ! ਵਿਹਲਾ ਹੋਕੇ ਮਰ ਤਾਂ ਲੈਣ ਦਿਉ। ਉਸਨੇ ਇਵੇਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਿਹਲਾ ਹੋਕੇ ਮਰ ਤਾਂ ਲੈਣ ਦਿਉ। ਸੋ ਆਹ ਹਾਲ ਹੈ ਧਨ ਦਾ, ਇਹ ਮਰਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਮਰੋਂਗੇ, ਆਪਣੇ ਦਿੱਲ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਗੱਲ ਦੇਖ ਲਿਉ, ਥੋਨੂੰ ਐਂ ਹੋਊ ਕਿ ਓਸ ਕੰਧ ਵਿੱਚ ਹੈ ਯਾ ਫਲਾਣੇ ਥਾਂ ਹੈ। ਚਲ! ਐਨੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿੱਕਲ ਜਾਣਗੇ, ਰੱਬ ਵੱਲ ਥੋਡੀ ਰੂਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ –

ਅੰਤਿ ਸੰਗ ਕਾਹੂ ਨਹੀ ਦੀਨਾ ਬਿਰਥਾ ਆਪੁ ਬੰਧਾਇਆ॥

ਧਨ ਨੇ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਬਿਰਥਾ ਹੀ ਤੂੰ ਲੋਭ

ਵਿੱਚ ਬੱਝ ਗਿਆ ਹੈਂ –

ਲੋਭੀ ਕਾ ਵੇਸਾਹੁ ਨ ਕੀਜੈ ਜੇ ਕਾ ਪਾਰਿ ਵਸਾਇ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੧੭)

ਲੋਭੀ ਦਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਵਿਸਾਹ ਹੀ ਨਾ ਕਰੋ, ਜਦ ਤੱਕ ਥੋਡਾ ਕੰਮ ਨਾ ਚੱਲ ਜਾਏ। ਖਬਰੈ, ਥੋਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਮਾਰੇ, ਕਿਹੜੇ ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਸਿੱਟੇ ਜਾ ਕੇ? ਇਸ ਕਰਕੇ –

ਅੰਤਿ ਸੰਗ ਕਾਹੂ ਨਹੀ ਦੀਨਾ ਬਿਰਥਾ ਆਪੁ ਬੰਧਾਇਆ॥

ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਵਿਅਰਥ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਸੰਗਲ ਪਾ ਲਏ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ–

ਵਾਸਨਾ ਬਧਾ ਆਵੈ ਜਾਇ॥ (ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ)

ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਜੰਮੇਂਗਾ ਤੇ ਮਰੇਂਗਾ, ਪਰ ਥੋਨੂੰ ਏਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਰੋਜ ਪੜ੍ਹਦੇ ਵੀ ਹੋਂ –

ਅੰਤ ਬਾਰ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜੀ ਕੋਊ ਕਾਮਿ ਨ ਆਇਓ॥
(ਪੰਨਾ ੬੩੪)

ਬਿਨਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਥੋਡੀ ਰਖਸ਼ਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਿੱਧੀ ਬਾਤ ਹੈ –

ਨਾ ਹਰਿ ਭਜਿਓ ਨ ਗੁਰ ਜਨੁ ਸੇਵਿਓ ਨਹ ਉਪਜਿਓ ਕਛੁ ਗਿਆਨਾ॥

ਨਾ ਤਾਂ ਥੋਨੂੰ ਹਰੀ ਦਾ ਭਜਨ ਮਿਲਿਆ। ਤੁਸੀਂ ਸੱਚ ਦੱਸੋ, ਥੋਡਾ ਮਨ ਜੁੜਿਆ ਹੈ, ਹਰੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਕਦੇ? ਤੇ ਫੇਰ, ਨਾ ਤੁਸੀਂ ਹਰੀ ਭਜਿਆ ਤੇ ਨਾ ਗੁਰੂ ਜਨ ਸੇਵਿਆ, ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਗਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਆਤਮਾ ਦਾ, ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ –

ਰਿਦੈ ਗਿਆਨਨ ਨ ਮੁਕਤੀ
ਗਿਆਨਸਤੂ ਕੇਵਲੁੰ ਨਾ ਅਨਿਐ ਪੰਥਾ ਜਗਤੇਨ । (ਵੇਦ)

ਇਹ ਤਾਂ ਵੇਦ ਦਾ ਢੰਢੋਰਾ ਹੈ, ਭਾਈ! ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ

ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਤੇ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਹੈ –

ਭਾਈ ਰੇ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਗਿਆਨੁ ਨ ਹੋਇ॥
ਪੂਛਹੁ ਬ੍ਰਹਮੇ ਨਾਰਦੈ ਬੇਦ ਬਿਆਸੈ ਕੋਇ॥ (ਪੰਨਾ ੫੯)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ, ਜਾਹ ਉਏ! ਆਪਣੇ ਵੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਲੈ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਥੋਡਾ ਬੜਾ ਹੈ ਤੇ ਬੇਦ ਬਿਆਸ ਨੂੰ ਭੀ ਪੁੱਛ ਲਉ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ, ਕਿਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ? ਗੁਰੂ, ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਜਿਸਨੂੰ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ –

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਉ ਖੋਜਹਿ ਮਹੇਸੁਰ॥
ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸੁਰ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਾ ਕਰਤਾ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਦ ਜੀਵੈ ਨਹੀ ਮਰਤਾ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕਾ ਸਗਲ ਅਕਾਰ॥
ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਨਿਰੰਕਾਰੁ॥ (ਪੰਨਾ ੨੭੩)

ਉਹ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਜੀਅ ਪਿਆ ਤੇ ਉਸ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਥੋਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਤਿੰਨੇ ਜਗ੍ਹਾ ਤੁਸੀਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਗਏ? ਨਾ ਹੀ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ, ਚਲ, ਖੜ੍ਹੀ ਵਾਰੀ ਲੰਘ ਗਈ –

ਘਟਿ ਹੀ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਤੇਰੈ ਤੈ ਖੋਜਤ ਉਦਿਆਨਾ॥

ਉਹ ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਮਨ ਦੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਂ? ਕਿ ਅੱਜ ਮੇਰਾ ਆਹ ਖਿਆਲ ਹੈ, ਕਲ੍ਹ ਆਹ ਸੀਗਾ, ਅੱਜ ਮੇਰਾ ਮਨ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈਗਾ। ਇਹ ਕੌਣ ਦਸਦਾ ਹੈ? **'ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ'** ਦਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਹੈ –

ਨਾਨਕ ਪਾਰਖੁ ਆਪਿ ਜਿਨਿ ਖੋਟਾ ਖਰਾ ਪਛਾਣਿਆ॥
(ਪੰਨਾ ੧੪੪)

ਜਿਹੜਾ ਤੁਹਾਡੇ ਚੰਗੇ ਤੇ ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਟਾਈਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ? ਉਹ **'ਪਾਰਖੁ'** ਆਪ ਹੈ, ਥੋਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਹੀ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਸਦੇ ਹਨ –

ਘਟ ਹੀ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਤੇਰੈ ਤੈ ਖੋਜਤ ਉਦਿਆਨਾ॥

ਉਹ ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਤੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਲੱਭਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ। ਤੇ ਉਹ ਜੰਗਲ ਕੀ ਹੈ? ਵਿਸ਼ੇ–ਸ਼ਬਦ, ਸਪਰਸ਼, ਰੂਪ, ਰਸ ਅਤੇ ਗੰਧ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਆਉਣ ਲੱਗਿਆ ਵਲੈਤ ਤੋਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਮੈਂ ਦੋ ਮਿੰਟ ਵਖਿਆਨ ਕਰੂੰਗਾ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਬੜੀ ਦੁਨੀਆਂ ਕੱਠੀ ਹੋਈ ਬਈ ਦੋ ਮਿੰਟ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜਾ ਵਖਿਆਨ ਕਰਦੂ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਆ ਗਏ ਸਾਰੇ? ਹੁਣ ਸੁਣੋ "ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨਹੀਂ ਹਿਲਾ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦੂਗਾ। ਜਾਉ ਵੀਚਾਰੋ"। ਕਿੰਨੀ ਉੱਚੀ ਬਾਤ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਨਹੀਂ ਹਿਲਾ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ? ਉਹ ਪੂਰਨ ਪੁਰਸ਼ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸੰਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮੁਨੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਨਹੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ? ਵਿਸ਼ੇ ਥੋਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਟੱਕਰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ? ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹੋਂ, ਜਿੱਧਰ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ ਓਧਰ ਨੂੰ ਭੱਜ ਲੈਂਦੇ ਹੋਂ। ਅੱਜ ਉੱਥੇ ਜਾਕੇ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਸਿਨਮਾ। ਬਈ! ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਸੁਆਹ ਦੇਖਣਾ ਹੈ? ਵਿੱਚੇ ਈ ਸਿੱਖ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਵਿੱਚੇ ਹੀ ਬੀੜੀਆਂ ਵੀ ਪੀਈ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਲੈ ਆਂਦੇ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਗਲਾਂ ਜਿਹਾਂ ਨੇ, ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਉਹਨੂੰ? 'ਟੈਲੀਵਿਜਨ'। ਇਹ ਘਰੇ ਹੀ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਕਿ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਦੇਖੀ ਜਾਊ। ਮੈਂ ਗਿਆ ਦਿੱਲੀ, ਮੇਰੀ ਕੁਰਸੀ ਡਾਹ ਦਿੱਤੀ ਅਮਰੀਕ ਨੇ ਤੇ ਉਹ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ – ਇੱਕ ਚੋਰ ਜਾਕੇ ਐਂ ਭੱਜ ਜਾਏ ਤੇ ਦੂਜਾ ਐਂ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਉਏ! ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ ਤੁਸੀਂ? ਅਮਰੀਕ ਕਹਿੰਦਾ,

ਜੀ ਇਸਦੀ ਖਾਤਰ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਭੱਜੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਜਵਾਕ ਵਿਗਾੜ ਲਉਂਗੇ। ਨਾ ਇਹ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਨ, ਰੋਜ ਦੇਖਣਗੇ ਤੇ ਉਹੀ ਸੰਸਕਾਰ ਪੈ ਜਾਣਗੇ, ਉਲਟੇ ਰਸਤੇ ਪੈ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਉੱਠ ਕੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਨਿਆਣੇ ਕਿੱਥੇ ਪਿੱਛਾ ਛੱਡਦੇ ਨੇ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦੇ ਘਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅੱਧਾ ਪਿੰਡ ਉੱਥੇ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ ਹੈ? ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮਨ, ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਦੇਖਣਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ, ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋਂ। ਜਿਹੜੀ ਵਸਤੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਭੁਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਤੁਸੀਂ ਆਸ਼ਕ ਹੋ ਗਏ ਹੋਂ –

ਬਹੁਤੁ ਜਨਮ ਭਰਮਤ ਤੈ ਹਾਰਿਓ

ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗਕੇ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਜਨਮ ਭਰਮ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ –

ਅਸਥਿਰ ਮਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ॥

ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਬੁੱਧੀ ਨਾ ਪਾਈ ਜਿਹੜੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਅਸਥਿਰ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਉਹ ਮਤਿ ਥੋਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ –

ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਪਾਇ ਪਦ ਹਰਿ ਭਜੁ

ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੂੰਨੀ ਮਿਲ ਗਈ, ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਅੱਛਾ ਹੋਇਆ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ, ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਹਰੀ ਦਾ ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ –

ਨਾਨਕ ਬਾਤ ਬਤਾਈ॥

ਮੈਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਕਿਤੇ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਦ ਮੈਂ ਆਖਿਆ –

ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਪਾਇ ਪਦ ਹਰਿ ਭਜੁ ਨਾਨਕ ਬਾਤ ਬਤਾਈ॥

ਉਹ, ਸੰਤ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ "ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਬਤਾਈ"। ਫੇਰ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਤ ਤਾਂ ਗਲਤ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ

ਪਿੱਛੇ ਖੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ! ਇਹ ਜਨਮ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਭਜਨ ਕਰੋ। ਇਹ ਬਾਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਨੇ ਬਤਾਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬਾਤ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵੋਂਗੇ? ਕਿਉਂ ਭਾਈ? (ਜੀ! ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ) ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਕੀ ਕੰਮ ਹੈ ਸਹੁਰਿਉ! ਲੱਕ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲੱਗ ਜਾਉ, ਤੀਏ ਦਿਨ ਨੂੰ ਕੰਮ ਬਣਜੂ –

ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਪਾਇ ਪਦ ਹਰਿ ਭਜੁ ਨਾਨਕ ਬਾਤ ਬਤਾਈ॥

ਬੋਲੋ ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ।

❑

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

੧੮

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥
ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝੈ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ॥
ਮਹਾ ਸੰਤੋਖੁ ਹੋਵੈ ਗੁਰ ਬਚਨੀ
ਪ੍ਰਭ ਸਿਉ ਲਾਗੈ ਪੂਰਨ ਧਿਆਨੁ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਮਹਾ ਕਲੋਲ ਬੁਝਹਿ ਮਾਇਆ ਕੇ
ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੇਰੇ ਦੀਨ ਦਇਆਲ ॥
ਅਪਣਾ ਨਾਮੁ ਦੇਹਿ ਜਪਿ ਜੀਵਾ
ਪੂਰਨ ਹੋਇ ਦਾਸ ਕੀ ਘਾਲ ॥ ੧ ॥
ਸਰਬ ਮਨੋਰਥ ਰਾਜ ਸੂਖ ਰਸ
ਸਦ ਖੁਸੀਆ ਕੀਰਤਨੁ ਜਪਿ ਨਾਮ ॥
ਜਿਸ ਕੈ ਕਰਮਿ ਲਿਖਿਆ ਧੁਰਿ ਕਰਤੈ
ਨਾਨਕ ਜਨ ਕੇ ਪੂਰਨ ਕਾਮ ॥ ੨ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੮੨-੮੩)

ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਕਿਰਪਾ, ਦਇਆ ਅਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰਕੇ ਬੋਲੋ ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ !! ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਹਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਕਰਾਏਗਾ। ਚੱਲ ਭਾਈ ਪੜ੍ਹ-

ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝੈ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ ॥

ਦਾਵਾ ਅਗਨਿ ਬਹੁਤੁ ਤ੍ਰਿਣ ਜਾਲੇ ਕੋਈ ਹਰਿਆ ਬੂਟੁ ਰਹਿਓ ਰੀ ॥

(ਪੰਨਾ ੩੮੪)

ਇਹ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਜੋ ਦਾਵਾ (ਜੰਗਲ ਦੀ) ਅਗਨੀ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਝੁਲਸ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਪਰ ਕਈ ਹਰੇ ਬੂਟੇ ਵੀ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਗਨੀ ਛੂਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਨੇ ਕਬੀਰ, ਨਾਮਦੇਵ, ਧੰਨਾ, ਹੋਰ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਭਗਤ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ **'ਨਾਮਿ'** ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਰੋਗ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਨਾਮ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ –

ਆਪੀਨ੍ਹੈ ਆਪੁ ਸਾਜਿਓ ਆਪੀਨ੍ਹੈ ਰਚਿਓ ਨਾਉ॥
ਦੁਯੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਾਜੀਐ ਕਰਿ ਆਸਣੁ ਡਿਠੋ ਚਾਉ॥ (ਪੰਨਾ ੪੬੩)

ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਗੀਆਂ ਨੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਿ **ਗੁਹਜ ਨਾਮ ਪਰਗਾਸਿਆ॥**

ਜਦ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਗੁੱਝਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਗੁਣ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਆਪ ਸਰਗੁਣ ਹੋ ਕੇ, ਨਾਮ ਵੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ, ਆਪ ਹੀ ਰਚਿਆ ਹੈ –

ਨਾਮ ਕੇ ਧਾਰੇ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ॥ (ਪੰਨਾ ੨੮੪)

ਨਾਮ ਕੀ ਚੀਜ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਨੇ? ਜਿਹੜਾ ਸਭ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਹੈ –

ਘਟ ਘਟ ਮੈ ਹਰਿ ਜੂ ਬਸੈ ਸੰਤਨ ਕਹਿਓ ਪੁਕਾਰਿ॥
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਹ ਭਜੁ ਮਨਾ ਭਉ ਨਿਧਿ ਉਤਰਹਿ ਪਾਰਿ॥
(ਪੰਨਾ ੧੪੨੭)

ਨਾਮ ਔਰ ਨਾਮੀ ਇੱਕ ਨੇ, ਦੂਸਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਾਮੀ ਆਪ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਆਸਣ ਲਾ ਕੇ, ਸਾਖਸ਼ੀ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ, ਬੈਠਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਮੇਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਬਾਤ ਦੱਸੀ ਹੈ –

ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਏਕੋ ਹੈ॥ ਏਕੋ ਹੈ ਭਾਈ ਏਕੋ ਹੈ॥ (ਪੰਨਾ ੩੫੦)

ਮੇਰਾ ਮਾਲਕ ਇੱਕ ਹੈ, ਇੱਕ ਹੈ –

ਏਕਮ ਏਕੰਕਾਰੁ ਨਿਰਾਲਾ॥ ਅਮਰੁ ਅਜੋਨੀ ਜਾਤਿ ਨ ਜਾਲਾ॥
ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਰੂਪੁ ਨ ਰੇਖਿਆ॥ ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਘਟਿ ਘਟਿ
ਦੇਖਿਆ॥ (ਪੰਨਾ ੮੩੮)

ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ। ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਰੂਪ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਓਮ' ਹੈ, ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ 'ਓਮ' ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ? ਕਹਿੰਦੇ, ਉਹ ਸਤਿ ਹੈ **ੴ ਸਤਿਨਾਮ**। ਇਸ ਲਈ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਧਿਸ਼ਠਾਨ ਅਤੇ ਅਧਾਰ ਹੈ, ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਰਖਸ਼ਕ ਹੈ, ਮਾਲਕ ਹੈ, ਤੇ ਪਾਰਖ ਹੈ। ਨਾਮ-ਨਾਮੀ ਦਾ ਅਭੇਦ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ -

ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੁਝੈ ਹਰਿ ਕੈ ਨਾਮਿ॥

ਇਹ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਬਿਮਾਰੀ, ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। **'ਤ੍ਰਿਸਨਾ'**, ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਧੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ -

ਹਉਮੈ ਦੀਰਘ ਰੋਗੁ ਹੈ ਦਾਰੂ ਭੀ ਇਸੁ ਮਾਹਿ॥
ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਜੇ ਆਪਣੀ ਤਾ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਕਮਾਹਿ॥ (ਪੰਨਾ ੪੬੬)

ਇਸ ਦੀ ਇੱਕੋ ਹੀ ਦਵਾਈ ਹੈ -

ਸਿਮਰਿ ਸਿਮਰਿ ਨਾਮੁ ਬਾਰੰ ਬਾਰ॥ ਨਾਨਕ ਜੀਅ ਕਾ ਇਹੈ ਅਧਾਰ॥
(ਪੰਨਾ ੨੯੫)

ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਜਦ ਥੋੜੇ ਅੰਦਰ ਆਏਗਾ, ਤਾਂ ਸੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਆ ਜਾਏਗਾ। ਸੱਚ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਿਮਰਨ ਨੇ ਚੱਲਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਾਰੇ ਗਰੰਥਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਹੈ -

ਸਚੁ ਸਭਨਾ ਹੋਇ ਦਾਰੂ ਪਾਪ ਕਢੈ ਧੋਇ॥
ਨਾਨਕੁ ਵਖਾਣੈ ਬੇਨਤੀ ਜਿਨ ਸਚੁ ਪਲੈ ਹੋਇ॥ (ਪੰਨਾ ੪੬੮)

ਜਦ ਇਸਦੇ ਪੱਲੇ ਸੱਚ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਸਿਮਰਨ ਚੱਲ ਪਏਗਾ-

ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦੁ ਨਾਮੁ ॥
ਕਲਿਆਣ ਰੂਪ ਮੰਗਲ ਗੁਣ ਗਾਮ ॥ (ਪੰਨਾ ੨੭੪)

ਹੋਰ ਸਾਰੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਇੱਕੋ ਹੀ ਦਵਾਈ ਹੈ, **'ਨਾਮੁ'**। ਇਹ ਨਾਮ ਹੀ ਅਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਵਿਰਤ ਕਰੇਗਾ, ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਊਗੀ -

ਮਹਾ ਸੰਤੋਖੁ ਹੋਵੈ ਗੁਰ ਬਚਨੀ

ਜਦ ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬਾਬਤ ਇਸਨੇ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਚਨ ਪਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਤਦ ਤੱਕ **'ਸੰਤੋਖੁ'** ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ -

ਕਈ ਕੋਟਿ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਖੋਜੰਤੇ ॥ ਆਤਮ ਮਹਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਲਹੰਤੇ ॥
(ਪੰਨਾ ੨੭੬)

ਕਈ ਕਰੋੜ ਲੋਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਖੋਜਣ ਚੱਲੇ, ਪਰ ਆਤਮਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਆਤਮਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਹੈ। ਮਹਾਂਵੀਰ ਤੇ ਬੁੱਧ ਥੋੜ੍ਹੇ ਨੇੜੇ ਹੋਏ, ਜੈਸੇ ਕਬੀਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੋਏ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਇਆ। ਬੁੱਧ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ? ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, 'ਆਤਮਾ-ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਹੀ ਇੱਕ। ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਦੂਈ ਵਾਰ ਕੀ ਕਹਾਂ ਕਿ ਆਤਮਾ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਤਮਾ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਠਹਿਰ ਗਿਆ।' ਕਬੀਰ, ਪਾਰਖ ਤੇ ਜਾਕੇ ਠਹਿਰ ਗਿਆ, ਬਿਆਸ ਨੇ ਵਿਆਪਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਭਾਈ! ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਥੋਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪੀ ਅਗਨੀ ਬੁਝ ਜਾਏਗੀ। ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਰੋਗ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ -

ਪ੍ਰਭ ਸਿਉ ਲਾਗੈ ਪੂਰਨ ਧਿਆਨੁ ॥

ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਨਾਲ ਥੋਡਾ ਧਿਆਨ ਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਏ, ਰੱਤੀ ਮਾਤਰ ਵੀ ਫਰਕ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਤੰਜਲ ਨੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਜੋ ਵਿਧੀ ਦੱਸੀ, ਬਿਆਸ ਨੇ ਉਹਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਬੀਰ ਨੇ ਅੱਗੇ ਉਸਦਾ ਭੀ ਖੰਡਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਜਿਸ ਅੰਗੁਸ਼ਟ ਮਾਤਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਤੂੰ ਦਸਵੇਂ ਦੁਆਰ ਵਿੱਚ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਉਹ ਚੇਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਦੇਖਣੇ ਜਾਨਣੇ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਤੇ ਤੂੰ ਅਲੱਗ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਜਿਹੜਾ ਦੇਖਣੇ ਆਲਾ ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਹੋਣਾ ਸੀ –

ਕਾਹੇ ਰੇ ਬਨ ਖੋਜਨ ਜਾਈ॥
ਸਰਬ ਨਿਵਾਸੀ ਸਦਾ ਅਲੇਪਾ ਤੋਹੀ ਸੰਗਿ ਸਮਾਈ॥ ਰਹਾਉ॥
ਪੁਹਪ ਮਧਿ ਜਿਉ ਬਾਸੁ ਬਸਤੁ ਹੈ ਮੁਕਰ ਮਾਹਿ ਜੈਸੇ ਛਾਈ॥
ਤੈਸੇ ਹੀ ਹਰਿ ਬਸੇ ਨਿਰੰਤਰ ਘਟ ਹੀ ਖੋਜਹੁ ਭਾਈ॥
ਬਾਹਰਿ ਭੀਤਰਿ ਏਕੋ ਜਾਨਹੁ ਇਹੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਬਤਾਈ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਆਪਾ ਚੀਨੈ ਮਿਟੈ ਨ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਕਾਈ॥

(ਪੰਨਾ ੬੮੪)

ਤੇਰਾ ਭਰਮ ਨਹੀਂ ਦੂਰ ਹੋਇਆ, ਤੂੰ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਤੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਕਬੀਰ ਨੇ ਵੀ ਇਹਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ, ਬੀਜਕ ਮੇਂ। ਕਹਿੰਦਾ, 'ਜੋਗੀ! ਤੂੰ ਬੜਾ ਉੱਚਾ ਗਿਆ ਪਰ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਤੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਤੂੰ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਮੰਨ ਲਿਆ, ਦੇਖਣ ਆਲੇ ਨੂੰ ਤੈਂ ਜਾਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ।' ਇਸ ਲਈ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਇਹ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪੂਰਨ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ, ਇਹਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਆਏਗੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਦੇਖਣੇ ਵਾਲਾ, ਦ੍ਰਸ਼ਟਾ ਹੈ। ਪੂਰੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਹੀ ਉਸਦਾ ਪੂਰਨ ਧਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ। ਧਿਆਨ ਦੇਖਣਾ ਨਹੀਂ, ਜਾਨਣਾ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹੀ ਹੈ, ਗਿਆਤਾ –

ਮਹਾ ਕਲੋਲ ਬੁਝਹਿ ਮਾਇਆ ਕੇ

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੇਰੇ ਦੀਨ ਦਇਆਲ॥

ਹੇ ਦੀਨਾਂ ਉੱਤੇ ਦਇਆਲ! ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ! ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਮਹਾਂ ਕਲੋਲ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਤੇ ਬਾਹਰ ਭੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਕਦ ਬੁਝਣਗੇ?

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਮੇਰੇ ਦੀਨ ਦਇਆਲ॥

ਜਦ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਆਤਮ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਇਸਦੀ ਕਲਪਣਾ ਹਟੇਗੀ। ਜਿਹੜਾ ਥੋਡਾ ਮਨ, ਮਹਾਂ ਕਲੋਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਦੇ ਆਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਦੇ ਉਹ, ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹਟਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਨੌਂਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕਿਰਪਾ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਤਾਂ-

ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਭਏ ਦਇਆਲਾ ਤਉ ਸਭ ਬਿਧਿ ਬਨਿ ਆਈ॥

(ਪੰਨਾ ੨੧੯)

ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਇਸ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਆਪੇ ਹੀ ਬਣ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਇਹ ਗਿਆਤਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਤਦ ਤੱਕ ਮਾਇਆ ਦੇ ਕਲੋਲ ਨਹੀਂ ਬੁਝਣਗੇ। ਕਲਪਣਾ ਨਹੀਂ ਹਟੇਗੀ, ਮਨ ਕਲਪਣਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਮਨ ਨੂੰ ਦੇਖਿਓ, ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪੁਛਿਓ ਮਤ। ਦੇਖਿਉ ਬਈ ਥੋਡਾ ਮਨ ਕੀ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਇਕੱਲੇ ਬਹਿਕੇ ਦੇਖਿਓ। ਜਦ ਤੱਕ ਧੁਰੋਂ ਕਿਰਪਾ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗੀ, ਉਹ ਗੁਹਜ ਨਾਮ, ਜਿਹੜਾ ਥੋਡੇ ਅੰਦਰ ਏਕਾ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ -

ਅਪਣਾ ਨਾਮੁ ਦੇਹਿ ਜਪਿ ਜੀਵਾ ਪੂਰਨ ਹੋਇ ਦਾਸ ਕੀ ਘਾਲ॥

ਤੇਰੀ ਬਾਬਤ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਹੀਏ? ਬੱਸ, ਤੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਪ੍ਰਭੂ! ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇਹ, ਫੇਰ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋ ਜਾਊਂਗਾ -

ਮਨ ਰੇ ਕਉਨੁ ਕੁਮਤਿ ਤੈ ਲੀਨੀ॥

ਪਰ ਦਾਰਾ ਨਿੰਦਿਆ ਰਸ ਰਚਿਓ ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਨਹਿ ਕੀਨੀ॥

(ਪੰਨਾ ੬੩੧)

ਤੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਰਾਮ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਭੌਂਜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੀ ਤਾਂ ਮਤਿ ਸੂਤ ਨਹੀਂ ਆਈ, '**ਕੁਮਤਿ**' ਹੈ।

ਮੁਕਤਿ ਪੰਥੁ ਜਾਨਿਓ ਤੈ ਨਾਹਨਿ ਧਨ ਜੋਰਨ ਕਉ ਧਾਇਆ॥

(ਪੰਨਾ ੬੩੧)

ਤੂੰ, ਨਾਮ ਜੋ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਸਤਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਿਆ। ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਨਾਮ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ –

ਨਾਮ ਸੰਗਿ ਜਿਸ ਕਾ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ॥
ਨਾਨਕ ਤਿਨਹਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਜਾਨਿਆ॥ (ਪੰਨਾ ੨੮੧)

ਨਾਮੁ ਸੰਗੀ ਸੋ ਮਨਿ ਨ ਬਸਾਇਓ॥ ਛੋਡਿ ਜਾਹਿ ਵਾਹੂ ਚਿਤੁ ਲਾਇਓ॥ (ਪੰਨਾ ੭੧੫)

ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਨ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ, ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਏਗਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ –

ਮੁਕਤਿ ਪੰਥੁ ਜਾਨਿਓ ਤੈ ਨਾਹਨਿ ਧਨ ਜੋਰਨ ਕਉ ਧਾਇਆ॥
ਅੰਤਿ ਸੰਗ ਕਾਹੂ ਨਹੀ ਦੀਨਾ ਬਿਰਥਾ ਆਪੁ ਬੰਧਾਇਆ॥ (ਪੰਨਾ ੬੩੧–੩੨)

ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਤੂੰ ਧਨ ਜੋੜਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਇਸਨੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ। ਜਿਹੜਾ ਧਨ ਤੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਦੇਜੂਗਾ–

ਅੰਤ ਬਾਰ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜੀ ਕੋਊ ਕਾਮਿ ਨ ਆਇਓ॥

(ਪੰਨਾ ੬੩੪)

ਨਾ ਹਰਿ ਭਜਿਓ ਨ ਗੁਰ ਜਨੁ ਸੇਵਿਓ ਨਹ ਉਪਜਿਓ ਕਛੁ ਗਿਆਨਾ॥

(ਪੰਨਾ ੬੩੨)

ਨਾ ਹੀ ਤੈਂ ਹਰੀ ਦਾ ਭਜਨ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮਨ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਸੰਤ ਸੀਗਾ। ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਂ? ਉਹਦਾ ਅਰਥ ਤਾਂ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਅੱਲਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਾਂ, ਅਰਥ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਫਿਰ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਗਲੇ ਤੇ ਛੁਰੀ ਕਿਉਂ ਧਰਦੇ ਹੋਂ? ਰੋਜ ਸਵੇਰੇ ਨਾਲੇ ਤਾਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ, ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਕਰਦੇ ਹੋਂ, ਫੇਰ ਉਸਦਾ ਹੀ ਬੁਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਂ। ਉਹ ਫੱਕੜ ਜਿਹਾ ਸਾਧ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ, ਬਈ ਸਾਧ ਕਹਿੰਦਾ ਬੜਾ ਸੋਹਣਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਕੁੱਛ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋਂ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡਾ ਰਸਤਾ ਸਾਫ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗਾ –

ਨਾ ਹਰਿ ਭਜਿਓ ਨ ਗੁਰ ਜਨੁ ਸੇਵਿਓ ਨਹ ਉਪਜਿਓ ਕਛੁ ਗਿਆਨਾ॥
ਘਟ ਹੀ ਮਾਹਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਤੇਰੈ ਤੈ ਖੋਜਤ ਉਦਿਆਨਾ॥ (ਪੰਨਾ ੬੩੨)

ਤੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਤੂੰ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪੀ, ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਵੜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭੱਜਿਆ ਫਿਰਦਾ ਹੈਂ –

ਬਹੁਤੁ ਜਨਮ ਭਰਮਤ ਤੈ ਹਾਰਿਓ ਅਸਥਿਰ ਮਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ॥
(ਪੰਨਾ ੬੩੨)

ਤੂੰ ਬੜੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿੱਚ ਫਿਰ-ਫਿਰ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈਂ ਤੇ ਗਾਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਪਰ ਤੈਂ ਉਹ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਬੁੱਧੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ, ਜਿਹੜੀ ਬੁੱਧੀ ਨੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣਾ ਸੀ। ਬ੍ਰਹਮਾਕਾਰ ਬਿਰਤੀ, ਅਖੰਡਾਕਾਰ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ –

ਬਹੁਤੁ ਜਨਮ ਭਰਮਤ ਤੈ ਹਾਰਿਓ ਅਸਥਿਰ ਮਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ॥
ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਪਾਇ ਪਦ ਹਰਿ ਭਜੁ ਨਾਨਕ ਬਾਤ ਬਤਾਈ॥(ਪੰਨਾ ੬੩੨)

ਨੌਂਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਹਿੰਦੇ – ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਬਾਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ

ਬਤਾਈ ਹੈ, ਬਈ ਜੇ ਮਨੁੱਖਾ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ, ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਉਧਾਰ ਹੋਏਗਾ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ ਹੈ –

ਆਪਣਾ ਨਾਮੁ ਦੇਹਿ ਜਪਿ ਜੀਵਾ

ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣਾ '**ਨਾਮੁ**' ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋ ਜਾਵਾਂ। ਇਹ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀਆਂ ਚੀਜਾਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਮਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵੀ, ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਕੇ ਮੁੜ ਕੇ ਜੀ ਪਵਾਂ–

ਪੂਰਨ ਹੋਇ ਦਾਸ ਕੀ ਘਾਲ॥

ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਜਿਹੜੀ ਘਾਲ ਹੈ, ਕਮਾਈ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮ ਬਖਸ਼ ਦਿਉ –

ਸਰਬ ਮਨੋਰਥ ਰਾਜ ਸੂਖ ਰਸ

ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਤੇਰੇ ਮਨ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਹਨ ਉਹ ਪੂਰੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਤੈਨੂੰ ਰਾਜ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ। ਸਾਰੇ ਸੁੱਖ ਤੇ ਰਸ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਫੇਰ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਪਊ?

ਸਦ ਖੁਸੀਆ ਕੀਰਤਨੁ ਜਪਿ ਨਾਮ॥

ਤਾਂ ਤੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਇੱਕ ਰਸ '**ਕੀਰਤਨੁ**' ਕਰ, ਉਸਦਾ ਹੀ ਨਾਮ ਜਪ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿੱਛੇ ਅੱਜ ਤੂੰ ਭੱਜਦਾ ਹੈਂ ਫੇਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਤੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜੇ ਫਿਰਨਗੇ। ਪਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਏਧਰ ਚਲਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸ਼ੈਤਾਨੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆਂ ਹੀ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਫੇਰ, ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਏਸ ਕਰਕੇ, ਤੂੰ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਿਆ ਕਰ।

ਜਿਸ ਕੈ ਕਰਮਿ ਲਿਖਿਆ ਧੁਰਿ ਕਰਤੈ
ਨਾਨਕ ਜਨ ਕੇ ਪੂਰਨ ਕਾਮ॥

ਜਿਸਦੇ ਕਰਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਲਿਖ ਦੇਵੇ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਉਸਦੇ

ਪੂਰਨ ਭਾਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇੱਕ ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਪੁੰਨ ਪੁੰਜ ਬਿਨ ਮਿਲੇ ਨਾ ਸੰਤਾ ।
ਸਤਸੰਗਤ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਕਾ ਹੰਤਾ । (ਰਾਮਾਇਣ)

ਜਦ ਸੰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆਇਆ ਤਾਂ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਕੈਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੰਤਾਂ ਦੁਆਰੇ। ਫੇਰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਕੈਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ –

ਪੁਨੰਯ ਪੁੰਜ ਬਿਨੁ ਮਿਲਹਿ ਨ ਸੰਤਾ। (ਰਾਮਾਇਣ)

ਜਦ ਥੋਡੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ੁੱਭ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਪੁੰਨ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਪੁੰਨ, ਤਾਂ ਥੋਨੂੰ ਸੰਤ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ। ਉਹ ਸੰਤ ਕੀ ਕਰੇਗਾ? ਥੋਡੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਤੁਹਾਡਾ ਸੰਸਾਰ ਮੁੱਕ ਜਾਊਗਾ। ਫਿਰ ਸੰਤ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ –

ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤਿ ਉਧਰਹਿ ਸੇ ਨਾਨਕ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਸੰਤੁ ਆਪਿ ਕਰਿਓ ਹੈ॥
(ਪੰਨਾ ੧੩੮੮)

ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸੰਤ ਬਣ ਜਾਉਂਗੇ –

ਸੰਤਸੰਗਿ ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਡੀਠਾ॥ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭੂ ਕਾ ਲਾਗਾ ਮੀਠਾ॥
(ਪੰਨਾ ੨੯੩)

ਸੰਤ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇਖ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁਲਦਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਯਾਦ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ, ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਹੁਣ ਉਧਾਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ।

ਬੋਲੋ ਸਤਿਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ❑